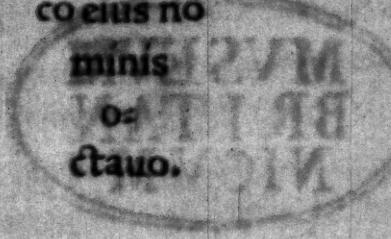

Gal 70

ASSERTIO SEPTEM SA=
cramentorum aduersus Martin.

Lutherū, ædita ab invictissimo Angliae et Franciæ rege, et do. Hiberniae Henri:

co eius no
minis
o
ctauo.

ANNO MDCCLXVII
M. B. R. S. T. C. L. A.
M. B. R. S. T. C. L. A.
M. B. R. S. T. C. L. A.
M. B. R. S. T. C. L. A.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO
domino Leoni. x. pont. max. Henricus dei gra-
tia rex Angliae, et Francie, ac domi-
nus Hyberniæ perpetu-
am felicitas
tem.

VVM PARTIM BEL=
licis, partim alijs longe diuer=
sis studijs, reipublicæ causa,
adolescentiam nostram insu=
euerimus, miraturum te bea=
tissime pater nō dubitamus,
q̄ eius nunc hominis partes
nobis sumpserim⁹, qui omnē

potius ætatem consumpsisset in literis, ut grauem sci=licet hæresim pullulantem cōprimamus . Sed desinet (opinor) tua sanctitudo mirari postq̄ causas expenderit, quę nos subegerunt, ut hoc scribendi onus (q̄q̄ nō ignari q̄ sumus impares) subierimus. Vidimus si quidem in messem domini iacta zizaniæ semina, pul= lulare sectas, hæreses in fide succressere, et tantam per orbem totum christianum seminatam discordiaæ ma= teriam, ut nemo qui syncera mēte christianus sit, hec tanta mala tam late serpētia, ferre diutius possit, quin et studium cogatur, et vires qualescumq; possit, oppo= nere. Mirum igitur uideri non debet, si nos quoq; ta= metsi potestate non maximi, fide tamen ac uoluntate nemini secundi, in opus tam piūm, tam utile, tam ne= cessarium

cessarium, ut a nemine ferme possit absq; piaculo pre-
 termitti: et nostram erga tuam sanctitatem obserua-
 tiam, et erga religionem C H R I S T I , studiū, et er-
 ga dei cultum, obsequium nostrum declarare consti-
 tuimus, maxime fidentes, et si eruditio nostra sit tam
 exigua, ut propemodum nulla, gratiam tamen dei sic
 cooperaturam nobiscum, ut quod doctrina nequiu-
 mus perficere, id ipse pro sua benignitate, summaq;
 potentia plenius absoluat, ac nostram in literis imbe-
 cillitatem suo uigore suppleat. Qzq; in literis quoq;,
 præsertim sacris, et si certo sciamus, nusq; nō esse mul-
 tos qui hoc scribendi munus, et obire commodius, et
 præstare potuissent uberiori: tamen non usq; adeo ru-
 des sumus, ut in cōmuni causa dedebeat, nos quoq;,
 pro nostra uirili, calamo quid possemus (quantulum
 id cunq; fuerit) experiri. Postq; enim in administran-
 da republiça maximam semp uim, maximumq; mo-
 mentum, religionem habere multo usu aduertimus,
 ut primum maturiores annos attigimus: coepimus
 eius cōtemplationi nonnihil studij impendere. Plu-
 rimum prosector (postq; coepimus) in eo delectati, cō-
 sequuti tamen non nos latet q; exiguum. Tantum ta-
 men (ut speramus) quantum, adiuuantibus præser-
 tam, uel potius instigantibus ijs, quæ uel admodum
 rudem abunde reddere instructum possent, pietate
 scilicet, et lēsæ religionis dolore, ad Lutherianæ ha-
 resis fraudes rationibus detegendas, sit satis. Itaq;
 etiam, hac fiducia rem tentauimus, et quæ in ea me-
 ditati

ditati sumus, sanctitati tuis dedicamini. ut sub tuo nomine, qui C H R I S T uicem in terris geris, publicum iudicium subeant. Sic enim nobis persuasimus, quum ea haeresis aliquandiu inter Christianos gravata, grauissimae saluberrimeque sententiae tuae ui, et magnibus hominum sit excusa, si quid eius in pectoribus, vel captione aliqua deceptis, vel blandis pollicitationibus inescatis, adhuc resedit: id esse iustis rationibus eximendum. Sic enim futurum, ut quum duci, quam trahi se ingenia libentius patientur, non desit his mitioris quoque remedij ratio. In qua promouerimus ne, nos quicquam: an non: beatitudinis tuae iudicium erit. Cuius etiam arbitrio, si quid est a nobis erratum: corrigendum offerimus.

AD L E C T O R E S .

O T V S Q V I D E M F I D E L I
tate ac pietate, quam mihi nec eloquen-
tia sit, nec scientiarum copia: cogor tam
men ne ingratitude maculer, mat-
rem meam C H R I S T I sponsam,
utinam tanta facultate, quam cum
uoluntate, defendere. Quod licet alij praestare possint
uberius ac copiosius: mei tam officij esse duxi, ut ipse
quoque, quantumuis tenuiter eruditus, quibus rationi-
bus possem, ecclesiam tuerer, meque aduersus uenena-
ta iacula

Lutherus
matrem op-
pugnat.

ta iacula hostis eam oppugnantis obijcetem. Quod ut faciam tempus ipsum, et praesens terum status efflagitat. Nam antea quum nemo appugnaret, nemini propugnare necesse erat. At quum iam hostis exortus sit, quo nullus potuit exoriri malignior, q. dæmonis instinctu, charitatem prætexens, ira atq; odio stimulatus, et contra ecclesiam, et contra catholicam fidem uipereum uirus euomuit: necesse est aduersus hostem cōmunem Christianæ fidei, omnis C H R I = S T I seruus, omnis ætas, omnis sexus, omnis ordo consurgat: ut qui uiribus nō ualent, officium saltem alaci testentur adfectu. Nunc itaq; conuenit: ut duplii armatura muniamur: cælesti scilicet ac terrestri. Cælesti: ut qui facta charitate et alios perdit, et perit ipse: uera charitate lucrificatus: alios lucrificiat. & qui falsa doctrina depugnat, doctrina uera uincatur. Terrestri uero: ut si tam obstinatae malicie sit, ut cōsilia sancta spernat: et correptionem piam contemnar, merito coercentur supplicio: ut qui benefacere nō uult, desinat maledicere: et qui nocuit uerbo malicie: supplicij prolit exemplo. Quæ pestis unq; tam perniciosa inuasit gregē C H R I S T I! Quis serpens unq; tam uenenatus irrepsit, q; is, qui de babylonica captiuitate ecclesiæ scripsit: qui scripturā sacrā ex suo sensu cōtra C H R I S T I sacramēta detorquet: traditos ab antiquis patribus ecclesiasticos ritus eludit: sanctissimos uiros, uetustissimos sacrarum literarum interpres, nisi quatenus ipsius sensui conueniunt et consentiunt,

sentiunt, nihil impedit: factos sanctam sedem romanam
 Babylonem appellat: summum pontificium uocat
 tyrannidem: totius ecclesiae decteta saluberrima cap-
 tivitatem censet: sanctissimi pontificis nomen in An-
 tichristum conuertit. O derestabilis arrogatio, con-
 tumelia, ac schismatis buccinator. Quatus inferorū
 lupus est iste, qui C H R I S T I gregem dispergere
 querit: Quantum diaboli membrum: qui Christia-
 nos C H R I S T I membra querit a capite suo decer-
 pere: Qz putris huius animus, q execrabile propos-
 sitū, q et sepulta resuscitat schismata, et uetus tis adij-
 cit noua, et heresēs aeternis abdendas tenebris, uelut
 Cerberum ex inferis producit in lucem: dignumque
 ducit se: cuius unius uerbo (posthabitatis antiquis o-
 mnibus) uniuersa regatur, itmo subuertatur ecclesia?
 De cuius ego malicia, quid dicam nescio: quam tan-
 tam censeo, quantā neq; lingua cuiusq;, neq; calamus
 exprimere possit. Quamobrem uos omnes Christi fi-
 ðeles hortor, oro, et p C H R I S T I nomē (quod p=
 sessi sumus) obtestor: ut qui Lutheri opera (si modo
 is Babylonicae captiuitatis sit author) omnino uelint
 inspicere: caute illud et cum iudicio faciant: ut quem=
 admodum Vergilius aurū se colligere dixit e sterco=
 re Ennij: sic e medijs malis colligant bona. Nec ita
 (si quid arridet ipsis) afficiantur: ut cum melle simul
 imbibant uenenum. Multo enim satius fuerit utroq;
 carere, q utrūq; glutire. Quod ne accidat, utinam au-
 thor aliquando resipiscat, ut conuertatur et uiuat: ac
 suos

Lutheri
superbia.

Lutherus
caute le-
gendus.

suos libros omni malicia refertos , exēplo Augustini
(cuius regulam profitetur) retractet, erroresq; reuo-
ret. Quod si reculeret Lutherus: breui certe fiet, si chri-
stiani prīncipes suum officium fecerint : ut errores e-
ius, eumq; ipsum (si in errore p̄stiterit) ignis exurat.
Interea nobis uisū est, in captiuitate Babylonica quā
dam loca commonstrarē lectorib; in quibus p̄cī-
puum latet uenenum. Ex quibus aperte satis consta-
bit, q̄ exulcerato animo aggressus sit opus, qui quum
publicū bonum pr̄tendat : nihil p̄ster maliciam
ad scribendum offerat.

Vt hæc doceamus, quæ diximus : haud longe nobis
petendē probationes sunt. Nam ne quis ob ea
rem sursum deorsum currit, Lutherus ul-
tro se se, atq; animū suū primo stā-
tim p̄ncipio prodit . Quis
enim dubitet, quo tē-
dat, quo se p̄trit,
piat is, cuius

uel hunc unum uersum legerit :

ENI : sic a mebris mali colligunt posse. Nec et
impipasit nec uenit. Molo enim tuus tuorū nō
cristi, n̄ nullū gloriari. Nonq; uocatque uirū sus-
cipere.

INDULGENTIAE SVNT ADVLATO:
RVM ROMANORVM NE
QVICIAE.

VEMADMODVM ANI
mal omne potissimum ex fas
cie dinoscitur: ita ex hac quo
q; prima propositio clare
scit, q; suppuratum ac putridū
is habeat cor, cuius os amari
tudine plenū, tali exundat sa
nie. Nam quæ de indulgētijs

olim disseruit, ea plæriscq; multū uidebantur adime
re nō modo de potestate pontificis, uerū etiam de bo
na spe ac sancta consolatione fidelū: hominesq; ue
hementer animare: ut in pœnitētiæ suæ confisi diuī
cijs, ecclesiæ thesaurum et ultroneam dei benignita
tem contemnerent. Et tamen ea quæ tum scripsit o
mnia, idcirco mitius accepta sunt, quia pleràq; diffe
rebat dumtaxat, non asserebat. Subinde etiam petē
doceri: sefēq; pollicens meliora docenti paritum.
Verum istud q; simplice scripsit animo, homo sanctu
lus et omnia referens ad spiritum, qui factum effugit:
hinc facile deprehenditur: q; simul atq; a quoq; salu
briter est admonitus: ilicet p benefacto regessit ma
ledictum: conuicijs et cōtumelijs insaniens: quibus
operæ premium est uidere, quo uesaniae tandem pro
uectus est. Ante fassus est indulgētias hactenus sal

Lutheri
fictio.

Spiritus sā
tus effugit
factum.
Sap. I.

b tem

Lutherus
sibi ipse cō-
trarius.

Leo decim⁹

tem ualere, ut præter culpam etiam a poenitentia absolu-
rent, quascunq; uidelicet, uel ecclesia statuerat, uel su-
us cuiq; sacerdos iniunxerat. Nunc uero, non eruditio-
ne (ut ipse inquit) sed malitia tantum profecit, ut si-
bi ipsi contrarius, indulgentias in uniuersum condem-
net. At nihil aliud eas dicat esse, q; meras imposturas
ad nihil omnino ualere: præterq; ad perdendam ho-
minum pecuniam, ac dei fidem. Qua in re, q; nō scele-
rate modo, uerum etiam furiose bacchatur, nemo est
qui nō uidet. Nam si nihil omnino ualent indulgen-
tiæ, sed meras sunt (ut Lutherus ait) imposturæ: tunc
necessæ est impostores fuerint, non hic tantum pon-
tifex L E O decimus (cuius innocens et inculpata ui-
ta, moresq; sanctissimi ab ineunte ætate per orbem to-
tum satis explorati sunt, quemadmodum in epistola
quadam ad pontificem Lutherus etiam ipse fatetur)
uerum etiam tot retro saeculis omnes romani pontifi-
ces, qui (quod Lutherus ipse commemorat) indulge-
re solebant, alius remissionem annuam, alius trien-
nem, quidam aliquot condonare quadragesimas: nō=
nulli certam totius poenitentiæ partem: tertiam puta,
uel dimidiā, aliqui demum, remissionem indulserūt
et poenæ et culpæ plenariam. Omnes ergo (si uera di-
cit Lutherus) fuerunt impostores. At quanta magis
cum ratione creditur hūc unum fraterculum, morbi-
dam esse ouem, q; tot olim pontifices perfidos fuisse
pastores? Nam Lutherus (ut dixi) cuiusmodi vir sit:
q; nihil omnino charitatis habeat: evidentissime de-

clarat

clarat: quum nō uereatur tot summis, tot sanctis pō-
 tificibus tantum crimen impingere. Si deus in Leui-
 nico dicit omnibus. Non eris criminator, nec susurro
 in populis: quid de Luthero censendum est, qui tam
 immane crimen, non in unum aliquem hominem: sed
 in tam multos, tam uenerandos spargit antistites?
 Idemq; nō in una quapiam urbe susurrat: sed per to-
 tu buccinat orbem? Si maledictus in Deuteronomio
 dicitur, qui clam percusserit proximum: quanta male-
 dictione percutitur, qui palam tantis obprobrijs in-
 sultat in præpositos? Deniq; si homicida est (ut ait
 Euangeliſta) nec uitam habet æternam, qui odit fra-
 trē: an non hic æterna dignus morte parricida est, qui
 odio prosequitur patrem? Qui quum eouisq; progre-
 ditur, ut neget indulgētias quicq; ualere in terris, fru-
 stra cū eo disputem, quantum ualeant in purgatorio.
 Præterea quid profuerit cum illo loqui, quibus sub-
 sidijs liberemur a purgatorio, qui totum ferme tollit
 purgatorium? Vnde quum pati non possit, ut ponti-
 fex quenquam eximat, ipſe ſibi tantum sumit, ut ne
 minem ibi relinquat. Quid attinet cum eo pugnarē
 qui pugnat ipſe ſecum? quid argumētis promoueam
 ſi cum eo agam, ut donet quod ante negauit, qui nūnc
 id ipſum negat, quod ante donauerat? Verum quan-
 tumuis diſputentur indulgentiæ pontificis: necesse
 est inconcufsa maneant uerba C H R I S T I, quibus
 Petro claves cōmisit ecclesiæ, quum dixit. Quicquid
 ligaueris super terram, erit ligatū et in cælo: et quic-
 quid

Leuitici,
 XIX.

Deutero,
 xxvij.

I. Job, iiiij.

Lutherus
 de purga-
 torio.

Matthæus,
 XVI.

quid solueris super terram, erit solutū et in cælo. Item
 quorum remiseritis peccata, remittentur : et quorum
 retinueritis peccata, retinebuntur. Quibus uerbis, si
 satis constat sacerdotem quēlibet, habere potesta=
 tem a mortalibus absoluendi criminibus: et æternita=
 tem poenæ tollendi : cui non uideatur absurdum, sa=
 cerdotum omnium principem, nihil habere iuris in
 poenam temporariam ? Verum aliquis fortasse dicet,
 Lutherus ista non admittet, sacerdotem ullum quicq[ue]
 ligare uel soluere, aut pontificem summū plus habere
 potestatis, q[uod] alium quemuis episcopum : imo q[uod] quē=br/>
 libet sacerdotem. At quid id mea, quid admittat, aut
 quid nō admittat is, qui quorum nihil admittat nūc,
 eorum pleraq[ue] paulo prius admisit: quiq[ue] omnia nūc
 reiicit solus : quæ tota tot sacerulis admisit ecclesia ?
 Nam (ut cætera taceam, quæ nouus iste Momus re=br/>
 prehendit) certe indulgentias, si pontifices peccauere
 qui concesserunt : immunis a peccato nō erat tota cō=br/>
 gregatio fidelium: qui eas tam diu, tanto consensu su=br/>
 sciperunt. Quorum ego iudicio, et obseruatæ sancto=br/>
 rum consuetudini, nō dubito posius acquiescendum:
 q[uod] Luthero soli, qui totam ecclesiam, tam furiose con=br/>
 demnat. Cuius non modo summum pontificem con=br/>
 uitijis insanis incessit: uerum etiam proclamare non
 ueretur : Pontificium ipsum inane prorsus nomen
 esse: nec re quicquā aliud esse censendum, q[uod] regnum
 Babylonis, et potentiam Nembroth robusti uenato=br/>
 ris: eoque lectores orat, orat librarios: ut omnibus
 quæ

Lutherus lib
bros suos de

uonet ignis.

3101 3200

3300 34

quæ prius de papatu scripsit exustis, hanc unam pro-
positionem teneant.

PAPATVS EST ROBVSTA VENATI
TIO ROMANI PON diuī **MBASP**
TIFICIS.

L L V D H E R C L E N O N
absurdum uotum est, q[uod] quæ ante
scripsit, flammis optat absumi.

Erat enim pleraq[ue] flammis digna:
sed multo tamē ista propositio di-
gnior, quā, exustis illis, iubet uelut

dignam æternitate substitui. Q[uod] q[uis] nō hic quoq[ue],
nisi qui maliciam norit, miretur inconstantiam! Nam
prius papatum negauerat esse diuini iuris: sed huma-
ni iuris esse concederat. Nunc uero secum dissidens,
neutrius iuris esse confirmat: sed pontificem sibi, mera-
uī sumpsisse, atque usurpare tyrannidem. Sentiebat
ergo pridem, humano saltem consensu, propter bo-
num publicum, romano pontifici, super ecclesiā ca-
tholicā delatam esse potestatem. Idq[ue] usq[ue] adeo sen-
tiebat: ut Boemorū quoq[ue] schisma detestaretur: q[uod] se
ab obedientia romanæ sedis abscederent: pronunci-
ans eos peccare damnabiliter, quicunq[ue] papæ nō ob-
temperarent. Hæc quum haud ita pridem scripsérunt:
nunc in idem, quod tum detestabatur, incidit. Quin
istud quoq[ue] similis est cōstantiæ: q[uod] quum in cōcione

quadam

Lutherus si
bi cōtrariusLutherus
nuper boe-
mos detes-
stabatus,

Lutherus
contra facit
ac docet,

Lutheri cō-
spicilia.

Amplitudo

quādam ad populum: excommunicationem doceat esse medicinam: et obedienter, pacienterq; ferendam, paulo post, excommunicatus ipse, idque meritissimo iure: sententiā tamen tam impotenter tulit, ut rabie quadam furibundus, in contumelias, conuictia, blasphemias, supra, q; ullę possint aures ferre, proruperit: sic ut, suo furore plane pspicuum fecerit, eos, qui peluntur gremio matris ecclesiae, statim furijs corrip̄i, atq; agitari dæmonibus. Sed istud rogo, qui illa tam nuper uidit, unde nunc subito uidet, nihil se tunc ui- disse! Quos nouos oculos induit! An acutiore cernit obtutu, postq; ad superbiam solitam, ira quoq; superuenit, et odium: et longius uidelicet prospicit, usus tam præclaris conspicilijs!

O N T A M I N I V R I V S
ero pontifici: ut anxie, ac solícite
de eius iure disceptem, tanquā res
haberetur pro dubia. Satis est ad
præsens negocium, q; inimicus e=
ius, ita furore puehitur, ut sibi fi-
dem deroget ipse, ac dilucide se ostendar, præ malicia
neq; constare secum, neque uidere, quid dicat. Nam
negare non potest, quin omnis ecclesia fidelium, sa-
cro sanctam sedem romanam, uelut matrem, prima=
temq; recognoscat, ac ueneretur, quæcumque saltem
neq; locorum distantia, neque periculis interiacenti-
bus, prohibetur accessu. Q; q; si uera dicunt, qui ex-

India

India quoq; ueniuunt huc , Indi etiam ipsi , tot terras papatus.
 rum, tot marium, tot solitudinum plagiis disiuncti, ro=
 mano tamen se pontifici submittunt. Ergo si tantam,
 ac tam late susam potestatem , neque dei iussu ponti=
 fex , neq; hominum uoluntate consequutus est , sed
 sua sibi ui uendicauit : dicat uelim Lutherus, quando
 in tantæ ditionis irrupit possessionem . Non potest
 obscurum initium esse tam immensæ potentiaz, præ=
 sertim, si intra memoriam hominum nata sit . Qz si
 rem, dixerit, unam fortassis, aut duas ætates supera=
 re: in memoriam, obis rem redigat ex historijs .

Alioqui, si tam uetus sit, ut rei etiam tantæ oblite=
 rata sit origo : legibus omnibus cautum esse cogno=
 scit: ut cuius ius , omnem hominum memoriam ita
 supergreditur : ut sciri non possit, cuiusmodi habue=
 rit initium, censeatur habuisse legitimum , uetitum=
 que esse constat, omnium consensu gentium, ne, quæ
 diu manserunt immota, moueantur . Certe si quis
 rerum gestarum monumenta reuoluat, inueniet iam
 olim , protinus post pacatum orbem, plerasque o=
 mnes Christiani orbis ecclesiæ obtéperasse romanæ.
 Quin Græciam ipsam , q̄q ad ipsos commigrasset
 imperium, reperiemus tamen : quod ad ecclesiæ pri=
 matum pertinebat, præterq; dum schismate labora=
 bat, ecclesiæ romanæ cessisse . B E A T V S uero Hie=
 ronymus, quātum romanæ sedi censeat deferendum,
 uel inde luculenter ostendit , q; quum romanus ipse
 non esset: tamen aperte fatetur , sibi satis esse , si
 suam

Antiquitas
papatus.

Græcia ro=
mano paret
pontifici.

Diuus Hie=
ronymus.

suam fidem, quibusvis improbantibus alijs, conprobaret papa romanus. cui quum Lutherus tam impudenter pronunciet (idq; contra suam pridem sententiam) nihil omnino iuris in ecclesiam catholicam, ne humano quidem iure competere: sed papam mera uia, meram occupasse tyrannidem: uehementer admiror: Q; aut tam faciles, aut tam stupidos speret esse lectors: ut sacerdotem credat inermem, solum, nullo septum satellitio, (qualem fuisse eū necesse est, priusq; eo potiretur, quod eū Lutherus ait inuasisse) uel in spem uenire unq; potuisse: ut nullo iure fultus, nullo frustus titulo, in tot ubiq; pares episcopos, apud tam diuersas, tam procul distractas gentes, tantum obtinet imperium. nedū, ut credat quisq; populos omnes urbes, regna, prouincias, suarum rerum, iuris, libertatis, fuisse tam prodigos: ut externo sacerdoti, cui nihil deberent, tantum in seie potestatis darent, quātum ipse uix esset ausus optare. S E D Q V I D refert: quid in hac re Lutherus sentiat, qui præ ira, atq; inuidia nō sentit ipse, quid sentiat: sed bene declarat obfuscatam scientiam suam: et cor ipsius incipiens obscuratū, traditumq; in reprobū sensum: ut faciat, ac dicat ea, quæ non conueniunt. Q; uerum est illud apostoli. Si habuero prophetiam, et nouerim omnia mysteria, et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem: ita ut montes transferam: charitatem autem non habuero: nihil sum. A qua, q; longe abest iste, non illud tatum ostendit: q; præ furore perit ipse: sed istud multo magis, q;

I. Corinth.
xiiij.

gis, q̄ uniuersos secum trahere conatur in perditio-
nem, dum, omnes ab obedientia summi pontificis,
laborat auertere: cui ipse tripliū vinculo tenetur astri-
ctus: utpote Christianus, sacerdos, et postremo fra-
terculus, tripliciter a deo uicissim puniendus. Neq;̄
meminit quicq; quanto melior est obedientia, q̄ ui-
ctime. Necq;̄ consyderat, si in Deuteronomio cauetur:
ut qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio:
qui pro tempore ministrat domino deo suo, et decre-
to iudicis, moriatur: q̄ atroci sit supplicio dignus is,
qui sacerdoti omnium summo, eidemque supremo in
terrī iudicii, nō paruerit. Nam er quum uocaretur ad
pontificem, oblatis expensis, et data fide, uenire ta-
men fraterculus, nisi munitus præsidio contempsit, et
iam, quoad potest, totā perturbat ecclesiam, corpus-
que totum sollicitat ad rebellandum capiti, cui quasi
peccatum areolādi est repugnare, et quasi scelus ido-
lolatriæ nolle acquiescere. Q V A M O B R E M quum
Lutherus odio prouectus, se præcipitet in perniciem,
et legi dei reculeret esse subiectus, suam nimirum quæ-
rens constituere: nos uicissim christicolæ caueamus,
ne (quod apostolus ait) per inobedientiam unius ho-
minis peccatores constituti simus multi, sed illius ini-
quitatem posse: domino cum propheta canamus. In-
iquos odio habui, legem autem tuam dilexi.

I. Reg. xv.
Deutero,
xvij,

Modestia
fraterculi.

I. Reg. xv.
Ro. x.

Ro. v.

AT ISTA DVO CAPITA DE TOLLEN-
dis prorsus indulgentijs, et auferenda potestate sum-
misignal

c mi

mi pontificis, de quibus, quid nobis uidetur, exposuimus: quantius impia sint: Lutheri tamen non nisi preludia sunt ad sacramenta perimeda, quod coto agit libro. Quem librum totum fatetur preludium, ad operis, opinor, quipiam, in quo decreuit serio moliri totius expugnationem fidei. Quodque hementer admis-
tor, si quicquam edet unquam tam serium, ut plus tumere ueneno queat, quam totum hoc turget preludium. In quo protinus, ex sacramentis septem, tantum relinquunt tria: nec ea tamen, nisi pro tempore, nimimum significans, illa etiam ipsa, ppediem sese sublaturum. Nam e tribus unum aufert paulo post, eodem libro, quo plane declarat, quid proponet in reliquis.

Quam in rem, uiam etiam uidetur prestruere, quum ait se, si scripturarum more loqui uelit, non nisi unum sacramentum et tria signa sacramentalia positurum.

Quod si quis diligenter inspiciat, quo pacto tractet hec tria sacramenta, quae, seu tria, seu tribus sub signis, unum ponit pro tempore: uidebit ea, sic ab illo tractata, ut nemini relinquat dubium, id, illum in animo moliri, ut omnia tria, possit suo rursus tempore prorsus amoliri. Quas colubri istius astutias, quo facilius lector possit depræhendere, obserua diligenter singula uestigia eius, et suspende gressus tuos, neque nimium securus, inter uestes, ac tribulos, latebras, et speluncas eius obambula, ne ex occulto insidiatus calcaneo tuo, exitiale uirus instillet. Depræhensus enim torpebit ignauus, et suo ipse ueneno tabescet.

Incipiamus

Lutherus
unum tantum
sacramentum
admittit.

Lutherus
quo tendat,

Lutherus
ut coluber
cauendus,

I N C I P I A M V S ergo, unde ipse incepit, a uenerabili sacramento corporis Christi, cuius primo, q[uod] no[n] men mutet, ac uocari uelit sacramentū panis: indicat hominē, nō ualde bene ferre, q[uod] ipso sacramenti nomine, admoneamur corporis Christi, et sicub[ile] reperire colorē potuisset, quo nomen dare potuisset deterius: libenter fuisse daturū. Cuius ab animo perq[ue] longe disfideret, ac dissentit beatus Ambrosius, quū dicit. Licit figura panis et uini in altari uideatur: nihil tamen aliud, q[uod] caro et sanguis Christi, credēda est. Ex quibus uerbis euidentissime clarescit, Ambrosiū fateri nullam aliam substantiam cum Christi corpore manere permixtam: quum dicat nihil aliud esse q[uod] corpus et sanguinē Christi, id quod figura panis uidetur, et uini. Si tātū dixisset Ambrosius, caro et sanguis, potuisset fortasse Lutherus dicere, q[uod] Ambrosius fatēdo esse carnem et sanguinem: nō negaret tamen panē simul esse ac uinū, quemadmodū Lutherus ipse dicit, carnis substantiam cum pane, et sanguinis una cū uino subsistere. Sed quum Ambrosius dicat nihil esse aliud, q[uod] carnem et sanguinem: aperte cōtradicit Luthero, qui simul cum carne dicit esse panem, et simul cū sanguine, uinum. Qzq[ue] si id quod Lutherus dicit, tam uerū esset, q[uod] falsum est, panem cū Christi carne simul manere permixtum: tamē ne sīc quidem necesse fuit Luthero, delere nomen corporis Christi ex sacramento, in quo fatetur uerū Christi corpus esse. Nam si panis etiā substantia simul cū Christi corpore adesset: (quēad modum

Lutherus
 uocat sacra
 mentum
 panis.

Ambrosius.

modum iste contendit) non est tamen ratio, cur infe-
rior substantia nomen præcipiat digniori. Nam et si
rudibus adhuc populis, ad auditorum captum se de-
mittens apostolus panem uocauit: nūc tamen, tā diu
stabilita fide, nomen tam uenerabile, quod rem sacra-
menti repræsentet audientibus, in id nomen, quod au-
ditorum animos a corpore, in panem auerteret: non
oportebat immutari. Nec immutasset haud dubie Lu-
therus, nisi secū statuisset, populū paulatim a Christi
corpore, a quo, ipse iam præcisus est, in panis uenerati-
onē traducere, qua de re, poulo post dicem⁹ uberiorius.

Lutheri pro
positum,

Lutherus
sibi con-
trarius.

I N T E R I M V E R O L I B E T E X C V T E R E
q̄ fraudulenter per speciem fauoris in laicos, conetur
eorum odium concitare in sacerdotes. Nam quum de
creuisset ecclesiæ fidem suspectā reddere: ne quid pō-
deris, eius haberet authoritas, atq; ita facta uia: pre-
cipua quæque christianæ religionis euertere: ab ea re-
sumpsit initium, cui populum sperabat alacriter ap-
plausurum. T E T I G I T E N I M uetus ulcus, quo
pridem ulcerata est Boemia, q̄ laici sub utraq; specie
nō recipiant eucharistiam. Eam rem, quum prius ita
tractasset, ut dumtaxat diceret, recte facturum pontificem,
si curaret communī concilio statuēdum, ut sub
utraq; specie laici cōmunicarent: post, ubi nescio q̄s,
illud ei negauit: nō contentus in eo manere, quod dī-
xerat, sic profecit in peius, ut totum clerum condeme-
net impietatis, q̄ iſtud nō faciant, nō expectato con-
cilio.

cilio. Ego de primo non disputo. Ceterum, etiam si causas non uiderem, cur non decernat ecclesia, ut u=traq; species ministretur laicis, tamen dubitare non possem, quin sint idoneæ, quæ et olim fecerunt, ut id omittetur, et nunc quoq; faciant, ne redintegretur. Nec plane assentior, totum clerum, per tot sæcula fu-
isse tam stolidum, ut se obstrinxerit æterno supplicio propter eam rem, unde nihil reportaret cōmodi tem=
poralis, imo uero, q̄ nihil sit talis periculi, uel hoc e= uidenter ostendit, q̄ eos, qui non tantum istud fece=runt, uerum etiam qui scripsierunt esse faciēdum, deus non modo suscepit in cælum, uerum etiam uoluit esse uenerandos in terris, et ab hominib; honorari, a q=bus honorat ipse. Inter quos fuit (ut de alijs interim taceam) uir eruditissimus, et idem sanctissimus diuus Thomas Aquinas, quem ideo libetius commemoro, quoniam eius uiri sanctitatē Lutheri ferre non potest impietas, sed quē omnes Christiani uenerantur, pol-lutis labijs ubiq; blasphemati. Qzq; sunt p̄multi, qui etiam si pro sanctis recepti non sunt: tamen siue do=ctrina, siue pietate spectentur, tales sunt, ut Lutherus eis comparari non possit, qui hac in re contrariū Lu=thero sentiunt. Inter quos sunt magister sententiarū, et Nicholaus de Lira, et complures alij, quorum cui=libet magis expedīt Christianos omnes, q̄ Lutherō credere. A T V I D E quæso, q̄ uacillat, ac sibi repugnat Lutherus, uno loco dicit, C H R I S T V M in coena omnibus omnino fidelibus, non permittendo,

sed

Miraculis
clarēt quos
Lutherus
damnat.

Lutherus si
bi repugnās

Lutheri
uerba.

sed præcipiendo dixisse. Bibite ex eo omnes. Postea uero, timēs ne laicos, quibus in sacerdotum odiū adulatur, offendiceret: hæc uerba subiungit. Non q[uod] peccent in Christū, qui una specie utuntur, quū Christus nō præceperit ulla uti, sed arbitrio cuiuslibet reliquerit, dicens. Quotiescumq[ue] hæc feceritis, in mei memoriā facietis: sed, q[uod] illi peccant, qui hoc arbitrio uolentibus uti: prohibet utrancq[ue] dari. Culpa nō est in laicis, sed in sacerdotibus. Videntis aperte, quod primo dixit esse præceptum: hic dicit non esse præceptum, sed cuiuslibet arbitrio relictum. Quid opus est ergo, nos illi contradicere, qui sibi toties contradicit ipse! Et tamen quum dixit omnia: laicos non satis defendit, si quis re ugeret, et in sacerdotibus, quos rā atrociter accusat, nihil probat esse peccati. Nam in eo dicit totum esse peccatum: q[uod] sacerdotes, alterius speciei laicis inuitis adimerent libertatem. H I C I G I T V R, si quis eū percontetur, qui sciat, istum ritū inoleuisse, renitente populo: non potest (opinor) docere. Cur ergo totum cōdemnat clerum, q[uod] laicis inuitis, ademerit suum ius, quum id inuitis esse factum, nullo possit documento probare? Quanto fuit æquius, si, nisi uolentibus illis, recte nequiuit institui: pronunciare, pro tot sacerdotiū consuetudine, plæbis interuenisse cōsensum? Ego certe, qui video, quas res a plæbe clerū obtinere nō potest, ne tantū quidem, quin ferme, sub ipso altare suorum condant cadauera: non facile credo, populū suū passurū, ut inuiti p[ro] cōtumeliam, in tanta re, ab ul[tra] la iuris

la iuris sui parte pellerentur, sed causis aliquot idoneis, e laicorum quoq; uoluntate constitutum. At istud miror, tam uehemeter indignari Lutherum, laicis ademptam alteram, quum nihil eum permoueat, q; utraq; species adimatur infantibus, nam illos olim communicasse, nec ipse negare potest. Qui mos si re esse fuit omissus: q;q Christus dicat, bibite ex hoc omnes, nec quisq; dubitat, quin causæ fuerint magnæ, etiam si nunc earum nemo meminisset: cur non etiam cogitemus, bonis iustisq; rationibus, quantumuis nunc ignoratis, abolitam esse consuetudinem, qua laici olim, nec id fortasse diu, sub utraq; specie solebant recipere sacramentum? Præterea, si eam rem, ad exatam euangelicæ narrationis formam reuocat, neq; quicquam prorsus permittit ecclesiæ: cur eucharistiā non iubet semper in coena recipi, imo uero post coenam? Denique non minus incommodi fuerit, in hoc sacramento facere, si quid fecisse non debeas, q; si quid non facias, quod fecisse debueras. Ergo si totius ecclesiæ consuetudo, rectum non facit, ut in laicis omitatur species uini:qua ratione aqua in uinum audet Lutherus infundere? Necq; enim tam audacem puto, ut sine aqua consecret, quam tamen ut admiseret, neq; exemplum habet ex coena dominica, neq; ex apostoli traditione compertum, sed sola ecclesiæ consuetudine didicit, cui si putat hac in parte parendum, cur eam in altera tam arroganter oppugnat? Qua de re, quicquid Lutherus obgannit, ego certe tutius

Infantes olim ad communionem admittebantur.

Lutherus prostratus.

opir.or

opinor credere, laicos recte sub altera tantum specie
communicatos, q̄ per tot s̄ecula totum clerum (quod
iste disputat) hac una de causa fuisse damnatum. Nam
omnes appellat impios, et tales, ut in crimen incide-
rint h̄esae maiestatis euangelicæ. Qz si utri sint (in-
quit) h̄æretici et schismatici nominandi: nō boemii, nō
græci, quia euangelijs nituntur, sed uos romani estis
h̄æretici, et impij schismatici, qui solo uestro figmēto
præsumitis contra euidentes dei scripturas. S I L V:
T H E R V S nihil admittit aliud, q̄ euidentes dei scri-
pturas: cur non iubet eucharistiā (uti dixi) sumi a coe-
nantibus? Nam sic factum a Christo, scripture com-
memorat. Quonto melius crederet Lutherus, nō hu-
mano figmento, sed eodem authore deo, factū in ec-
clesia, ne laici sub utraq; specie reciperent eucharistiā,
quo authore, factum est, ut recipereatur a ieunis? Pla-
cuit enim, ut ait beatus Augustinus, spiritui sancto,
ut corpus domini, quod post alios cibos ab apostolis
in cena receptum est: ante alios cibos, a ieunis reci-
peretur in ecclesia. Videtur ergo uerisimile, q̄ spiritus
sanctus, qui Christi regit ecclesiam, sicut eucharistiæ
sacramentum mutauit a coenantibus ad ieunos: ita
laicos, ab utraq; specie deduxit in alteram: Nam qui
alterum mutare potuit: cur nō alterare potuerit et al-
terum? Hoc loco plane se ostendit Lutherus, quid a-
gitet in animo, quum Boemos, quorū perfidiam pri-
dem execrabatur: nunc tam blande, uicissim demul-
ceat. Neq; enim quisq; eorum, quos ille papistas ap-
pellat

Lutheri uer-
ba contume-
liosa in ro-
tum clerū.
sp. 2. 1. 6. 201
ms. no. 111
ca. 1520-1550
42.1.1

Augustinus

pellat, et adulatores pontificis, ita romano blanditur antistiti, quomodo Lutherus etiam fæci boemicę plēbis adulatur? Nec id tamen ab re. Videl enim breui fore, ut Germani, quibus pridem per speciem ouinæ simplicitatis imposuit: agnatum tandem lupum sint eiecturi: atque ideo Boemis ante se insinuat, ac sibi, quoad potest, amicos facit de mamona iniquitatis, ut in quorum immigravit errores, (extorris aliquando sua) illorum immigrare sinatur in patriam. Ad quos, ut ob facinus aliquid insigne, ueniat commendation: conatur interim, ecclesiasticæ consuetudinis omnem uitam, atq; authoritatem extingue. Post, si id (quod omen auertant superi) feliciter ei cesserit: concussurus omnia. Longius enim destinat, q; quo putatur tendere. Atq; ita causam agit laicorum, ut longe meditur aliud, q; præ se fert: quibus, quantumuis blande porrigat altera manu panē: altera tamen gestat scorponem. Nam multis primum uerbis agit, ut laici permittantur utranc; speciem sumere. Et quis nunc non credat, hoc eum conari, ut laicorum cultum erga sacramentum adaugeat! Verum paulisper obserua, quo tendat. Nam tandem, sic rem totam claudit, ut id quoq; permitti postulet, ne laici communicare cogantur in paschate, neue ullum eis sumendæ eucharistiae tempus indicatur, sed liber quisq;, suo relinquatur arbitrio: imo uero, ut ne saepius in tota uita quisq; sumat, q; semel, idq;, non ante extremum uitæ diem, qui et incertus est: et quum ad eum uentū est, sumere

Lutherus
fugam me-
ditatur ad
boemos.

Lutheri dos-
lus depræ-
hensus.

d plæriq;

Speciosa
Lutheri lis-
bertas ægy-
ptiaca serui-
tute dete-
rior.
Lutheri hys-
pocrisis.

pleriq; non sustinent. Ita, qui uidebatur id agere, ut laici recipere sinerentur utrancq;, id oblique procurat, ut impune liceat, ne speciem unq;, quisq; sumat ullam, et hanc preclaram libertatem ducit, ut populus in toto, a suscipiendo sacramento liberetur. Quamobrem, utcunq; serpens, amico blandiatur aspectu, certe ue- nenata ista cauda, spiculum quærit infigere, facitque perspicuum, hoc magis illum torquere, q; populus al- teram speciem recipiat, q; q; altera abstineat. Nam quemadmodum serpens antiquus, eiectus e cælo, in- uidit homini paradisum: ita Lutherus quoq;, postq; sua culpa sic in excommunicationis incidit laqueum, ut utriusque speciei salubri communione priuetur: re- liquos omnes, eodem laquo cupit implicare, ut utri- usq; recipienda uinculo soluti, neutram paulatim af- fuescant recipere. Quod illius execrarium proposi- tum, quo magis in libello progrederis, eo magis ma- gisq; pellucet.

N A M   S E C V N D A M . C A P T I V I= tatem facit, q; quisquam uetetur credere uerum pa- nem, uerumque uinum restare post consecrationem. Qua in re, contra q;, totus iam credit Christianus or- bis, ac multis retro sæculis credidit, persuadere cona- tur Lutherus, in eucharistia sic esse C H R I S T I corpus et sanguinem: ut tamen substantia ueri pa- nis, uerique uini remaneat, post hac opinor, quum li- bebit, corporis aliquando substantiam sanguinisque negaturus,

negaturus, tanquam post in melius mutata sententia, quemadmodum ter, ante iam fecit, nempe in indulgentijs, in potestate pōtificis, et communione laicorum. Interea se singit ista docere, motum uidelicet misericordia captiuitatis, qua populus Israeliticus seruiat Babylonī. Ita totam ecclesiam appellat Babylonem, Ecclesiæ fidem uocat seruitutem, et homo misericors offert libertatem omnibus, qui uelint ab ecclesia seperari, et istius putridi et abscessi membri contagione corrumpi. At quibus modis, inuitat in hanc plus q̄ seruile libertatem, operæpreciū est cognoscere.

Lutheri insignis misericordia.

M A G N A M C E N S E T A C P R I M A =
 riam rationem, q̄ uerbis diuinis non est ulla facienda
 uis, neq; per hominē, neq; per angelū, sed quantum
 fieri potest (inquit) in simplicissima significatiōe seruā
 da sunt: et nisi manifesta circūstātia cogat, extra grā-
 maticā, et propriam, accipienda nō sunt, ne detur ad-
 uersarijs occasio, uniuersam scripturā eludēdi. At uis
 (inquit) fit uerbis diuinis, si quod Christus ipse uocat
 panem: hoc nos dicamus intelligi panis accidentia, et
 quod ille uinum uocat: hoc nos dicamus esse tantum
 uini speciem. Omnibus ergo modis, uerus panis,
 ac uerum uinum restat in altari, ne uerbis Christi si-
 at uis, si species sumatur pro substantia. Nam quum
 euangelistæ clare scribant (inquit) Christum accepisse
 panem ac benedixisse, et actuum liber, et Paulus,
 panem deinceps appellant, uerum oportet intelligi
 panem,

Lutheri argumentum.

Lutheri uerba.

panem, uerumq; uinum, sicut uerum calicem. Non enim calicem transubstantiarí etiam ípsi dicunt.

Lutheri ar-
gumentum
diluitur.

H A E C E S T ergo magna, et (quemadmodum ait ipse) primaria Lutheri ratio, quam ego me spero facturum, ut omnes q; primum intelligant: nihil magni habere momenti. Nam primum, id quod ait, euangelistas clare dicere, quantumuis clare dicant: pro Luthero tamen nihil clare probat: contra uero, quod pro illo probaret, hoc nusq; dicunt. An non scribunt (inquit) accépisse panem et benedixisse? Quid tum postea? Accépisse panem et benedixisse, etiam nos factemur. Panem uero dedísse discipulis, postq; inde suum corpus confecerat: hoc et nos instanter negamus, et euangelistæ nō dicunt. Quæ res, quo fiat apertior, et tergiuersandi minus pateat locus, euangelistas ipsos audíamus. Matthæus ergo sic narrat. Coenatibus autem eis: accépit Iesus panem, et benedixit, a frégit, deditq; discipulis suis, et ait. Accipite et comedite, Hoc est corpus meum. Et accipiēs calicem gratias egit, et dedit illis dices: bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorū. Marci uero uerba sunt ista. Et manducatibus illis: accépit Iesus panem, et benedicens frégit et dedit eis, et ait. Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias ages dedit eis, et biberunt ex illo omnes: et ait illis. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Lucas deniq; narrat hoc pacto. Et accepto pane gratias

Matthæi.
xxvi.

Marcii. xiiiij

Lucæ. xxiiij.

ne gratias egit et fregit, et dedit eis dicens. Hoc est corpus meum, quod pro uobis datur. Hoc facite in meam cōmemorationem. Similiter et calicem postq̄ coenauit dicens. Hic est calix: nouum testamentum in sanguine meo, qui pro uobis fundetur.

E X O M N I B V S his euangelistarum uerbis, nullum uiideo locum, in quo post consecrationem: sacramentum uocetur panis aut uinum, sed tantum corpus et sanguis. Dicūt in manus Christum sumphisse panem, id quod, etiam nunc fatemur omnes, at quū reciperen apostoli: nō panis nominatur, sed corpus. At Lutherus euangelistæ uerba, in suam partem conatur interpretatione torquere. Accipite. Manducae. Hoc, id est, hīc panis, (inquit is) quē accepérat et fregerat est corpus meum. Sed hæc est interpretatio Lutheri, non uerba Christi, neq; uerborum sensus. Si panem quē accepit, quemadmodū accepit, sic trādidiſſet discipulis: nec ante conuertiſſet in carnem, ac porrígendo dixiſſet: Accipite et manducate, recte diceretur porrexisse, quod in manus accepérat, nihil enim fuisset, aliud quod porrigeretur. At quum, priusq; daret apostolis manducandum, panem conuertit in carnē: non iam accipiūt panem, quem ille suscepérat, sed corpus eius, in quod panem conuerterat.

Quemadmodum, si quis, quum semen accēpisset, alij daret inde natum florem: non id dediſſet, quod accepérat, q̄q; naturæ communis ordo, alterum feciſſet ex altero, ita, multo min⁹ porrexit apostolis: id quod in manus

Argutula
Lutheri in-
terpretatio

Comparati-
o elegans.

Cōparatio
efficax.

Lutheri nu-
gax argutia
eluditur.

Lutheri ar-
gumentum
de articulo
retortum.

in manus accēperat Christus: quum panem suscep-
tum, in suam ipse carnem tanto uertissem miraculo,
nisi quis contendat, quoniam Aaron uirgam sumpsit
in manum, et uirgam proiecit e manu: ideo cum col-
lubro quoq; uirgæ restitisse substantiam, aut colubri
denuo, cum recepta uirgula. Quod si cum colubro,
uirga restare non potuit, quanto minus restare po-
test panis, cum carne Christi, tam incomparabili sub-
stantia? Nam quod argutatur, imo nugatur Luthe-
rus, pro suæ simplicitate fidei facere, quū de uino di-
cat Christus: non, hoc est sanguis meus, sed, hīc est
sanguis meus: miror quid homini uenerit in mētem,
quum istud scriberet. Quis enim non uideret, q; nihil o-
mnino facit pro eo, imo contra, uideretur magis pro
eo fecisse, si dixisset Christus: hoc est sanguis meus.
Habuisset enim ansam saltem Lutherus, qua, demō-
strandī articulum referret ad uinū. Nunc uero, quum
uinum sit neutri generis: Christus ait, non hoc, sed
hīc est sanguis meus: et quum panis sit generis mas-
culi: ait tandem. Hoc est corpus meum, non hīc, ut u-
terq; ostendat articulus, Christum, neq; panem pro-
pinare, neq; uinū, sed suū ipsius corpus et sanquīnē.
N A M q; uideri uult Lutherus, pronomē hoc, ad cor-
pus referri; non Christi proposito, sed occasione lin-
guarū: nempe latīnē et grēcē, ac proinde nos remittit:
ad hebraicā: an non ridiculum est? Nam hebræa lin-
gua, si neutrū genus nō habet, non potest tam aperte
declarare, ad utrū: Christus retulit articulū, q; latīna
uel grēca

uel græca. Nam in hebræa lingua, si articulus fuisset masculus, tanq̄ diceret, hic est corpus meū: tamen res relinguereſt ambigua, quia potuiffet ea locutio uideri coacta, necessitate linguae non habentis neutrū. Sed quū apud latinos, panis et corp⁹ ſint diuersi generis, iſ, qui tranſtulit e græca, articulū cōiunxiſſet cū pane, niſi apud euangelistā repperiſſet demonstrationē factam de corpore. Præterea quū Lutherus fateatur idē generis diſcrimē eſſe et græcis, facile potuiffet cognoscere euangelistas, qui ſcripſerūt græce: articulū fuille positiros, qui referretur ad panē, niſi q̄ cōſcij mentis dominicæ: uoluerunt admonere Christianos: articulo corporis: Christū nō panē cōmunicasse diſcipulis, ſed corpus. Quāobrem, q̄ Lutherus interpretatur in ſuā partē, uerba Christi, accipite et māducate, hoc eſt corpus meū, id eſt hīc panis quē acceperat, nō ego, ſed i= pse Christus. tōtra, docet ſua uerba intelligi, nempe, hoc quod eis porrigebat, non eſſe, quod ipliſ ūideba= tur panem, ſed ſuum iplius corpus, (ſi recte Christi uerba recēſent euangelistæ) Nam alioqui poterat di= cere, nō hoc, (quod exponeretur, id eſt hīc) ſed aperte potius, hīc panis eſt corpus meum, quo ſermone do= cerentur diſcipuli, id quod nūc Lutherus docet eccl= eſiam, nempe, in eucharistiā pariter et Christi eſſe cor= pus et panem. Nunc uero, ſic loquutus eſt ut oſten= deret maniſte, corpus dumtaxat eſſe, non panem.

IAM Q; TAM magnifice transiſſert ad ſe Lutherus,
q̄ Christus

Argumentū
Lutheri ins-
eptissimum.

¶ Christus etiam loquitur de calice: quem nemo dicit esse transubstantiatum, miror hominem non pudere tam intemperantis ineptiae. Quū dicit Christus, hīc calix noui testamenti in meo sanguine, quid facit pro Lutherō? Quid enim significat aliud, q̄ id, quod discipulis propinabat in calice, suum esse sanguinem? An ex his Christi uerbis ostēdet nobis Lutherus, manere uini substantiam, quia Christus loquitur de sanguine, aut uinū in sanguinem non posse mutari, quia adhuc restat calix? Utinam præludium delegisset sibi Lutherus ex alia materia, in qua minore periculo potuisset ludere. Nam quum boemos et græcos sic excusat ab hæresi, ut hæreticos clamet, omnes esse romanos, multo magis ostendit se Lutherus hæreticū, qui non solum fidem abnegat, quam tota credit ecclesia, sed etiam, deteriora credi suadet: q̄ aut credideant græci, aut unq̄ credidere boemi.

H A C T E N V S ista disserui, dum taxat, ut ostenderem ex ipsis Christi uerbis, et euangelistarum ostēdi non posse, quod iste se iactat ostendere, imo contra, liquere perspicue, in eucharistia panem non esse.

Q V O D I N actis apostolorum ait eucharistiam appellari panem, uellem protulisset locum, ego nullum reperio, qui non sit ambiguus, et potius uideatur de communī conuiuio dicere, q̄ sacramento. Apostolus tamen (fateor) panem non semel appellat, uel scripturæ sequutus in sermone, morem, quæ solet interdum uocare quippiam, non id quod est, sed quod ante

I. Corin. ii.

ante fuerat, ut quum ait: uirga Aaron deuorat uirgas magorum: quæ tamen tunc uirgæ non erant, sed serpentes, uel contentus fortasse uocare: quod specie præse ferebat, quum satis haberet, rudem adhuc in fide populum: lacte pascere, nec primum, aliud exigere: q[uod] ut quotunque modo crederent, in sacramento, esse corpus Christi, postea paulatim, solidiore cibo pastus: postq[ue] adoleuissent in domino. Idem potuit, & in apostolorum actis contingere, ubi nec beatus Petrus alloquens populum: et illis Christi fidem insinuans, ausus est adhuc aperte quicquam, de eius diuinitate dicere, ita abdita, et populis dubia mysteria non temere proferebant. At Christus apostolos suos, quos tam diu sua doctrina formauerat, ipso sacramenti instituendi principio, docere non dubitauit, panis uinique non amplius restare substantiam, sed manente utriusq[ue] specie, utrumq[ue] tamen, et pane, et uinum, in corpus et sanguinem suum esse conuersum. Quod tam aperte docuit, ut plane mirandum sit, exortu quenq[ue] postea, qui rem tam claram, rursus uocaret in dubium. Quomodo enim potuisset apertius dicere, nihil illic remanere panis, q[uod] quum dixit. Hoc est corpus meum. Non enim dixit. In hoc est corpus meum, aut cum hoc, quod uidetis, est corpus meum, tanq[ue] in pane, aut simul cum pane, consisteret, sed hoc est (inquit) corpus meum, nimirum declarans manifeste (ut os cuiusq[ue] gannientis obstrueret) hoc totu[m], quod porrigebat, ipsius corpus esse. Quod ita porrectum apostolis

Contradictorium ex
ipsis Christi
verbis.

stolis, etiam si (quod non fecit) nomine panis appellasset, tamen quum simul admoneret audientes, id ipsum, quod uocaret panem, nihil aliud esse, q̄ suum corpus, in quod totus fuerat ipso mutante, cōuersus, nemo potuisset dubitare; quid Christus uellet panis appellatione significari, eoq; circumstantia ipsa (nam circumstantiam Lutherus admittit) declarat evidenter, uocabulum panis, quum panis mutatur in carnē, absq; ulla uiolentia facta uerbo diuinō, panis significare speciem, non substantiam, nisi Lutherus adeo inhāreat proprietati uerborum, ut Christum credat, in cælis quoq; suisce panem triticeum, aut hordiaceum: propterea, q̄ ipse dicit de se, ego sum panis, qui de cælo descendī: aut ueris uuis onustam uitam, quia dixit ipse, ego sum uitis uera: et pater meus agricola est: aut electos deniq; remunerandos in cælo, uoluptate corporea: propterea, q̄ Christus ait. Ego dispono uobis, sicut mihi disposuit pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam, in regno meo.

L V T H E R V S M V L T V S E S T I N
destruendis neotericorum argumentis, quibus defen-
dere nituntur, et probare transubstantiationem, rati-
onibus petitis ex Aristotelica schola. Qua in re uide-
tur plus laboris insinuere, q̄ res exigat. Neq; enim i-
deo credit ecclesia, quia sic illi disputant, sed quia sic
ecclesia iam inde ab initio credidit, et ne quis uacillet,
ita credendum esse decreuit: ideo illi rationibus etiam
philosophicis

Contra Lu-
therum ex
circūstantia

Lutheri fa-
ceta illusio-

Neoterico-
rum contra
Lutherum
defensio.

philosophicis exercent ingenium, quibus, ut cunque docere possint, q̄ ex tali fide nihil sequatur absurdū, aut conuersio panis in substantiam nouam: necessario tollat, ac non relinquat priorem.

NAM Q; LVTHERV S AIT HANC fidem transubstantiationis, iam intra trecentos annos proximos esse natam, quum prius a Christo plus annis mille ducentis ecclesia recte crediderit, nec interim de transubstantiatione tam portentosa (ut ait ille) uocabulo, mentio unq̄ ulla sit facta, si de uocabulo tantum litigeret, nemo erit, opinor, illi molestus, ut credat transubstantiationē, modo credat panem sic esse conuersam in carnem, et uinum in sanguinem, ut nihil, neq; panis remaneat, neq; uini, præter speciem, quod ipsum uno uerbo uolunt, quicunque posnunt transubstantiationem. At istud, postq; ecclesia uerum esse decreuit, etiam, si nunc primum decerneret: tamen, si veteres non credidere contrarium, q̄q; de ea re nunq̄ ante quisquam cogitasset, cur non obtemperaret Lutherus, ecclesia totius præsentis decreto: persuasus, id nunc tandem reuelatum ecclesia, quod ante latuisset? Spiritus enim, sicut, ubi uult spirat, ita spirat, et quando uult.

Ioannis. iii:

N V N C uero, non est istud tam nouum, q̄ singit Lutherus, qui quum hanc transubstantiationis fidē natā esse dicar, ab annis hinc trecentis, ne grauet queso concedere

concedere saltem quadrängentos. Totidem enim opis-
 nor effluxisse, post auditum ab Hugone de sancto Vi-
 ctore, librum de sacramentis; in quo transubstantiatio-
 nis, et si non uerbum, rem certe et sententiam reperi-
 as. Ait enim hoc pacto, Iam quum unum sit sacramen-
 tum, tria ibi discreta proponuntur, species uidelicet ui-
 sibilis, et ueritas corporis, et uirtus gratiae spiritualis.
 Vides, ut speciem ponat panis, non ueritatem, uerita-
 tem corporis, non speciem. Et paulo post apertius.
 Quod enim uidemus, species est panis et uini: quod
 autem sub specie illa credimus, uerum corpus Christi
 est: et uerus sanguis Iesu Christi: quod peperdit in
 cruce, et qui fluxit de lateri. Item alio loco, multo ad-
 huc manifestius, quum ait, Verbo sanctificationis, ue-
 ra panis & uera uini substantia, in uerum corpus &
 sanguinem Christi conuertitur: sola specie panis et ui-
 ni remanente: et substantia, in substantiam transeun-
 te. Clarum est igitur, hanc transubstantiationis fidem,
 antiquorem esse aliquanto, q̄ singit Lutherus. At ut
 eum astringamus fortius, ostendemus, quod ille na-
 tum uideri uult intra annos trecentos, fidem suisse
 sanctissimorum patrum, ab annis hinc plus mille.
 Constat enim ante annos plus mille, sic credidisse si-
 deles, ut faterentur totam panis uiniq; substantiam,
 in Christi corpus et sanguinem ueraciter esse conuer-
 tam. Quo magis miror non pudere Lutherum, quum
 dicat hanc fidem transubstantiationis, intra annos
 natam esse trecentos. Eusebium Emissemum, quis ne-
 scit ante

scit ante annos plus sexcentos esse defunctum / qui
 quasi ueritus olim fore , qui talia molirentur : tot an-
 nis iam præteritis clamauit. Recedat(inquit)omne in
 fidelitatis ambiguum, quoniam quidem, qui author
 est muneris : ipse est etiam testis ueritatis . Iam inui-
 sibilis sacerdos , uisibiles creaturas , in substantiam
 corporis et sanguinis sui, secreta potestate conuertit,
 ita dicens. Accipite et comedite, Hoc est corpus me-
 um, et repetita benedictione, accipite et bibite , Hic
 est sanguis meus . Nonne hic uir sanctissimus aper-
 te dicit, panis ac uini substantias, in substantias cor-
 poris et sanguinis esse conuersas ? Quid beatus
 Augustinus quum ait . Nos autem in specie panis Augustinus
 et uini, quam uidemus , res inuisibiles id est carnem
 et sanguinem honoramus . Quid potest apertius di-
 ci? Non enim dicit in pane et uino, sed in specie panis
 et uini . Lutherus negat panem appellandum esse,
 quod tantum sit species panis, et putat Augustinum
 fuisse uocaturum speciem panis, id, quod esset panis
 uera substantia! Gregorius item Nissenus, panis in-
 quirit, est ante consecrationem, sed ubi consecratur my-
 sterio, sit et dicitur corpus C H R I S T I . Quod ait
 esse ante consecrationem, hoc designat, post consecra-
 tionem non esse. Quin Theophilus quoq; declarans Theophilus
 haec uerba, hoc est corpus meum, hoc inquit , quod
 nunc do, et quod nunc sumitis. Non autem panis, si-
 gura tantum est corporis C H R I S T I , sed in pro-
 prium C H R I S T I corpus transmutatur , et pau-
lo post

Gregorius
Nissenus.

Io post ait, si carnem et sanguinem cerneremus, sumere non sustineremus, propter hoc dominus, nostræ infirmitati condescendens: species panis et uini conservat, sed panem et uinum, in ueritatè conuertit carnis et sanguinis. Hic uir píissimus, idemq; doctissimus, bis premit Lutherum. Nam primum illum articulum, hoc docet non quomodo Lutherus docet exponendum. Hoc, id est hic panis, sed hoc, id est, id, quod nunc ego do, et quod uos sumitis, deinde dicit aperte, panis et uini non nisi species esse conservatas, substantias ipsas in corpus et sanguinem esse conuertas. At quid aliud uolunt, qui ponunt transubstantiationem, q; quod hic ait Thiophilus, non intra trecentos hos annos proximos, quippe qui defunctus est aliquot annorum centenarijs, priusquam transubstantiationis uocabulum nasceretur? Quid beatum Cyriillum commemorem, qui non tantum dicit idem, sed ferme etiam eodem modo? Ait enim. Ne horremus carnem et sanguinem apposita sacris altaribus, condescendens deus fragilitatibus nostris, infundit oblatis uim uitæ, conuertens ea in ueritatem propriæ carnis. Præterea ne quis dicat antiquos patres credidisse sic in eucharistia corpus esse C H R I S T I, ut tamen remaneat panis, non ista tantum obstant quæ diximus (quæ tamen obstat apertissime) sed illud præterea, quod supra diximus ex Ambrosio, quum ait, licet figura panis et uini uideatur, nihil tamen aliud q; caro C H R I S T I et sanguis post consecrationem credendum

Cyrillus.

Ambrosius.

credendum est. Videlis ut beatissimus pater dicat, non tantum corpus esse et sanguinem, sed etiam nihil esse praeterea, licet panis et uinum esse uideatur. Et istud qui dicit, non intra trecentos annos proximos hoc dixit, intra quos, hanc transmutationis fidem exortam esse singit Lutherus, sed dixit, ante annos plus mille. Nec ego certe, ueterum fere sanctorum patrum, quenquam puto fuisse probaturum, concinnam istam Lutheri similitudinem ferri cum igne coniuncti. Nam nemo unquam dixit, ferrum sic in ignem conuerti, ut tantum ferri species relinquatur. substantia ferri, in ignis mutata substantiam, quod, de pane et C H R I S T I carne, ueteres senserunt omnes. Aut si quis unus forte sensit, aliter tamen, neque una hirundo facit uer, et ille quisquis fuerit, potius excusandus est, q̄ in re tum non satis excussa, parum peruerterit, quam contra cæterorum omnium, contra totius ecclesiæ, contra tot ætatum fidem, sequendus, in quam ipse quoque quisquis fuerit, modo bonus fuerit, si nunc uiueret, dubio procul fuerat concessurus. N A M quisquis beatissimum C H R I S T I corpus sic, ut debet existimat, facilis assentietur, quascunque duas substantias, simul manere coniunctas, quam ullum corpus aliud, manere commixtum cum uenerando corpore C H R I S T I. Neque enim ulla substantia digna est, quæ cum ea misceatur substantia, quæ substantias

omnes

Comparatio
Lutheri
eluditur.

omnes condidit. Præterea olim patribus, opinor, multo adhuc minus fuisse placitaram illam Lutheri collationem, qua sic uult panem simul restare cū carne, sicut restabat in una Christi persona, deus cum homine. Nam, ut passim ueterum quicq; patrum doctissimus, atque sanctissimus fatetur panem mutari in carnem, ita nemo tam impius erat, aut inscius, ut humanitatem conuerti senserit in diuinitatem, nisi forte nouam nobis personam, singat Lutherus, ut quo modo deus assumpsit hominem, ita deus et homo assumant panem et uinum, quod si credat, habebitur opinor hæreticus, apud omnes, qui nō sunt hæretici. Quamobrem, ut aliquando sinem de transubstantiatione faciam, ex ipsis Christi uerbis et sanctorum uirorum sententijs, euidenter liquet, hanc, quam nunc tenet ecclesia, ueram esse fidem, qua creditur, panis aut uini substantiam, in eucharistia non manere, ex qua et illud sequitur. Hoc Lutheri dogma, quod contra docet, falsum esse prorsus et hæreticum. Quo ex dogmate, miror quid fructus, populo spondeat. An (quod ait ipse) ne quis propterea semet credat hæreticum, q; fors ita cum Luthero sentiat? At Lutherus ipse, fatetur nihil esse periculi, si quis hac in re sentiat, quod tota iam sentit ecclesia. At contra, tota ecclesia censet hæreticum esse eum, qui sentiat cum Luthero. Nō debet ergo Lutherus animare quēq; cui bene cupit, ut secū sentiat, cuius sententiā tota condēnat ecclesia, sed debet his suadere, quos amar, ut accedant

ut accedant illis, quos ipse quoq; indicat in nullo uersari periculo. Falsa est ergo ista Lutheri uia: contra publicam fidem, non huius modo temporis, sed etiā ætatum omnium, nec liberat captiuitate credentes ei, sed educens e libertate fidei, hoc est e loco tuto, (quod Lutherus ipse fatetur) captiuat in errorem ducens in præcipiciū, et uias inuias, incertas, dubias, eoq; plenaſ periculi, et qui amat periculum, perit in illo.

Exitus crescentium Lutheri.

P O S T Q V A M D V A S I L L A S,
 quas ipse sibi singit captiuitates, homo in malum liber, euasit, ne mentem in dei captiuet obsequium, expugnat (ut simulat) captiuitatem tertiam, et libertatem proponit, qua, totam captiuet ecclesiam. Vtpote cuius lucidissimā nubem dispergere, columnam ignis extingue: archam uiolare foederis, summum atque unicum sacrificium, dei propiciatorium, quod assidue pro populi peccatis offertur, homo plusquam sacrilegus, conatur auferre. Nā missam, omni fructu, qui ex ea promanat in populum, pro sua uirili despoliat. quū missam negat bonū opus esse, aut populo quicq; prodesse. Qua in re nescio, magis ne impietatem hominis admirer, an stultissimam spem, uel potius insanam superbiam, qui quum tam multas ipse commiseret sibi obiectas obices, nihil affert secum, quo reuellat ullam, sed perinde agit, ac si rupes foret arundine persosurus. **V I D E T E N I M** et fatetur obstare sibi sanctorū patrum sententias, missae canonem, to-

Tertia Lutheri captiuitas excusat.

Quae sibi Lutherus obtisit ipse non diluit,

f tam deniq;

tam deniq; totius ecclesiar; consuetudinem, tot seculo-
rum usu, tot populorum consensu corroboratam.
Quid ergo præsidij aduersus tot acies, tā ualidas, tam
inuictas opponit? Visitata uia grassatur, laborat semi-
nare discordiam, et serere seditiones, plæbem in pa-
tres excitare, et quo uulgas ad defectionem prouocet
stultissima solertia, et facillime coarguenda, mētitur,
totius exercitus ducem Christum, in suis sese, castris
habere, et euangelij tubam pro se simulat canere.
Quo stratagemate, nullum unq; fuit excogitatū stul-
tius. Nam quis usq; uiuit, aut tam impius, aut tam
omnino stupidus, qui ecclesiam corpus Christi my-
sticum, sic laceratam censeat, ut ubi membrorum o-
mnium compago sit, illinc caput putet esse diuulsum,
ut is qui carnem, quam sumpsit nunq; deseruit, ecclē-
siā, propter quam sumpsit carnem, deseruerit, et cū
qua se promisit ad finem usq; sœculi permansurum, ab
ea prorsus tot iam sœculis absfuerit, atq; ad Lutherum
tandem coniuratissimum eius hostem transsugerit.
Verum wideamus obsecro, quid afferat præstigij, quo
faciat uerum uideri, quod dicit Christum pro se sta-
re. Post longas ambages diffinit missam, deinde, se-
parat a missa, missæ ceremonias, excutit coenam do-
minicam, et uerba Christi trutinat, quibus usus est,
quum institueret missæ sacramentum. Ibi quum te-
stamenti uerbum, rem uidelicet, tam abstrusam rep-
perisset, iam tanq; profligatis hostibus, coepit inge-
minare uictoriā, uerbis adornat inuentum, (ut ia-
ctat)

**Argumentū
ualidum ex
Christi pro-
missione.**

ctat) suum, et tanq̄ mysterium hactenus inauditum: magno supercilio docet, quid sit testamentum. Nostandum esse clamat, ac memoria tenendum, testamentum esse morituri promissionem, qua nuncupat hereditatem, et instituit heredes. Hoc igitur sacramentum, inquit, missæ, nihil est aliud, quam testamentū Christi, testamentum vero, nihil aliud est, q̄ promissio hereditatis æternæ, nobis Christianis, quos suos heredes instituit, corpus et sanguinem suum, uelut signum ratæ promissionis adiiciens. Hoc igitur de cies repetit, inculcat, infigit, utpote, quod haberi uult immobile fundamentum, super quod ædificet ligna, scenum, stipulam. Nam hoc fundamento iacto, (missa Christi sit testamentum) omnem se se iactat impietatem euersurum, quam impij (ut ait) homines inuixerunt in hoc sacramentum, et se dilucide probaturum, ad communionem recipiendam, sola fide ueniendum esse, de operibus cuiusmodi sint, non ad modum esse curandum, conscientia, quanto magis erronea sit, ac peccatorum uel morsu, uel titillatione moueatur, tāto sanctius accedi, quanto serenior, prius, et errore purgatior, tanto sumi deterius.

Ad hæc, missam, bonum opus non esse. Missam non esse sacrificium. Missam sacerdoti tantum, non autem populo prodesse. Nihil prodesse defunctis, nihil cuiquam uiuentium. Impium esse errorem, si mis sa canatur pro peccatis, si pro cuiusquam necessitate, si pro mortuis. Inanem esse rem et impiam: fraternitatis

Verba Lut-
theri testa-
mentū diffi-
cileis, etc.

Sacrosan-
cta Lutheri
dogmata.

Et tu Luthe
re ex illis.

Verba Lu-
theri.

Verba lus-
theri.

fraternitates, et annuas defunctorū memorias, abo-
lendam esse talem omnem sacerdotum, monachorū,
canonicorum, fratrum, religiosorū deniq; (quos uo-
camus) omnium alimoniam. Hæc igitur tot, et tam
immēsa bona, se repperisse gloriatur, in eo solo, q; hoc
sacrosanctum sacramentum, comperit esse Christi te-
stamentum. Iamq; in sententiarios protinus (quos
uocat) doctores inuehitur. Exclamat in omnes, qui
declamāt apud populum, q; quum illi tam multa scri-
bant, h̄i tam multa loquantur, et prædicent de eucha-
ristiæ sacramento, neutri tamen attingant quicquam
de testamento, sed impie celent populum, bonum il-
lud incomparabile, (quod tamen iam olim sc̄isse pro-
fuerit) ex missa, nihil unq; boni laicos, neq; uiuos, ne-
q; defunctos, esse consequuturos. Ob cuius rei igno-
rantiam, denūciat uniuersos hodie sacerdotes, et mo-
nachos cum episcopis, et omnibus suis maioribus, i=
dololatras esse, atq; in statu periculosissimo uersari.
Igitur istud Lutheri mysterium, (e quo tantas efflat
glorias) quod definitionem testamenti, tam accurate
ad sacramentum applicat, q; uerum sit non executio,
sed interim certe nō uideo, cur hoc inuentum tanquā
nouum: tam magnifice iactet, pro suo. Nescio quos
illic concionantes audiat, hic certe, non semel audi-
uimus, eam similitudinem ad tedium usque tractan-
tes fraterculos, ut qui non ea dumtaxat afferrent, quæ
nunc pro nouis et exquisitis affert Lutherus, Chri-
stum esse testatorem, testamentū in coena condidisse,
hæreditatem

hæreditatem promisisse, eandem, nuncupasse regnum
caelorum. Hæredes instituisse fidelium coetum, sacra-
mentum hoc, sacrum esse signum, quod sit adhibitum
pro sigillo, non haec inquam tantum, sed et testium
numerum, et syngrapham, et alios testamentorum
ritus, ex intimis utriusque iuris erutos penitralibus
explicaret, atque adamussim, omnia applicarent ad sa-
cramentum. Hoc aliquato concinnius, ac uerius quoque,
q̄ Lutherus, quod ad idem testamentum referebant,
non tantum, quæ Christus fecit in coena, sed etiā, quæ
passus est in cruce. Hoc uno tantum imparies Luthe-
ro, q̄ mirabiles, et hactenus inauditos missæ fructus
non inuenerunt, quibus et clerici, præsentis uitæ fru-
ctum omnem, et populus futurae, p̄deret. Neque enim
sacerdotibus, quicq̄ laici, temporalis boni conferrent
ob missam, e qua persuaderentur nihil se spiritualis bo-
ni referre. Sed operæ preciū est uidere, qua ex arbore,
tam salubres fructus colligat Lutherus. Postq̄ ergo
sæpius inculcauit, eucharistiæ sacramentum, signum
esse testamenti: testamentum uero, nihil esse aliud, q̄
promissionem hæreditatis, inde continuo censet con-
sequi, ut missa neque bonum opus esse possit, neque sa-
crificium, quod quisquis ei concederet: iam illi statim,
admittendus erit totus ille pestium catalogus, quo,
totam ecclesiæ faciem confundit. At quisquis nega-
uerit illi, iam tam magno molimine nihil egerit. Nam
argumenta, quibus ea docere præ se fert, pudet pro-
pemodū recensere. Ita sunt in re tantæ maiestatis nu-

Contine ri-
sum lector.

Q̄ missa nō
sit opus ar-
gumentum
Lutheri pri-
mum,

gacia

gacia prorsus et friuola. Sic enim colligit (nam ipsius uerba recitabo) Audisti, missam nihil aliud esse, q̄ pmissionem diuinam, seu testamentum Christi, sacramento corporis et sanguinis sui commendatū. Quod si uerū est, intelligis eam non posse opus esse ullo modo, nec alio studio a quoq̄ tractari, q̄ sola fide, fides autem non est opus, sed magistra et uita operum.

Mirum est, quanto nixu parturiens, q̄ nihil peperit, nisi merum uentum, quem, quum ipse tam ualidum uelit uideri, ut montes possit euertere, mihi profecto uidetur tam languidus, ut agitare non possit arundinem. Nam si uerborum tollas inuolucra: quibus rem absurdam (uelut simiam purpura) uestit, si tollas exclamaciones illas, quibus iam uelut re dilucide probata, toties in totam bacchatur ecclesiam, et non dum collata manu, tanquam ferox uictor insultat, nihil aliud restare uidebis, q̄ nudum et miserum sophisma. Quid enim aliud dicit tanto uerborū ambitu, q̄ missa est promissio, ergo nō potest esse opus. Quem nō misereat hominis, si tam stupidus sit, ut inceptiam suam non sentiat, aut quis non indignetur, si sibi conscient, tam stupidos tamē omnes aestimet christianos, ut tam manifestas insanias nequeant deprehendere. Non contendam cum eo de testamento et promissione, et tota illa diffinitione, et applicatione testamenti ad sacramentum. Non ero tam molestus ei, q̄ alios fortassis inueniet, si qui bonam ei partem iustius fundamenti subruerint, qui et testamentū nō uum

uum dicant promissionē esse legis euangelicarē, quēm admodum uetus fuit mosaicarē, et testamentum istud negent a Lutherō satis scīte tractari, neq; enim testatori nuncupandum esse nominatim, quid relinquat hæredi, quem ex aſſe instituat, neq; remissionem peccatorum, quam pro hæreditate nuncupatam Lutherus ait, idem esse quod regnū cælorum, sed uiam potius ad cælum. Quas res atq; alias item aliquot, quis urgere uolet, ac premere, posset fortassis fundamenti Lutheriani structuram, machinis aliunde conutere. Verum istud eis permittam, qui uolent. Ego istud ei fundamento, quod immobile postulat esse, non mouebo, tantum ostendam, ædificium quod superstruxit, facile per se corrue. Quod, quo liquidius appareat, consyderemus paulisper originem rei, missamque ad primum eius exemplar examinemus.

C H R I S T V S igitur, in illa coena sanctissima, qua sacramentum illud instituit, corpus suum et sanguinem ex pane et uino consecrit, ac tradidit manducandum, bibendumque discipulis, tunc intra paucas horas, idem corpus, eundem sanguinem in ara crucis obtulit in sacrificium patri, pro peccatis populi, quo sacrificio peracto, testamentum consummatum est. In coena iam morti proximus, quemadmodum solent morientes, testamento quodam testatus est mentem suam, quid, se defuncto, fieret in memoriam sui.

Instituens igitur sacramentum,
quum suum

Lutherus
adulteratur
Christi testa-
mentum,

Cœna domi-
nica pul-
chre expen-
ditur.

quū suū corpus ac sanguinē exhibuisset discipulis, ait illis, hoc facite ī meam commemorationem. Hoc, si quis expendat diligenter, uidebit Christum sacerdōdem æternū, loco sacrificiorum omnium, quæ temporariū mosaicæ legis sacerdotiū offerebat, (quorū etiam pleraq; sacrosancti huius sacrificij typū gerabant) unum sacrificiū, omnium summum, omnium plenitudinem, et quandam uelutī summam īstituīsse, quod et offerretur deo, et ī cibū daretur populo. Qua in re, ut Christus sacerdos erat, ita discipuli eotenus repræsentabant populum, qui non consecrabant ipsi, sed consecratum de manu sacerdotis sui sumebant, sed eos, statim deus in sacerdotes elegit, atq; īstituit, ut ipsi idem sacramentum facerent, ī commemorationem eius. Quod, quid aliud est, q; ut consecrarent, nec sibi tantum sumerent, sed et exhiberent populo, et offerrent deo. Nam si ibi nobis īstet Lutherus, sacerdotem offerre non posse, quia Christus ī cœna non obtulit, recordetur eorum, quæ dixit ipse, testamentum īnuoluere mortem testatoris, nec ante, vires et robur sumere, et tota perfectione cōpleri, q; eo moriente, qui testatus est. Quamobrem non ea solum pertinent ad testamentum, quæ prius fecit ī cœna, sed etiam oblatiō eius ī cruce: nam ī cruce consummauit sacrificiū, quod īchoauit ī cœna, eoq;, totius rei commemoratio, nempe consecrationis ī cœna, et oblationis ī cruce, uno celebratur ac repræsentatur sacramento missæ, atq; adeo uerius mors

mots repräsentatur ḥ coena . Apostolus enim quum Corinthijs scriberet . Quotiescumq; panem hunc comederitis , et calicem biberitis adiecit , nō cœnam domini , sed mortem domini annunciatatis .

V E N I A M V S ergo nunc ad prædicas istas Lutheri rationes , quibus probat , missam neq; bonum opus esse , neq; sacrificium , et q̄q; præstaret prius tractare de sacrificio , tamen , quoniam ille primam questionem fecit de opere , sequemur illum . Quum igitur ita colligit : missa est promissio , ergo non est bonum opus , quia nulla promissio est opus . Dicemus missam , quam sacerdos celebrat , non uerius esse promissionem , q̄ suī consecratio Christi , et simul queremus ab eo : an non aliud opus tum fecerit Christus , quod si neget , mirabimur profecto , si quum ī opus faciat : qui imaginē facit ex ligno , Christus nullum prorsus opus fecerit , quum carnem suam fecerit ex pane : q̄ si ullum opus fecerit , quin id bonum fuerit , nemo opinor dubitabit : nam si bonum opus fecit mulier : quæ caput eius perfudit unguento , quis potest ambigere an bonum opus fecerit Christus , quū corpus proprium , et ī cibum exhiberet hominibus , et ī sacrificium offerret deo ? Qz si negari non potest , nisi ab eo : qui ī re maxime seria ualde uelit nugari , bonum opus fecisse Christum , nec istud etiam negari potest , in missa bonū opus facere sacerdotem , quippe qui non aliud facit ī missa , q̄ Christus ī cœna fecit , et cruce . Hoc enim declarat uerba C H R I S T I ,

Respondetur argumētis Lutheri .

Confutatio efficax argu menti Lu theri

Confirmatio confusatiōnis .

g Hoc

**Alia confir-
matio eius-
dem.**

**Aliud Lus-
theri argu-
mentum.**

Hoc facite in meam commemorationem: quibus uer-
bis, quid aliud uolebat, ut in missa repræsentarent, ac
facerent, q̄ quod ipse faciebat in coena, et cruce? In-
stiduebat enim, et inchoabat in coena sacramentum,
quod in cruce perfecit. Nam hac ratione potissimum
nata esse uidetur occasio, ut aqua, ex ecclesiæ ritu, ui-
no misceretur in calice: quia aqua cum sanguine de la-
tere morientis effluxit in cruce. Quum ergo negari
non possit, quin bonum opus, et in coena, et in cruce
fecerit Christus, neq; etiam, q̄ sacerdos eadem repre-
sentat, ac facit in missa, quomodo tum singi potest,
missam bonum opus non esse? Quamobrem etiam,
quum Lutherus ita rem tractet, ut quia laici commu-
nio, alteri non prodest laico, ideo nec sacerdotis missa
prosit populo, uehemeter ipse cæcutit, dum tenebras
alijs conatur offundere, quum non uideat hoc inter-
esse, q̄ laicus nunc recipit tantum e manu sacerdotis,
sicut primo receperūt apostoli e manu Christi, sacer-
dos uero facit, quod tū fecit Christus. Nam idem cor-
pus offert deo, quod obtulit Christus. Qua ex re, et
illud patet, q̄ frigidum argumentum sit, quo missam
comparat cum sacramento baptismi, aut coniugij, cō-
tendens efficere, ut quoniam laicus baptizari non po-
test pro alio: aut pro alio, uxorem ducere, ideo, nec sa-
cerdos missam pro alio possit celebrare. Nam coniu-
gium plane sustulit e sacramentis: et recte etiam bap-
tismum, quum dicit, non esse uere, nisi unū sacra-
mentum. Cur ergo nunc baptismum comparat, et coniu-
gium

gium cum sacramento missæ: si illa non habet pro sacramentis? Q̄z q̄ etiam, si utruncq; sacerdotetur esse sacramentū, (quod re uera sunt) tamen neutrū erat sic comparandum huic sacramento missæ, quin hoc sacramētum, quod est proprium corpus ipsius, qui dominus est sacramentorum omnium, sacramenta reliqua possit, quæ fecit ipse, singulari aliqua prærogatiua præcelere: quum clare constet, q̄ quemadmodum, in omnibus alijs sacramentis, sacerdos prodest ministrando singulis, sic in hoc sacramento, dum offert in missa, prodest, et bonum communicat uniuersis. Alioqui, si tam seuere Lutherus exigat, ut omnia sacramenta sint inter se similia, et in eucharistiæ sacramento, nihil potior sit sacerdotis conditio, q̄ laicorum: quare non cogit, ut sacerdos alterius manu, semper communiceat, nec sinatur sibi sacramentum sumere, q̄ q̄ potest confidere: quemadmodum licet claves habeat pœnitentiæ, semet non potest absoluere! Nam quod affert de fide, quam a singulis censet oportere præstari, et suam cuiq; fidem prodesse, non sacerdotis, quemadmodum nec Abraam (ut ait) pro omnibus iudæis credidit, istud quidē uerū dicit, at nihil tamē magis id probat, quod proponit. Nā neq; Christus ipse, a semet oblatus in cruce, sine sua cuiusq; fide seruauit populū, ne quis id missam putet cuiusq; sacerdotis efficere: quę tamen missa cuiuslibet sacerdotis, illis prodest ad salutē, quorū propria fides meruit, ut boni, quod tā immē suū missa cōmunicat multis, possint esse pārticipes.

Q̄z q̄

Confutatio
eiusdem.

Aliud Lut
heri argu
mentum.

Elegans et
iusdē cons
futatio.

Fructus
missæ.

Quodq; potest et ad hoc valere nonnunq;, ut incredulo quoq; fidem procuret infundi, quemadmodum Christi mors et passio procurauit, ut gratia daretur gentibus, qua, per auditum uerbi, uenirent in fidem Christi.
S E D Lutherus satis sentit ipse, facile destrui quicquid adstruxerat, si missa possit esse sacrificium, aut oblatio, quae offeratur deo. Hanc igitur obicem se pollicetur amoturum, quod, quo fidelius facere uideatur et efficacius, obijcit sibi ipse prius quaedam, quae sibi sentit obstat. Iam et alterum (inquit) scandalum amouendum est, quod multo grandius est, et speciosissimum, id est, q; missa creditur passim esse sacrificium, quod offertur deo. In qua opinionem, et uerba canonis sonare uidentur, ubi dicitur, **H**aec dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia, et infra. Hanc oblationem, item clarissime postulatur, ut acceptum sit sacrificium, sicut sacrificium Abel &c. Inde Christus hostia altaris dicitur. Accedunt his dicta sanctorum patrum, tot exempla, tantusq; usus per orbem constantiter obseruatus.

Irridetur
Lutherus.

**Lutherus nos
uus Esdras.**

AUDISTI LECTOR QVAS obices ipse sibi sentit obiectas. Audi nunc uicissim, q; Herculeis viribus aggreditur amouere: His omnibus, inquit, oportet cōstantissime opponere uerbū et exemplum Christi. At quae sunt igitur illa uerba Christi, quae tot olim sanctis patribus, actori Christi ecclesiæ tot ignorata sæculis: uelut nouus Esdras nobis Lutherus inuenit

rus inuenit? Hoc declarat ipse quum dicit. Nisi enim, missam obtinuerimus esse promissionē seu testamentum, ut uerba clare sonant, totum euangelium, et universum solatiū amittimus. Verba nunc audiuimus, restat, ut uideamus exemplum. Exemplum ergo subiungit. Christus (inquit) in coena nouissima, quū institueret hoc sacramentum, et condidit testamentum, non obtulit ipsum deo patri, aut ut opus bonum pro alijs perfecit, sed in mensa sedens, singulis idem testamentum proposuit, et signum exhibuit. Ista sunt ergo uerba Christi, istud est exemplum, e quibus nunc desmū. Lutherus unus perspicue uidet, missam non esse sacrificium, nec oblationem. Mirum est igitur, ex tot sanctis patribus, ex tot oculis, quot, in ecclesia tam multis sæculis, idem legerunt euangelium, nullumuisse unq tam perspicacem, ut rem tam apertam deprehenderet, imo omnes etiamnum tam cæcos esse, ut ne adhuc quidem queant, id, (quod cernere se Lutherus iactat) q̄q ipso monstrante perspicere. An non Lutherus hallucinatur potius, et aliquid se uidere putat, quod nō uidet, et digito conatur ostendere, quod nusq est? Nam obsecro, qualis est ista probatio, quū docere nītitur, missam non esse sacrificium, ex eo, q̄ sit promissio, quasi promissio et sacrificiū ita sibi mus tuo pugnarent, quemadmodum frigus et calor. Quæ Lutheri ratio adeo prorsus friget, ut nec responso digna uideatur. Nam legis Mosaicæ tam multa sacrificia, q̄q essent figuræ omnia futurarum rerum, tamen promissiones

Lutheri
uerba.

Argumentū
Lutheri ab
exemplo/ut
ipse putas
Christi.

Respondeatur
argumento
Lutheri de
sacrificio.

Promissio-
nes sacrifis-
ciorum ue-
teris testa-
menti.

Respondeatur
argumento
Lutheri ab
exemplo.

Principium
Lutheri fun-
damentum
subvertitur

promissiones erant et ipsa. Promittebant enim ea, propter quae siebant, non modo futura quondam illa, quorum erant figuræ, sed etiam liberationes, expiations, purgationes, purificationes populi tunc præsentis, pro quo, more solemní quotannis offerebantur. Quæ res quum tam aperta sit, ut nemo prorsus eam possit ignorare, ridicula plane dissimulatio est ista Lutheri; quum nunc argumentetur fieri id non posse, quod non ipse tantum, sed populus quoq; nouit tam sæpe factum. **N V N C** ueniamus ad exemplum Christi, quo nos arbitratur Lutherus uehementer opprimi, propterea q; Christus in coena sacramento non usus est pro sacrificio, nec obtulit patri: ex quo probare conatur, q; missa quæ respondere debet exemplo Christi, quo, fuit instituta: non potest esse sacrificium, nec oblatio.

S I L V T H E R V S T A M R I G I D E nos reuocet ad exemplum cœnæ dominicæ, ut nihil sacerdotes permittat facere, quod ibi Christus fecisse non legitur, sacramentum quod consecrant: nunq; ipsi recipiunt. Suum enim corpus, Christus in euangelio non legitur, ubi cœna scribitur, ipse recepisse. Nam q; doctores aliquot eum recæpisse tradunt, et q; idem canit ecclesia, nihil potest pro Luthero facere, quum illi, neq; doctores omnes, neq; totius ecclesiæ fides, ullam faciat fidem, neq; credendum censeat quicquam, (nam ita scribit in sacramento ordinis) nisi firmatum scripturis

scripturis, et ijsdem etiam claris, cuiusmodi certe scripturis, non opinor, inueniet, q̄ suum corpus in coena reperit Christus, ex quo sequetur, ut dixi, nec sacerdotes debere quod consecrant ipsi, recipere: si tam rigide nos obstringat Lutherus ad exemplū cœnæ dominicæ. Qz si ideo concedar recipiendū sacerdotibus, quia recuperunt apostoli, et eos contendat id iussos facere: quod tunc apostoli fecerunt, non quod Christus, hac ratione nunq̄ consecrabunt sacerdotes. Consecrabat enim Christus, non apostoli. Res ergo docet non id solū sacerdotes in hoc sacramento facere, quod Christus fecit in coena, sed etiam quod postea fecit in cruce, quædam etiam tradentibus apostolis, quæ Christus aut nusq̄ fecit, aut certe nō legitur usq̄ fecisse, cuiusmodi sunt gestus, et signa, quibus utuntur, dū consecrant, quorum ego nonnulla credo ab ipsis promanasse apostolis. Præterea, q̄ in canone missæ, quædam uerba, uelut a Christo prolata recēsent, quæ nusq̄ in scriptura sacra leguntur, et tamen non dubitatur, quin dixerit. Multa enim dicta sunt, et facta per Christum, quæ nullus euangelistarū cōpletebitur, sed quædam recente memoria eorum qui interfuerunt, uelut per manus deinceps tradita, ab ipso apostolorū tempore, ad nos usq; peruererunt. L V T H E R V S nō dubitat C H R I S T V M in coena dixisse. Hæc quotiescumq; feceritis, in mei memoriam facietis, atq; hæc usq; adeo, pro comperto habet, Christi uerba fuisse, ut inde sumat argumentum, neminem cogi ad recipiendum

Missa passio
nem repræ-
sentat nedū
cœnam.

recipiendum sacramentum, sed rem cuiusq; relictam
 arbitrio tantum ad hoc astringi, ut quoties facimus,
 faciamus in memoriam Christi. Hæc ergo uerba, nō
 legit apud euangelistas, in coena domini. Nam illic
 nihil aliud legitur, q; hoc facite in mei commemora-
 tionem. Vbi ergo legit illa uerba: Hæc quotiescunq;
 feceritis, an non in missa? Opinor certe non alibi.
 Nam apud apostolum, alia sunt. Igitur, qui tantum
 fidit, et utitur illis uerbis, quia repperit in canone, cur
 non pari fide suscipit eiusdem uerba canonis, quibus
 missa, oblatio dicitur et sacrificium? Quamobrem, si
 sacerdotes in missa fatetur, recte recipere, quod cōse-
 crant: q;q nulla scriptura clara (cuiusmodi solam reci-
 pit Lutherus) Christum testetur, illud nec in coena se-
 cisse, nec usq;: non debet mirum uideri Lutheru, si sa-
 cerdos offerat Christū patri, quod nō uno loco, clara
 testante scriptura, Christus ipse fecit in cruce. Nam
 crucem etiam, ad testamentum in coena factum, per-
 tinere, Lutheri quoq; ratio demonstrat, quum testa-
 mentum dicit, mortem testatoris inuoluere, utpote
 qua sola perficitur. Præterea, non aliunde (quod dixi)
 uidetur, et id institutum, ut aqua uino misceretur in
 sacramento: quæ res, non in coena legitur esse facta,
 sed cruce. D E S I N A T ergo Lutherus, argumentū
 nugax opponere, ut quia Christus in coena sese non
 obtulit, ideo sacerdos non offerre credatur in missa:
 in qua, nō solū, representat, quod in coena fecit Chri-
 stus, sed etiam quod in cruce, in qua consummavit
 Christus,

Christus, quod inchoauit in coena. At postremum argumentum Lutheri, quo, uelut anchora sacra, sustinetur nauis: omnium est nugacissimum. Quomodo (inquit) fieri potest ut sacerdos offerat deo, quod ipse sumit? Repugnat (inquit) missam esse sacrificium, quum illam recipiamus. Idem simul recipi et offerri non potest, nec ab eodem simul dari et accipi. Deterret nos ubique Lutherus, a rationibus philosophicis, quum ipse in re tam sacra, se firmet in meracissimo sophismate. Nam quod unquia fuit sacrificium in lege mo saica, quod non sumebant qui offerebant? An quod deo offerebatur, ipse comedebat? Nunquid ego manducabo carnes taurorū aut sanguinem, inquit deus, hircorum potabo? Præterea si Christus, et sacerdos fuit et sacrificium, cur non potuit Christus instituere, ut sacerdos, qui idem sacrificium representaret, uictimam et offerret et sumeret? Sed hac in re, ne Lutherum uidear imitari, qui nihil habet pro se: nisi quod e suo singit capite: afferemus quod dicit beatus Ambrosius de missa. Quanta inquit, cordis contritione, et lachrymarum fonte, quanta reverentia et tremore, quanta corporis castitate, atque animi puritate: istud diuinum et cæleste mysterium est celebrandum domi ne deus, ubi caro tua in ueritate sumitur, ubi sanguis tuus in ueritate bibitur, ubi summis, ima, humanis diuina iunguntur, ubi adest sanctorum præsentia et angelorum, ubi tu es sacerdos et sacrificium, mirabiliter et ineffabiliter, quis digne hoc potest celebrare

h mysterium,

Postremum
argumentū
Lutheri.
Anchora sa
cra Lutheri
præciditur.

Insignis in
scitia Lut
heri.

Psalmo,
xxiiij.
Argumentū
satis proba
bile.

Ambrosius,

mysterium, nisi tu deus omnipotens, offerentem se-
ceris dignum. Videtis ut hic beatissimus pater, et ob-
lationē appellat missam, et in eadem, C H R I S T V M
ipsum dicat, et sacerdotem esse, et sacrificium, quem-
admodum fuit in cruce. Cuius autoritati quantum
Lutherus tribuat, uiderit ipse, quantum uero tribue-
rit beatus Gregorius, facile declarauit, quū illum imi-
tatus ita scriberet. Quis fidelium dubitare possit in
ipsa immolationis hora, ad sacerdotis uocem caelos
aperiri, in illo Christi mysterio: angelorum choros ad
esse, summis ima sociari, terram cælestibus iungī,
unum quid ex uisibilibus et inuisibilibus fieri? Et alí-
bi. Hæc nanc singularis uictima, ab æterno interitu
animas soluit, quæ illam nobis mortem unigeniti re-
parat. Nec minus aperte, quum dicit. Hinc ergo pen-
semus, quale sit pro nobis istud sacrificiū, quod uni-
geniti filij passionem semper imitatur. Videmus, ut
non solum diuus Ambrosius, sed et beatus Gregori-
us, Immolationem appellat missam et sacrificium, ac
fatetur in ea, non ultimam tantū Christi coenā (quod
Lutherus ait) sed et passionem eius representari. Nec
tamen istud soli censuerunt illi. Nam et Augustinus,
non semel idem fatetur. Ait enim de missa. Iteratur
quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit.
Quia quotidie labimur: Christus pro nobis, quoti-
die immolatur. Item Eucharistia est oblatio benedi-
cta: per quam benedicemur, ascripta: per quam omnes
in cælum ascribimur, rata: per quam, in uisceribus
Christi

Gregorius.

Augustinus

Christi censemur. Quum igitur viri tam eruditii, tam sancti, missam dicant oblationem et sacrificium, quū per eam, non cœnam tantum sentiant, sed etiam passionem Christi cōmemorari, quum inde, tam immensa bona prouenire fateantur, quum ijsdem consentiens, eadem, in missa tota decantet ecclesia: uehementer admiror, qua fronte, Lutherus audeat clamare cōtrarium, missam non esse sacrificium, non esse oblationem, non prodeesse populo, eludens autoritatē tot sanctorum patrum, imo totius ecclesiae, uaniissimo figmento suo, quasi omnia, quæ de oblatione et sacrificio fiunt et dicuntur in missa, intelligerentur de reliquijs iudaici ritus, quo, leuasse dicit sacerdotem ea, quæ offerebantur a populo. Quod Lutheri commentum, tam ineptum uisum est, et tam absurdum etiam ipsi Luthero, ut dubitauerit, an sanctorū patrum sententias, et ecclesiae totius consuetudinem tam futili ratione defenderet, an potius ex professo contemneret. Nam quid dicemus (inquit) ad canones et autoritates patrum? Respondeo (inquit) si nihil habetur, quod dicatur, tutius est omnia negare, q̄ missam concedere opus, aut sacrificium esse, ne uerbum Christi negemus, simul cum missa pessundantes, tamen quo seruemus et eos, dicemus illa omnia reliquias esse ritus iudaici. Ergo ne nihil dicatur, homo ciuilis et honori sanctorum patrum parcens, et honori totius ecclesiae, tanquam officij gratia, ne stulte loqui uiderentur, præclarum illud figmentum suum de reliquijs

Epilogus.

 MVSEVM
BRITANICVM
Verba Lu-
theri,O benignita-
tē Lutheri,

Lutheri ar-
rogantia.

Lutherus.
uel doctrina
uel stultitia
singularis,

quijs iudaici ritus : pro uel amēto dignatus est eorum pudendis prætexere, quod si quis ammoueat illorum periculo fecerit. Nam Lutherus ingenue non ueretur, si quis eum stringat arctius , quicquid unq̄ fuit sanctorum patrum, quicquid unq̄ in ecclesia moris fuit, exuffare, potius uidelicet , q̄ concedat missam bonū opus esse, uel sacrificium, hoc est, potius q̄ concedat uerum esse, quod uerum est . Nam quod ait eos negare uerbum C H R I S T I , ac fidem simul cum missa pessundare, quicunq̄ dicunt missam esse sacrificiū, nemo est, opinor, qui crederet hac in parte Luthero, nisi primum doceat aut aliud euangelium legisse se , q̄ sancti illi patres legerunt, aut illud idem , uel legisse diligentius: uel intellexisse melius, aut sibi deniq̄ maiorem esse curam fidei , q̄ ulli unq̄ hactenus mortali- um fuerit, At euangelium credo non proferet nobis aliud, neq̄ si proferet, audietur, etiam si angelus cum eo de cælo descenderit. Illud uero, quod profert, neq̄ diligentius excussit, neq̄ perspicit acutius , q̄ olim et excussum est, et perspectum ab illis, quorum nemo se repperisse dixit illuc, quod nunc iste iactat repperisse se, missam bonum opus non esse: non esse oblationem, non esse sacrificium , deniq̄ fidei cura cuiusmodi fuit utrīsq̄: non potest cuiquā esse obscurum , qui quid utrīsq̄ scriptum sit, non oscitanter expanderit. Veteres illi uiri sanctissimi uiderunt , sicut sacramentorum omnium hoc esse summum, quod ipsum sacramentorum dominum complectatur, ita sacrificiorum omnium

omnium hoc esse unicum, quod solum in loco tot o-
lim sacrificiorum restiterit, postremo, operum omni-
um, quae pro salute populi fieri possunt: longe lateq;
saluberrimum. Nam quum cætera sacramenta prosint
singulis solum, hoc in missa prodest uniuersis, et quū
omnes orationes, quibus alius pro alio intercedit a-
pud deum, non impediri tantum, sed et frustra fieri
possint, hominum uitio, misericors dei clementia,
missam instituit pro salute fidelium, in qua suum ipsi-
us corpus offerretur tam salubre sacrificium, ut eius
fructum, nullius ministri quantauis iniquitas, a po-
pulo suo, uel auertere possit, uel imminuere. Hæc
patres illi sanctissimi quum ui dissenterent, summam habu-
erunt curam, summam adhibuere diligētiam, ut pro-
pitiorum hoc sacramentum, et fide quam maxima,
posset haberetur, et honore quam posset maximo, co-
leretur: eoq;, cum alia multa, tum hoc quoq; sedulo
tradiderunt, panem et uinum in eucharistia non ma-
nere, sed in carnem et sanguinem C H R I S T I uera-
citer esse conuersa. Missam sacrificium esse docuerūt,
in quo C H R I S T V S ipse: pro populi Christiani
peccatis immolatur. Tum, quoad mortalibus licet,
immortale mysterium, uenerando cultu, et mysticis
ornarunt ritibus. Populum dum celebratur in suæ
salutis procuratione uenerabundum adesse iusserunt.
Denique, ne laici dissuetudine recipiendi sacramen-
ti, paulatim ex toto desinerent, sanxerunt ut semel
saltem quotannis: eucharistiam quisque susciperet,

His

Excellentia
Missæ.

His igitur atq; alijs eiusmodi multis, sancti patres eccl^{esiæ}, alijs alij temporibus, solicitudinem suam, circa sacramenti huius reueredi fidem uenerationemq; declararunt. Ideo iactare non debet Lutherus (id quod iactat tamen) eos qui missam dicunt esse sacrificium, aut alijs, q; fumenti prodeesse, uerbum Christi fidemq; ac missam ipsam pessundare. At Lutherus, Christi uerbum, fidemq;, ac missam ipsam, ne pessudentur et corruant, quo pacto, suis humeris sustinet: id uero uicissim considerare profuerit. Initio, nomen ipsum sacramenti, demutat in deterius, et quum tot saeculis appallatum sit eucharistia, uel sacramentum corporis Christi, ille ne nomen, audientes admoneat maiestatis rei, iubet uocari panem. Deinde, panem et uinum, quæ ueteres conuersa fatentur in corpus et sanguinem domini: Lutherus adhuc manere docet integra, ut ordine paulatim, honorem a Christo traducat in panem. Tum, licet non damnet eccliam, quæ ritibus et cæremonijs ornauit, et ampliavit missam: tamen censet, q; missa foret multo christianior, si uestium, cantuum, gestuum, et cæterarum cæremoniarum omnium pompa tolleretur, ut esset uicinior et similior prima omnium missæ, quam C H R I S T V S in coena celebravit cum apostolis, imo uero, ut q; minimum supersit eorum, quæ simplices animos plæbeculæ commoueant, et in uenerationem numinis inuisibilis, uiisibilis honoris maiestate conuertant. Ad haec docet, et omnibus modis

Lutherus
Athlas.

Dogmata
et institutio
nes ecclesiasticae Lu
theri.

dis inculcat, missam bonum opus non esse, sacrificium non esse, oblationem non esse, nemini profsus e populo prodesse. Quorsum haec tam sancta et euangelica lectio? nempe ut populus totus, missa relicta sacerdoti, cui soli prodesse persuasum habent, negligant ipsis, et suum officium rei sibi inutili subducant. Denique, ut ipsis quando communicantur, tantum fidem afferant, testamenti se fore compotes: qualescunq; conscientias attulerint: imo quo magis erroneas attulerint, et peccatorum uel mortu, uel titillatione turbatas: tanto magis, se nouerint diuinæ promissionis esse participes, præsertim quum sacramentum hoc, sit medicina peccatorum, præteriorū praesentium et futurorum, quæ nullum sibi locum repetiret, scilicet in eo, qui nimis anxie semet prius ideo a peccati morbo purgauerit, ut secundum apostoli præceptum probans semetipsum, conscientia q; maxime potest pura et sincera, discumbat in mensa domini, ut quum dicere non possit iustificatus sum, illud saltem possit, nullius mihi conscius sum. Lutherus ergo postea q; præparationem istam docuit breuem et comprehendiam ad suscipiendam eucharistiam, nempe, in sola fide promissionis, nullis operibus bonis, levissima disquisitione conscientiae: postremo, ne quicquam desit absolutæ sanctimoniaz ad suscipiendum sacramentum: suum uotum aperit, quoties et quibus annis temporibus potissimum uelit, cogi populum communionem sumere, nempe, prorsus nullo. Quid ita?

Lutherus.
populum a
bigit a misa
sa.

Præparatio
Lutheriana
ad eucaristiā.

Tempora
plæbi a Lu-
thero statu-
ta ad cōmu-
nicandum.

ita : quid:an quisq tam cæcus est, ut nō uideat, quon-
sum hæc tam putida tendant! Certe non aliorum, q̄,
ut populus sensim a communione sacramēti desciscat
in totum, qui primum a quotidiana communione de-
flexit in septimum quenq̄ diem, post, in lōgius distu-
lit:tandem, destiturus uidebatur omnino , nisi patres
illud ueriti, sanxissent, ut ter in anno, quisq̄ commu-
nicaret, interminati, non habendum pro christiano,
qui non obtemperasset . At nec id tamen, diu potuit
obtineri . Quamobrem , ad ultimum eo descensum
est, ut inferius descendī non possit, nisi ferme prorsus
ad inferos:nempe, ut semel saltem in anno communi-
cetmus : quam consuetudinem, si Lutherus (ut optat)
posset amoliri, mundus , refrigerante indies feroce
fidei , propediem profecto redigeretur eo , quo iam
pridem peruenisset, nisi hoc solemnī quotannis com-
municandi ritu, fuisset retentus, ut aliquādo nullum
ferme remaneat in populo communicādi uestigium,
fortasse nec in clero quidē, si Lutherus obtinere pos-
sit, ut missa non apparatu tantum et cæremonijs, sed
populi quoq̄ frequentia, spe , ac ueneratione spolie-
tur . Hæc sunt ergo präclara illa promissa Lutheri.
Hæc est speciosa illa libertas , quam pollicetur ex ec-
clesia catholica uenientibus ad se, nempe ut liberetur
aliquando , ab usu et fide sacramenti . Quamobrem
ego hac de re amplius disputare sup sedeo, utpote, re
magis ex se perspicua, q̄ ut cuiquam disputari debu-
erit. Tantum indicasse nō oberit, astutissimas uersuti
serpentis.

serpentis insidias, quibus iam perspectis (perspicit enim non dubito, quisquis non plane cæcus est) non erit opus hortari quenq; ut præuisa mala deuiter. Nemo erit opinor, tam uecors, ut ex ecclesia dei, desciscat in synagogam satanæ, & Christi seruitute fugiens, cui seruire regnare est, afferat se in libertatem proposita a Lutheru, ubi solo libertatis nomine, sciens prudensq; in præmonstratas diaboli pedicas injiciat pe- des. Sed una cū psalmista omnes Christi fideles huc uersum clament. **A iudicijs tuis non declinabimus,** quia tu legem posuisti nobis.

115115.1
4739 2001
+1317207

Libertas
transfugi-
entium ab
ecclesia
Christi ad
Lutherum.
Psalmo.
Cviiij.

R E L I Q V I S E R G O S A C R A M E N
tis nihil opus est immorari, quorum pleraque omnia tollit, quum eucharistiæ sacramentum, quod unicum ferme relinquere uidebatur, tamen ut ostendimus, ita tractarit, ut nemini relinquat dubium, quin et illud quoque paulatim machinetur amoliri, nec ullum sane sacramentum laudat, nisi in alterius iniuriam. Nam sic et baptismum effert, ut deprimat poenitentiam. Quozq; baptismum etiam ipsum tractauit sic, ut satius multo fuerit non attigisse. Nam primum, quo uide-
retur sancte rem sanctam tractaturus, multis verbis docet fidem habendam promissioni diuinæ, qua salu-
tem promittit credentibus et baptizatis. Irafcitur, et insectatur ecclesiam, & Christiani non docentur hanc fidem, quasi quisquam sit usquā tam rudis christianus fidei, ut hoc sit docendus, et tamen tanq; rem nouam
i et inauditam

Lutheri
mos per-
petuus.

Iacobi, iij.

Lutheri uer-
ba pernicio-
sissima.

Lutheri
uerba.

et inauditam ferme, Lutherus hoc proponit, cum insigni contumelia doctorum omnium. Sed hoc nō est ei nouū in rebus notis, tanq; nouis nugari. Qui postq; hanc fidem uerbis multis ostendit, deinde fidei diuitias, in hoc, extollit, ut nos reddat pauperes honorū operum, sine quibus, ut beatus Iacobus ait, fides omnino mortua est. At Lutherus sic fidem nobis commendat, ut non solum permittat nobis uacationem ab operibus bonis, sed etiam suggerat audaciām qualiumcunq; facinorū. Ait enim: Iam uides, q; diues sit homo christianus, siue baptizatus, qui etiam uolens non potest perdere salutem suam quantiscunq; peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. O uocem impiā, et omnis impietatis magistrum, ita per se exosam, pis auribus, ut non sit opus eam redarguere. Ergo non damnabit adulterium? non damnabit homicidium? non periurium? non parricidium? si tantum credat se quisq; saluandum fore per uitatem promissionis in baptisme? Nam hoc dicit apertissime, neq; quicquā corrīgunt hanc sententiam, uerba quæ statim subiūgit, imo uerius augent, ait enim: Cætera omnia, si redeat uel stet fides in promissionem diuinam baptizato factam, in momento absorbentur per eandem fidem, imo ueritatem dei, quia seipsum negare non potest, si tu eum confessus fueris, et promittenti fideliter adhæseris. Quibus uerbis, quid aliud dicit, quā quod dixit prius? si absit incredulitas, cætera flagitia omnia

omnia, in momento absorberi in sola fide, si confessus fueris Christum, et eius promissioni fideliter adhaeseris, hoc est, firmiter credideris te saluandum per fidem quicquid feceris. Et quo minus dubites quo tēdat, contritio (inquit) et peccatorum confessio, deinde et satisfactio, et omnia illa hominū excogitata studia, subito te deserent, et infeliciorem reddent, si in iplis tete distēderis, oblitus ueritatis huius diuinæ. Cuius ueritatis? nempe huius, q̄ nulla peccata possunt te damnare, nisi sola incredulitas. Quæ christianæ ferent aures, pestilens hoc serpentis sibilum, quo baptīsum non in aliud leuat, q̄ ut premat poenitentiā, et baptīsmatis gratiam statuat impune peccandi licentiam? In quam sententiam; et istud facit, q̄ ei nō placet illud beati Hieronymi poenitentiā esse secundā tabulā post naufragiū, negat peccatū fidei esse naufragiū, et sic disputat, tanq̄ illud uerbū prorsus interimat omne robur fidei. At quis nescit, nisi Lutherus, peccatorē non solū nō saluari per solam fidē baptīsmi sed etiam illum ipsum baptīsum ei cessurum in cumulum damnationis? et merito quia lēxit deum, a quo totam accēperat baptīsmi gratiam, et cui plus a deo datur, ab illo uicissim plus exigitur. Igitur, quiuim fidem per opera mala peremerit, cur dici non potest fecisse naufragium, qui e dei gratia decidit in manus dæmonū, e quibus absq; poenitentiā nō reponit in eū statum, ut baptīsmus ei rursus prodesse possit. Num hic īpie scripsit Hieronym⁹? Num īpie tota sensit ecclesia

Lutheri
verba.

Hieronym⁹

ecclesia, quæ non credit Lutherò, sine paenitentia, per solam fidem christianos esse tutos, in medijs sceleribus. Præterea, sic totus est in fide sacramenti, ut non admodum curet de forma uerborum, quum uerbum tamen per quod significatur aqua, non minoris esse momenti debeat q̄ aqua ipsa, in qua, si putat ullam adhibendam esse curam, ut pura sit et elementaris: nullam ne decet adhiberi ad inquirendam et exercendam ueram aliquam uerborum formam, quam certū sit, et nunc obseruari per ecclesiam, et olim in usu fuisse ueteribus.

Lutherus q̄
tribuat fa-
cramentis.

Hugo de,
S.
Vicatore.

P O S T H A E C I T A magnificat fidem, ut propemodum uideatur innuere solam fidem sine sacramento sufficere. Nam interim sacramētum priuat gratia, dicit sacramētum ipsum nihil prodesse, negat sacramenta gratiam conferre, aut gratiæ efficacia sīgna esse, aut omnino quo ad efficaciam significatiōnis, sacramenta legis euangelicæ differre quicq; a sacramentis legis moīsaicæ. Qua in re non multum di- sputabo, sed tamen uidetur mihi, quum omnia in si- guris contigerint iudæis, quarum, ueritas est in lege christiana, nihil absurdī consecuturum, si quis credat sacramenta, quibus utitur ecclesia, tantum præcelle- re synagogæ sacramentis, quantum lex noua ueterem legem antecellit, hoc est, quantum corpus umbram superat. Quod ego tamen, neq; primus cogito, neq; solus Hugo de sancto Victore, quem nemo nō habet et pro

et pro uiro docto et bono. Dicimus, inquit, sacramenta omnia signa esse quedam eius, quae per illa datur gratiae spiritualis. Oportere autem, ut secundum processum temporum, spiritualium gratiarum signa, magis ac magis semper evidentia, ac declarativa formarentur, ut cum effectu salutis, cresceret cognitio ueritatis. Et paulo post: Quia circumcisio eas tantum, quae foris sunt, enormitates, amputare potest, eas uero quae intrinsecus sunt, pollutionum sordes, mundare non potest: uenit post circumcisio, lauacrum aquae, totum purgans, ut perfecta iustitia significaretur. Nemo negabit opinor, hunc saltē doctorē, sentire sacramentum baptismi et interius purgare, et efficacius perfectam significasse iustitiam, q̄ fecerit circumcisio. Quia in re Lutherus duas vias commemorat, et utrāq; refutat, alteram qua arbitratī sunt plurimi esse aliquam uirtutem occultam, spiritalem in uerbo et aqua, quae operetur in animo recipientis gratiam dei: alteram eorum, qui nihil uirtutis tribuerunt sacramentis, sed gratiam censuerunt a solo deo dari, qui assistit ex pacto sacramentis a se institutis, sed quoniam utriq; in hoc consentiunt sacramenta esse efficacia signa gratiae: utrāq; uiam reī cit Lutherus. Ego ut nescio utra uia sit uerior, ita neutrum audeo plane contemnere.

N A M E T I L L A ipsa uia, cui nunc pauciores assentiunt, non omnino uidetur absurdā, q̄ aqua ipsa per uerbum, occultam habeat animae purgandae potentiam. Nam si creditur ignis in anima agere, uel ad punienda

Duae opinio
nes de pote-
state sacra-
mentorū.

Cōparatio-

Augustinus

Beda.

Ezechiel.
xvi.Ezechiel.
xxxvi.

Zacharias.

ad punienda, uel ad expurganda peccata, quid uerat potestate dei, per quam et illud fit, aquam quoque ad eluendas animas sordes, posse penetrare. In quam sententiam uidentur & Augustini uerba facere, quum ait. Aqua baptismi, corpus tangit, et cor abluit. Et illud Bedae quoque dicentis, quod Christus tactu mundissimam carnem suam: uim regeneratiuam contulit aquis. Præterea uidetur illud, in idem uergere quod propheta canit Ezechiel. Lauis te aqua, et emundauis sanguinem tuum ex te. Quae uerba, quod de præterito loquitur ante baptismum institutum: tamen, ut mos est prophetarum, de futuro intelliguntur, nec de corpore dumtaxat abluedo loquitur, in quo nihil est dignum, quod propheta prædiceret, nec alia ablutione unquam abluit animas crimina, præter sacramentum baptismi, de illo igitur loquutus uidetur Ezechiel in persona dei, prædicentis, in sacramento baptismi mundationem futuram esse per aquam lauacrum. Quod ipsum paulo post, idem propheta prosequitur apertius, per uerbum de futuro. Effundam, inquit, super uos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. An non per aquam promittit emundationem? Quodque multo adhuc apertius rem uidetur ostendere Zacharias. Exibut, inquit, aquam uiuam de hierusalem, medium earum ad mare orientale, et medium earum ad mare nouissimum. Hic sermo an non nobis evidenter baptisma depingit? aquam uidelicet de ecclesia manantem, quae et originale peccatum purget, et actualiter,

ctuale, quam non mortuam appellat, sed uiuam, ut ostendat, opinor, per occultam sanctificationem dei: elemento corporeo uim uitæ spiritalis infusam.

Qzq, ut dixi, qua uia, deus per sacramenta infundat gratiam, neq; mihi iudicium arrogo, neq; ualde ueſtigo, quum sint inuestigabiles uitæ eius, sed certe aliqua uia credo fecisse deum, ut illic aqua non sit ociosa, ubi tam multa et tam magna prædicat facienda per aquam, præsertim, quum et aqua, et sal, et alia quoque corporea, sine sacramento fidei, per uerbum dei recipiant spiritalem uim, nisi prorsus uana sint omnia quibus cæreſi, ignis, aqua, sal, panis, altare, uestes, annuli, uel adiurantur exorcismis, uel inuocatione gratiæ benedicuntur. **Q V A E**, si uim ullam recipiunt, aut ullam numinis præsentiam extra sacramentum, quanto magis credibile est, aquam e Christi latere manantem, spiritalem uitæ uim, fonti regenerationis infundere! De quo, **C H R I S T V S** ipſe pronunciat, q; nisi quis renatus fuerit ex aqua et ſpiritu sancto, non poterit uidere regnum dei, ad quod ut ait apostolus, uocamus in baptismo.

Q V O in baptismo, q; Lutherus multum tribuit fidei, uon aduersor, modo ne tantum tribuat fidei, ut fides malam uitam defendat, aut (quæ formare debet) exterminet sacramenta.

At quum certam illam et indubitatam fidem exigit in ſuſcipiente sacramentum, ego potius optandam q; exigendam

q̄ exigendam puto. Nam et beatus Petrus, quum ita populum hortaretur: poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum uestrorum, et accipietis donū sp̄iritus sancti: nō dubito, quin paratus fuerit, ad baptīsum recipere totum populum: nec tamen a toto populo repēte exegisset illam summam certam, et indubitatam fidem Lutheri, quam nemo se satis sciret attigisse, sed promittebat ex ipso sacramento, omnibus, qui se dumtaxat offerrent, et cuperent, remissiōnem peccatorum, et gratiam. Nam magna quādam res est, certa et indubitata fides, neq; semper, neque cuiq; contingit, etiam ex his fortasse, qui sibi contigisse non dubitant. Ego profecto sperare non dubitem, quin dei benignitas suis sacramentis assistat: et uisibilibus signis, inuisibilem infundat gratiam, et sacramenti sui seruore, tempore credentiū adiuuet: multos per sacramenta consequi salutem, qui de sua fide non amplius polliceri possunt, q̄ potuit ille, qui dixit. Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Qua in re, si cui alij pr̄aterq; aduersario, uidear nimium sacramento tribuere: sciat me nihil diffinire, nihil omnino statuere, quod pr̄aejudicet fidei, cui ego nihil derogo, sed ut solam fidem sine sacramento, non puto sufficere in eo, qui sacramenti compos esse potest: ita neq; sacramentum sufficere sine fide, sed utrūq; opotere concurrere, et utriusq; robur cooperari, et tutius opinor, aliquid sacramento concedere, q̄ tantum dare fidei

Fides et ratione et scripturis suffulta.

Marci. ix.

fidei, quantum donat Lutherus, qui sacramento neq; gratiam relinquit, neq; efficaciam signi. Præterea, fidē ipsam nihil facit aliud, q; flagitosæ uitæ patrocinii, quemadmodum ante uberioris declarauimus. Quam rem quo magis astrueret, postq; sacramenta priuauit gratia, ecclesiam priuat & uotis omnibus, et legibus. Nec quicq; mouet illū, q; deus ait, Vouite et reddite. Sed de uotis non dubito, quin exurgent ex his, quos ille uouistas uocat, et uotarios, qui pro sua professio- ne respōdeant. Nā illos ex ecclesia, semel, ferme pros- sus eliminat uniuersos. De legibus uero, demiror ho- minem præ pudore potuisset tam absurdâ cogitare, quasi christiani peccare nō possent, sed tam perfecta foret tanta multitudo credētium, ut nihil decerni de- beat, uel ad cultum dei, uel ad uitanda flagicia. Sed eadem opera, et eadem prudentia, tollit omnem po- testatem et autoritatem principum et prælatorum. Nam, quid faciet rex aut prælatus, si neq; legem po- test ponere, neq; positam exequi, sed populus absq; lege uelut nauis absq; gubernaculo fluctuet. Vbi est ergo illud apostoli? Omnis creatura potestatis sub limioribus subiecta sit. Vbi illud? Si male agis: regē tī- me, nō sine causa gladium portat. Vbi illud? Obedi- te præpositis uestris, siue regi quasi præcellēti, et qua- sequunt̄. Cur igitur, ait Paulus, bona est lex. Et alibi. Lex est uinculum perfectionis. Præterea, cur ait Au- gustinus. Non frustra sunt instituta potestas regis & cognitoris ius, ungula carnificis, arma militis, disci-

Vouisq; et
uotarii.

De legibus.

Lutherus
christianis
summam de-
cernit licens-
tiā,

Ro. xiiij.
Ibidem.
Hebr. xiii.

I. Timoth. i
Prouer. xiii
Augustinus

k plina

plina dominantis, seueritas etiam boni patris. Habet omnia ista, modos suos, causas suas, rationes, utilitates, et haec quum timentur, et mali coherentur, et boni, quieti inter malos uiuunt. Sed de regibus dicere supersedeo, ne uidear meam causam agere. Istud quero, si nemo, nec homo, nec angelus, potest super hominem Christianum legem ponere: cur tot leges ponit apostolus, et de legendis episcopis, et de uiduis, et uelandis foeminarum capitibus? cur statuit, ne fidelis coniux ab infideli discedat, nisi deseratur? Cur audet dicere: Cæteris dico ego, non dominus? Cur exercuit tantam potestatem, ut fornicarium satanæ iuberet tradi in interitum carnis? Cur Petrus Ananiam et Saphiram simili poena percussit, q[uod] e sua ipsorum pecunia paulum reseruassent sibi? Si multa statuebant apostoli, præter speciale præceptum domini, super Christianum populum: cur non idem, propter populi commodum faciant hi, qui successerunt in apostolorum locum? Ambrosius Mediolanensis episcopus, vir sanctus, et nihil arrogans, iubere non dubitauit, ut per suam diocesim coniuges in quadragesima coniugalibus abstinerent amplexibus, et indignatur Lutherus, si romanus pontifex successor Petri, uicarius Christi, cui Christus uelut apostolorum principi tradidisse creditur claves ecclesiarum, ut cæteri per illum et intrarent, et pellerentur: iejunium indicat aut præculas? Nam quod suadet, corpore parentum esse, animo retinendam libertatem, quis tam cæcus

J. Corin. vii
Ibidem.

A&.v.

Ambrosius
coniuges ab
amplexibus
in quadrage-
sima iussit
abstinere,

cæcus est, ut strophas istas non uideat? Cur ignem
 gerit, et aquam, homo simplex et sanctulus? Cur iu-
 bet, uelut apostoli uerbis, hominum seruos non fieri,
 hominum statutis non subijci, et tamen patere iubet
 pontificis iniustæ tyrannidi? An apostolus hoc pas-
 cto prædicat? Reges nihil iuris habent in uos, iniu-
 stum feratis imperiū. Domini ius non habent in uos,
 feratis iniustum seruitutem. Si Lutherus parendum
 esse non putet: cur parendum dicit, si parendum cen-
 set: cur ipse non paret? Cur homo uerispellis talibus
 ludit technis? Cur in pontificem, cui dicit obedien-
 dum esse: conuitijs insurgit? cur tumulum suscitar?
 cur in illum concitat populos? cuius uel tyrannidem
 (ut uocat) fatetur esse ferendam. Profecto non ob a-
 liud, opinor, q̄ ut fauorem sibi conciliat improborū,
 qui suorum scelerum impunitatem cuperent, et eum,
 qui pro libertate eorum iam decertat, caput ipsis in-
 stituerent, et ecclesiam C H R I S T I tam diu supra
 firmam petram fundatam, demolirentur: et ecclesiam
 nouam ex improbis et flagitiosis conflatam erigerēt,
 cōtra quam, clamat propheta: Odiui ecclesiam malis-
 gnantium, et cum impijs non sedebo, et una
 cum illo, nostra clamet ecclesia. Dirige
 me in ueritate tua, quia tu es
 deus saluator meus,
 et te sustinui
 tota
 dñe.

Cf. diffides
 Lutheri tes-
 chna a sim-
 plicitate
 Pauli.

[DB]

DE POENITENTIA.

E POENITENTIA POENI

dbet audire, quas nugas, quae somnia, quod ab-
surda, quod impia, quod sibi repugnantia debla-

Lutheri
mos: notissi-
ma ceu igno-
ta propos-
nere.

teret. Primum suo more, uelut nouu proponit, quod omnibus est notissimum, fidem habendam promissi-
on*i* dei, qua, promisit poenitenti remissionem pecca-
torum, et iam infectatur ecclesiam, quod hanc fidem non
doceat. Quis est obsecro, qui hortatur quenque ad iu-
d*a*e poenitentiam: ut doleat, quod commisit, nec tamen
speret remissionem? Quis doceret orandum pro ue-
nia, nisi, qui doceret promissam poenitenti ueniam?

Quid prædicatur sapienti, quod dei tam immensa clemen-
tia, ut nulli quatumuis scelerato, se emendant*i*, clau-
dat misericordiam? Nemo ne, præter Lutherum legit
unque Quacuque hora ingemuerit peccator, saluus erit?
Nemo legit dimissam adulteram, ueniam prophetæ
datam: non adulterij tantum, sed homicidiij quoque,
Paradisum latroni datum: et eo datum tempore, quo
commissa prius flagitia, nulla potuit satisfactione re-
dimere? Tantum abest, ut haec non doceatur fiducia
consequendæ ueniæ, (quam præteritæ esse clamat Lu-
therus) ut potius in eam partem nimij sint, qui popu-
los docent: ita per se libenter in hanc fiduciam præci-
pit, ut magis in alteram partem sint auocandi, qua,
contemplentur seueram, atque inflexiblem dei iustici-
am. Decuplo enim plures inuenies, qui nimia peccet
istius promissionis fiducia, quod desperatione remissio-

Ezechie.
xviii.
Joanis. viii.
II. Regum.
Lucæ, xxiiii.

Populus ni-
mis præcep*s*
in fiduciam
consequendæ
ueniæ.

nis

nis obtainendæ. Desinat ergo Lutherus, eam rem, p noua nobis, et admiranda proponere, quam nemo non nouit. Desinat quiritari desuetam esse, qua nihil est usitatius.

D E C O N T R I T I O N E.

O B L I T E R A T I S, I N Q V I T, promissione et fide, uideamus quid substituerunt in locum earum. Tres, inquit, partes dederunt poenitentia: contritionem, confessionem, satisfactionem. Quas omnes tres, ita tractat Lutherus, ut satis perspicuum faciat, nullam earum satis ei placere. Nam primum, in contritione indignatur, et iram dei uocat insustentabilem, q̄ attritioni fiat locus, et credatur deus in dolore non satis de se uehementi, p sacramentū supplere, quod deest homini. Videamus ergo, q̄ præclare tuetur, quod dicit, quid ipse contra statuat. Magnam rem docet esse contritionem, nec facile parabilem. Iubet omnes habere pro certo, et indubitate credere, propter uerbum promissionis, omnia sibi peccata esse dimissa, et a deo se solutos in cælo, postq̄ per os hominis soluti sunt in terra. Qua in re, ipsius assertio uel in idem recidet quod reprehendit, uel multo magis erit absurda. Nam deus aut his dumtaxat, per poenitentiam promisit peccata remittere, qui quantū peccati moles exigit, ante conteruntur: aut his etiam qui minus, aut deniq̄ remittit et illis, qui nihil contenterunt omnino, si non promisit nisi (quantum poscat peccati magnitudo) contritis, non potest Lutherus,

(quod

Lutheri
uerba.Luthero si-
miū displi-
cet attritoLutheri
verba.Lutherus
undequaq;
constrictus.

(quod omnes iubet) certus esse, et indubius se esse solutum. Nam quomodo scire se potest obtainere promissum, qui se scire non potest satis esse contritum? Nemo enim nouit mortalium omnium, quantū contritionis exigat mortale peccatum. Quod si ueniam promisit deus parū (pro sceleris mole) contritis, tunc promisit his quos isti uocant attritos, et iam cum his cōsentit Lutherus: quos reprehendit. At si promisit deus, nihil omnino dolentibus: magis promisit attritis, hoc est utcunq; dolentibus. Quamobrem, si tantum contritionem admittit, hoc est sufficientem dolorem, nemo certus esse potest se esse absolutū, et sic Luther perierit, aut falsa fuerit, et erronea absolutionis certa illa et indubitata fiducia. Sin ei dicat: cuius alioqui tepido ac remisso dolori peccata non remitterentur, per paenitentiæ sacramentum remitti omnia: factenti se peccatorem et petenti ueniam: et per os fratris obtinenti: quid dicit aliud q̄ sentiunt illi quos inspectatur? Qui dicunt ex attritione, per sacramentū superueniens, fieri contritionem. Sacramentum enim supplere, quod deest homini. Aut ergo falsa est positio Lutheri, certum esse hominem de absolutione, aut uelit nolit, admittendum est ei, si non uerbum attritionis, certe res, quam, isti uerbo designant, quam si concederit (concedet autem, nisi uelit de sua sententia discedere) hominis est intempestive nugantis, concessa, contendere de uocabulo.

Lutherus in
labyrintho.

R V R S V S magnificis uerbis totā inuadit ecclesiā,
tanq;

tanq̄ peruerse doceat contritionem, dum ex peccato-
rum collectu et conspectu, docemur parare contritio-
nem, quum prius doceri deberemus (ut ait ille) princi-
pia et causas cōtritionis, nempe diuinæ cōminationis
et promissionis immobile ueritatē, quasi nō talia pas-
sim dicantur apud populū, prolatis etiā in eandē sen-
tentia locis multis e scriptura sacra, neq; minus mina-
cibus, neq; minus consolatibus, additis præterea cau-
sis, in procurandā contritionē, neq; minus efficacibus
(q̄ sunt istæ quas Lutherus exigit) et longe sanctiori-
bus. Nā hæc causæ nihil sere proponunt, præter metū
poenæ, et spem premij, quæ cōuersio ad deū non tam
grata est, ac si quis conuertatur amore, hoc fiet, si non
ista quisq; tantū proponet sibi, quæ Lutherus affert,
cōminationē dei et remissionis promissionem, sed illa
etiā, quæ docent hi quos Lutherus tanq̄ nihil docen-
tes irridet, nēpe, dei in se benignitatē, et toties in nihil
bene merētē, in toties merentē male, ampliter collata
beneficia. His enim rebus sibi a se propofitis, addu-
cetur peccator, ut plus doleat offensum tam pium pa-
trem, q̄ tam potentem dominū, et minus poenā suam
timeat, q̄ iram dei, nec tā cælum cupiat, q̄ favorē dei.
Haec consideratio bonitatis diuinæ format contritio-
nē (An nescis homo inquit apostolus, q̄ dei benigni-
tas ad poenitentiā te inuitat?) et format ut dixi sancti-
orem, q̄ sic hæc, quā, ex metu poenæ et spe remissionis
format Lutherus, qui neminē iactat illa docere, præter
se, quum omnes et eadem doceant et meliora.

Justiores cō
tritionis
causæ: q̄
quas affert
Lutherus

Ro. 13.

Arrogantia
Lutheri

DE

DE CONFESSIO N E.

CONFESSIO N E M ita tractat: ut in publicis criminibus, quæ sine confessione nota sunt toti populo: confessionē exigat, ubi minus opus est. Occultorū uero confessionem ita uersat lubricus, ut quū non reijsiat prorsus, tamē relinquat incertum, an pro re iussa et demandata recipiat. Nam ex scripturis eam negat probari, tamen placere sibi dicit, et utilem esse, ac necessariā, nec tamē dicit omnibus, sed ad pacadas dumtaxat afflictas conscientias, opinor, significans, q̄ si quis habeat conscientiam sui similem, quæ uel de sua sanctitate secura sit, uel de uerbo promissionis diuinæ certa sit, ei non sit opus occultorum cōfessione. Alioqui si quis meticulosus sit, ad pacandam conscientiam, confitendum esse. Quamobrem, quoniam tā dubie uerba sua suspēdit, mihi uisum est afferre quædam, quæ de necessitate confessionis loquuntur aperius. Et quia ex scripturis, haberī negat occultorū cōfessionem. Primo loco, proponam eum locū ex ecclesiastico, qui non soli mihi uidetur, omnes tres poenitentiæ partes complecti. Fili, inquit, in tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed adora dominū, et ipse curabit te, auerte te a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum. Curat enim deus, dum soluit in cælo, quod sacerdos soluit in terra: dirigimus manus in satisfactione, auertimus a delicto per contritionem, cor uero a delicto, in confessione mundamus. iuxta illud prophetæ, Effundite coram illo cor da uestra.

Eccclsi.
xxxviii.

Psal. lxi.

da uestra. Tres poenitentiæ partes cōpleteūtur et Chrysostomus, quum ait: perfecta poenitentia cogit peccatorē omnia libenter sufferre. Et infra: In corde eius contritio, in ore eius confessio: in opere, tota humilitas: haec est fructifera poenitentia. Pro confessione facit et illud. Cognosce uultum pecoris tui. Quomodo enim potest cognoscere, si non indicetur? Quid eo manifestius, quod legitur numeri capite quinto. Loquutus est dominus ad Mosen, dicens. Loquere ad filios Israel: Vir siue mulier, quum fecerit ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, et per negligētiam transgressi fuerint mandatum domini, atq; deliquerint, confitebuntur peccatum suum. Huc et illud pertinet, quod in lege ueteri Iudæorum, quibus omnia contingebant in figura, populus infectus lepra iussus est a sacerdotibus ostendere. Nam si deus ideo scripsit in lege: Non alligabis os boui trituranter, ut nos admonereret, æquum esse, ut qui altari seruit de altari uiueret: (quemadmodum declarat apostolus, qui illud ait in lege scriptum, non propter boues, sed propter homines. Nunquid de bobus, inquit, cura est deo? Non est, cur quisq; dubitet, per lepram illam corpoream, in lege carnali, significatum esse peccatum in lege spirituali. In quam intelligentiam, ut nos pauperrim duceret Christus ait leprosis, (quos dum irent non a corporis tantum, sed ab animæ quoq; lepra mudiavit): Ite (inquit) ostendite uos sacerdotibus. Iam illud diuini Iacobi. Confitemini alterutrum peccata uera:

Chrysostomus.

Prover.
xxvii.

Numeri
quinto.

Leuitici.
xiii.

Deutero.
xxv.

I,Co,ix.

Jacobi, v.

I etiam

etiam si non nesciam alios alio trahere. Mihi certe (nec soli) uidetur de sacramentali confessione mandatum. An non illud quoque, facit aperte pro confessione, quod per Esaiam ait dominus? Tu dic iniqüitates tuas, ut iustificeris. Qz si quid ualere debet authoritas sanctorum patrum, ualere debet in primis, quod ait beatus Ambrosius: Non potest quisque iustificari a peccato, nisi peccatum ipsum fuerit confessus. Quid dici potest apertius? Præterea Ioannes Chrysostomus. Non potest, inquit, gratiam dei accipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per confessionem. Denique beatus Augustinus: Agite poenitentiā, qualis agitur in ecclesia. Nemo dicat sibi, occulte ago, quia apud deū ago. Ergo sine causa dictū est. Quem solueritis super terram. Ergo sine causa claves datē sunt. Verum de confessione, si uerbum nullum, neque nominatim, neque in figura legeretur, neque quicunque a sanctis patribus diceretur: tamen quum uideam totū populum tot saeculūs peccata sua patefacere sacerdotibus, quum ex ea re, tam assidue uideam tantum boni prouentū, tam nihil enatum malū, aliud neque credere, neque cogitare possem, quā eam rem, non humano consilio, sed diuino plane mandato, et constitutam esse, et conservatam. Neque enim ulla humana authōritate, populus unquam potuisset adduci, ut occultissima scelera quorum tacitam conscientiam horrebant, quae ne p̄diren̄ in lucem, tanti referebat ipsorum, in alienas aures (qui posset quum uellet prodere) tanto cum pudore

Esaiae. xlivi.

Ambrosius.

*Chrysos-
tomas.*

Augustinus.

*Matthæi.
xviii.*

*Matthæi.
xvi.*

*Solida con-
firmatio cō-
fessionis clā-
culariæ.*

dore, tanto cum periculo, tam incunctanter effundebant. Neque fieri potuisse, quum tam numerosi presbyteri boni malique, promiscue, confessiones audiant, ut auditam continerent, etiam hi, qui alias nihil continet, nisi deus ipse, qui sacramentum instituit, rem tam salubrem speciali gratia defenderet. Mihi ergo quicquid ait Lutherus, non ex aliqua populi consuetudine, nec ex institutione patrum, sed ab ipso deo, uidetur instituta et praeseruata confessio.

Argumentum
non impro-
babile.

IAM Q^B LV T H E R V S R E S E R V A T I=
ones peccatorum damnat, per quas interdicitur, ne
quilibet sacerdos remittat omnia, sed quædam epi=
scopij requirant manum, quædam etiam papaz, istuc
spectat, q^b homo popularis sic exequat omnia, ut sum
mi pontificis odio, pontifices omnes in classem co=
gat infimorum sacerdotum, tam cæcus odio, ut iu=
risdictionem non discernat ab ordine, imo uero mul=
to adhuc cæcior: ut qui nec ordinem uideat ullum,
sed omnia plane permisceat et confundat horrore, sa=
cerdotesq^b ipsos, prorsus in laicorum classem redi=
gat. Quum deus ecclesiam hanc militantem, ad ex=
emplar triumphantis effinxerit, cur tot gradus, tot
ordines legens illuc, nullum gradum, nullum ordi=
nem, nullum prorsus discriminem admittit hic?
Quorsum igitur tam multa scripsit apostolus de epi=
scopis, si nihil iuris in gregem suum plusq^b sacerdotes
reliqui, nihil plus q^b laicus quiuis haberet episcopus?

Lutherus
omnia co=
fundit.

Sed

Ratio ad-
uersus Lu-
therum pro
episcoporu
authoritate
ut reseruent
peccata.

Lutherus
etiam mul-
eribus au-
thoritatem
permittit
audiendi cō
fessiones.
I. Timot. ii.

Sed de laicis dicemus postea, interim de sacerdote di-
cemus. Sacerdos quilibet ordinem quidem habet, sed
authoritatem iudicandi non habet (quae res ad absolu-
tum pertinet) priusquam ei gregis alicuius cura
committitur, idoneus tamen ante reputatur, cui cu-
ra tuto possit committi. Episcopus ergo, qui curā ha-
bet totius dioecesis, si cui sacerdoti partem quampiam
sue curae commiserit, an non ipsa ratio docet, hunc,
non amplius aut ligare posse aut soluere, nisi quate-
nus ille permiserit, sine cuius mandato, nihil omnino
in illius populo uel ligare quenq; , uel soluere potuīs-
set? Quippe, quod nec ipsi licebat episcopo in aliena
dioecesi. Quid ergo miri est, si quædam libi reseruat
episcopus: quorum curam putat esse maiorem, quam
ut cuiuslibet possit (etiam non imperito) committi?
Quod quum tot sæculis obseruatum sit, ne populus,
nimis facilis proposita remissionis facultate, proclivi-
us in scelera prolaberetur, Lutherus nunc demum, ne
quisquam difficultate pœnitentiæ deterretur a pec-
cando, quidlibet iubet permitti cuiuslibet, non sacerdo-
ti modo, sed etiam laico, in tamum progressus ineptiæ,
ut quum uulgo mulieres male audiant, quasi parum
probe taceant, si quid audierint secretius, ille, mulie-
res etiam uelit uiris esse a confessionibus. At mulie-
rem, quum docere non permittat apostolus: non e-
liget opinor in sacerdotem Lutherus, qui nisi prædi-
cantem: negat ferme quenquam esse sacerdotem. At
sacerdoti tantum, confitendum esse, (nisi necessitas
ingruat)

inguar) sanctorum patrum declarat sententia. Veniat, inquit, Augustinus ad antistites, per quos, illi claves ministrantur ecclesiæ. Non dicit ueniat ad laicos, ueniat ad mulieres. Item alibi dicit apertius. Quem pecciter, omnino poeniteat, et dolorem lachrymis ostendat, representet uitam suam deo, per sacerdotem, præueniat iudicium dei, per confessionem, præcepit enim dominus mūdandis, ut ostenderent ora sacerdotibus, docens corporali presentia confitenda peccata.

I T E M Leo papa. Christus hanc præpositis ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus poenitentia: latissimation darent. Denique uenerabilis Beda: Coæqualibus quotidiana et leuia, grauiora uero, sacerdotibus pandamus, et quanto iusserrit tempore, purgare curemus, quia sine confessione, peccata nequeunt dimitti. Præterea, quid prodesset confessio, nisi per claves ecclesiæ sequeretur absolutio? At hoc ius inquit Ambrosius, solis permisum est sacerdotibus. Quod, quomodo uelit intelligi, declarat alibi, quum dicit, uerbum dei dimittit peccata, sacerdos est iudex. Alio item loco scribit Augustinus apertissime. Frustrat claves ecclesiæ qui sine sacerdotis arbitrio, poenitentiam agit. Nunc igitur iudicet quisq; quam uere sentit Lutherus, qui contra sanctorum omnium sententiam, claves ecclesiæ trahit ad laicos, trahit ad mulieres, et ait uerba Christi, Quecumque ligaueritis et cætera, non sacerdotibus tantum, sed omnibus dicta fidelibus. **M. Aemilius Scaurus** uir clarissimus, et exploratæ

Patrum au-
thoritas ad
uersus Lu-
therum,
Augustinus

Lucæ. xvii.

Leo papa.

Beda.

Ambrosius

Augustinus

M. Aemilius
us Scaurus.

exploratae probitatis, Romæ, quū a Vario Sucronensi, homine parum syncero, accusaretur apud populū, et accusator oratione longa perorasset, ille breuiter, et sua, et populi fretus conscientia, non dignatus oratione contendere: Quirites, inquit, Varius Sucronensis ait, Aemilius Scaurus negat, utri potius credendum censem? Quibus uerbis applaudente populo, vir honoratus, hominis nihil futilē accusationem elusit. Quae pereuntatio, non illic magis mihi uisa est, q̄ in praesente quaestione congruere. Nam uerba Christi de clauib⁹ laicis dicta, Lutherus ait. Augustinus negat. Vtri magis credendum esse censem? Lutherus ait: negat Beda. Vtri magis credendum censem? Lutherus ait: negat Ambrosius. Vtri magis credendum censem? Deniq; Lutherus ait: tota negat ecclesia. Vtri magis censem esse credendum? At si quis adeo desipiat, ut authore Luthero, mulierī quoq; putet esse cōfitendum, huic non inutile fortasse fuerit illud alterū Lutheri dogma suscipere, quo suadet, non adhibendū multum studij, ad recogitanda peccata. Non expedit profecto nimis anxie multa reuocare in memoriam, ut omnia in eius infundas aurem, quæ peruiam et patulam uiam, ab auribus habet ad linguam. Alioqui, quum res fieri potest absq; tali periculo, non dubitem Lutheri consilio, exemplum prophetæ præponere: qui dicit. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine. Omnes, inquit, annos meos, sed in amaritudine. Talis enim confessio, non solum præterita peccata

Cede patri
b⁹ Luther⁹.

Mulieres
quas Luthe-
rus statuit
a confessio-
nibus / rima-
rum sunt
plena.

Esaix.
xxxviii.

peccata diluit, sed nouam etiam parit ubertim gratiam, iuxta illud Ambrosij. Fidelior factus est Petrus, Ambrosius postquam fidem se perdidisse defluit, atq; ideo maiorem gratiam repperit, q; amisiit. Quem sequutus Gregorius. Fis, inquit, plerumq; gratior deo, amore ardens uita post culpam, q; in securitate torpens innocentia. Nam quum Lutherus ociosos homines appetet, qui censuerunt confitendas peccatorum circumstantias, Augustinus longe censet aliter. Consyderet, inquit Augustinus, qualitatē criminis in loco, in tempore, in perseverantia, in uarietate personæ, et qualis hoc fecerit temptatione, an ipsius uitij multiplici executione. Oportet enim poenitere fornicantē, secundū excellentiam sui status, uel officij, et secundū modum meretricis, et modū operis sui, et qualiter turpitudinē peregit, si in loco sacrato, si in tempore orationi constituto, ut sunt festivitates et tempora jejuniij. Consyderet, quantū perseverauerit et doleat, q; perseverāter peccauerit, et quāta uictus fuerit oppugnatione. Sunt enim qui non solū, nō uincuntur, sed etiā ultro se peccato offerunt, nec expectant tentationē, sed præueniunt uoluptatē. Et pertractet secum, q; multiplici actione uitij, q; delectabiliter peccauit. Omnis ista uarietas confitenda est et defienda, ut quum cognouerit, quod peccatum est, cito inueniet deum sibi propitiū. In cognoscendo augmentū peccati, inueniat se cuius etatis fuerit, cuius sapientiae et ordinis. Immoretur in singulariis istis, et sentiat modū criminis, purgans lachrymis

mis omnem qualitatem uitij. Hactenus Augustin⁹.
 Quo uno, haud scio an reperiat quenquam Lutherus
 (ex his, quos ociosos uocat) qui diligentius enumera-
 rit peccatorum circumstantias, ne putet Lutherus
 circumstantiarum nihil quicq; ad confessionem perti-
 nere. Qz si eiusdem peccati uariæ circumstantiæ sint,
 quoad possumus, in memoriam reuocandæ, quanto
 magis grauia et diuersa criminæ colligenda sunt, et di-
 ligenter excutienda conscientia, ut si fieri possit, nul-
 lum nobis patiamur excidere! Nam, quod Lutherus
 uelut acutissimum telum coniicit, neminem posse o-
 mnia peccata confiteri, propterea, q; nemo potest o-
 mnium recordari: telum est obtusissimum. Quis e-
 nim nescit, neminem, qui dixit omnia peccata confi-
 tenda fuisse, tam stolidum, ut senserit, etiam illa, sa-
 cerdotii narranda in aurem, quæ confidenti non uenis-
 set in mentem.

DE SATISFACTIONE.

E SATISFACTIONE NESCIO,

D an satisfaciat alijs, mihi profecto uidetur,
 potius q; taceret, maluisse multis uerbis ni-
 hil dicere. Nam primum, q; ait ecclesiam sic docere sa-
 tisfactionem, ut populus ueram satisfactionem non
 intelligat unq;, quæ est inuocatio uitæ, quis nō uidet
 meram esse calumniam? Quis Lutherum docuit ec-
 clesiam non docere, innouandam esse uitam? Totam
 non

Lutherus
 tam uerbo-
 rum prodigi,
 ut malit
 multis uer-
 bis nihil di-
 cere, q; ta-
 cere.

non peñagruit ecclesiam, non omnibus interfuit cōfessionibus, ut hanc audiret inscitiam sacerdotū. Necesse est ergo, aut spiritū sanctum habeat in sinu, aut dæmonem aliquem in pectore, qui istud ei inspirauit. Sed quisquis hic spiritus fuit, bonus esse non potuit, qui falsitatem docuit, sed spiritus ille, de quo dicitū est, diabolus mendax est, et pater eius. Nam nemo nescit falsum esse, quod Lutherus assert pro uero. Quis enim unq̄ adeo stipes fuit, ut sic indicaret opera satisfactoria pro præteritis, ut indulgeret futura? Quis non assidue, quum absoluit, illa Christi uerba succinit: Vade, et noli amplius peccare! Et illud Pauli: Sicut exhibuisti mēbra uestra seruire iuris mūdiciæ et iniuitati, ad iniuitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiae in sanctificationem.

Quis non legit illud Gregorij: Pœnitentiam quippe agere digne non possumus, nisi modum quoq; eiusdem pœnitentiæ cognoscamus. Pœnitentiā quippe agere, est et perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat, ut iterum alia committat, adhuc pœnitentiam agere ignorat, aut dissimulat. Quid enim prodest, si peccata luxuriæ quis defleat, et tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? Qz si nihil horum diceretur, tamen, quum sacerdos indicit pœnitentiam pro commissis: ipsa re docet non esse rursus committenda: quæ rursus sunt punienda. Lutherum ergo manifeſte liquet, nihil habere pensi, quid dicat, modo uerborū effutiat aliquid, quo

Lutheri spiritus qui illum secreteum admoneat.

Ioannis. viii

Aperta ca-
lumnia Lu-
theri.

Jo. viii.
Ro. vi.

Gregorius,

m calumnietur

calumnietur ecclesiam. Quæ res maxime, semper patet, ubicunque uelit in re maximi momenti, maxima uoce declamat: Quemadmodum in his verbis facit. Quæ monstra tibi debemus romana sedes, et tuis homicidis legibus et ritibus, quibus mundum totum eo perdidisti, ut arbitrentur sese posse deo per opera, pro peccatis satissimare: cui sola fide cordis contriti satisfit, quam, tu his tumultibus, non solum taceri facis, sed opprimis etiam, tantum, ut habeat sanguisuga tua insatiabilis, quibus dicat affter, affter, et peccata uendat. QVIS non arbitretur, quum haec uerba legat tam atrocia, tam tragica Lutherum in sede romana depræhendisse ingentia, et abominanda portenta! At si quis omnia pensiculet diligentius, uidebit parturiente monte, natum ridiculum murem. Nam primum, quod ridiculum est illud, quod exclamat in romanam sedem: quasi Romæ tantum, et non per omnem totius orbis ecclesiam exigerentur opera satisfactionis, et injungatur poenitentia: aut quasi leges, quas ille uocat homicidas, non sint æditæ plæreque a sanctissimis olim patribus, et publico christianorum consensu, in synodis, ac generalibus concilijs. Deinde quum dicit, quod per opera, non satisfit deo, sed sola fide, si sentit, quod non per sola opera sine fide, stulte bacchatur in sedem romanam, in qua nemo fuit unquam stultus, qui diceret opera sine fide satissimare, quem nemo nesciat illud Pauli. Quod non est ex fide peccatum est. Si opera sentit superflua, et fidem solam sufficere

Lutheri
uerba.

Ro. xiiij.

sufficere, qualia cuncta sunt opera, tum dicit aliquid, et
 uere dissentit a sede romana, quae credit diuino Iacobo,
 quod fides sine operibus mortua est. Videlis igitur, quod in=
 epte se commouet Lutherus, qui sic inuehitur in ro=manā sedem, ut semet interea, uel stultitiae rhetibus,
 uel impietatis, inuoluat. Quod quod profecto propinquius
 opinor uero, Lutherum sentire, fidem semper absque o=peribus bonis satis esse ad salutem. Nam id illum len=tire, tum ex alijs locis multis euidenter liquet, tum ex
 eo quod dicit. Opera deus nihil curat, nec eis indiget.
 Indiget autem, ut uerax in suis promissis a nobis ha=beatur. Quibus uerbis, quid senserit Lutherus uides
 sit ipse, ego certe deum credo, et fidem nostram, et o=pera nostra curare, et neque operibus nostris egere ne=que fide. Nam ut bonorum nostrorum non eget, qui
 deus est, ita curam habet omnium, que faciunt homi=nés, qui aliud ab his fieri uetar, aliud iubet, sine cuius
 cura, ne unus quidem passer cadit super terram, quo=rum duo uenient dipondio. Sed quia uidetur Luthe=rus eo uergere, ut poenitens tantum ingrediatur no=uam uitam, ac negligat a sacerdote pro commissoriū
 satisfactione suscipere poenitentiam: audiamus quid
 in hac quoque parte, scribat sanctissimus Augustinus.
 Non sufficit, inquit, mores in melius commutare, et a
 præteritis malis recedere, nisi etiam de his quae facta
 sunt, satisfaciat domino, per poenitentiae dolorem, per
 humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium,
 cooperantibus eleemosynis et ieunijs. Et alibi: Po=

Iaco. iiij.

verba.
Lutheri

Deum curas,
re opera no=stra.
Luc. xij,

Augustinus

nat

Satisfactio-
nem poenitē-
tiae necessa-
riam esse cō-
fitentibus.

nat se poenitens inquit, omnino in iudicio et potesta-
te sacerdotis, nihil sui reseruans sibi, ut omnia eo iu-
bente, paratus sit facere pro recipienda uita animæ,
quæ faceret, pro uitâda corporis morte. Item alibi: Li-
gant quoq; inquit, sacerdotes, dum satisfactionem
poenitentiaæ confitentibus imponunt: soluunt, quum
de ea, aliquid dimittunt. Opus enim iusticiæ excent
in peccatores, quum eos iusta poena ligant, opus mi-
sericordiaæ, quum de ea aliquid relaxant. Satis igitur
aperte me docuisse confido, q; temere calumnietur ec-
clesiam, et per omnem poenitentiaæ partem, q; inepta
q; impia, et q; absurdâ, contra sanctos patres, contra
scripturam sacram, contra publicam ecclesiæ fidem,
contra tot æstatum, tot populorum consensum, con-
tra sensum ferme communem constituat, quibus ta-
men ille non est contentus, sed quum diu fassus esset
poenitentiam esse sacramentum, tandem in fine toti-
us libri, poenitere coepit eum, q; quicq; omnino liber
haberet ueri: eoq; mutata (quod solet) in deterius sen-
tentia, poenitentiam prorsus negat esse sacramētum.
At idem ante, fatetur se non dubitare, quin quicunq;
coram quoq; priuatim fratre, uel sponte cōfessus uel
corruptus ueniam petierit, et emendauerit, ab omni-
bus occultis absolutus sit. Si ita sentit (q;q falsum in
hoc sentit, q; ait coram quoq; priuatim fratre, et in
hoc item, q; nihil interesse censet, an cōfiteatur ulro,
an corruptus petat ueniam) tamen, si poenitentiam etiā
talem, censet esse tam utilem, cur poenitentiam exi-
mit

Lutheri in-
constantia.

mīt e numero sacramentorum? Nō ob aliud omnino,
 q̄ ut haberetur in mīnore p̄cō, et uīduata nōmīnē
 sacramēti (quod apud christianos est in ueneratione)
 uileſceret. Quam in rem, non alium repperit præte=xtum, q̄ p̄cōnitentia non habeat signum uisibile,
 quasi uel exterior p̄cōnitentia, uel ille ip̄se corporeus
 actus et gestus, quo sacerdos absoluīt p̄cōnitentem, si=gnūm esse non possit spiritualis gratiā, qua p̄cōnitens
 consequitur remissionem. Sed ut aliquando finem lo=quendi faciam de p̄cōnitentia, utinam aliquando p̄cō=niteat ipsum tam male tractat̄ p̄cōnitentiā. Et cuius
 omnes partes conatur euertere, salubriter olim par=tes omnes adimpleat, conteratur de malitia: publicē
 confiteatur errores: et ecclesiā (quam tot blasphemīs
 offendit) iudicio se subīciens, quicquid ante com=missit: quanta maxima potest (nam digna profecto nō
 potest) satisfactione recompenser.

DE CONFIRMATIONE.

CONFIRMATIONEM A DEO non
 recipit pro sacramēto, ut etiā mirari se di=c=at, quid ecclesiē in mentem uenerit, ut con=f=firmationem facheret sacramentum, et in re tam sacra=ludit, et nugatur homo nugacissimus, querens cur Lutheri nu=non ex pane quoq; faciant sacramenta tria, quum gacitas.
 ansas quasdam habeant ex scripturis. Ideo non fa=c=it ecclesia, quia non apprehendit ansam ex qualibus=cunq;

cunqos scripturæ uerbis, alia condendi sacramenta , quæ quæ Christus instituit , et suo sanctificauit sanguine: quemadmodum e diuerso, nullum eorum omittit, quæ a Christo et apostolis per manus deinceps tradita sunt , etiam si nusquam quicquæ de eis scriberetur. Nam quod ait confirmationem nullam operari salutem, nulla fulciri promissione Christi : hoc dicit tantum , neque probat quicquæ , dumtaxat negat omnia.

At quum loca quædam Lutherus ipse commemorat, e quibus(quæ quæ id Lutherus irridet) habere non absurde potuerit sacramentum confirmationis , initium : cur tam maligne de cota iudicat ecclesia , quasi temere sacramentum suscipiat, propterea quia in illis locis nullū legit uerbum promissionis ? quasi nihil omnino promiserit, dixerit, fecerit Christus , quod non complectantur euangelistæ. Hac ratione, si tantum Ioannis extaret euangeliū, negaret institutionem sacramenti in coena domini , de qua institutione, nihil omnino prescribit Ioannes, qui eodem dei consilio non tetigit istud, quo, multa alia præterierunt omnes, quæ fecit Iesus, quæ (ut inquit euangelista) non sunt scripta in libro hoc , et quæ totus mundus non posset capere. Ex quibus nonnulla, per apostolorū ora fidelibus perfacta sunt, et perpetua deinceps ecclesiæ catholicæ fide conservata. Cui, quare non debeas de quibusdam credere(quæ quæ non legantur in euangelijs) quuum(ut Augustinus ait) nisi tradente ecclesia scire nō posses, quæ sint euangelia ? Quorū si nullum unque scriptum esset, maneret

Luthero p.
petuus mos

Ffficax ra.
tio aduer-
sus Lutherū
quia recipi os-
portear etiā
quæ nusque
sunt scripta
Io. vltimo.

manceret tamen euangelium scriptū in cordibus fide= lium, quod antiquius fuit omnium euangelistarū co= dicibus, manerent sacramenta, quæ et ipsa non dubi= to euangelistarum libris esse omnibus antiquiora, ne putet Lutherus efficax argumentum esse, frustra su= scepti sacramenti, si non reperiatur institutum in euan= gelijs. Alioqui si nihil omnino recipiat, quod nō tam aperte legat in euāgelo, ut tergiuersandi nō sit locus, quomodo credit (si modo credit, qui sere nihil credit) perpetuam Mariæ uirginitatem? De qua, adeo nihil inuenit in scripturis: ut Heluidius nō aliud, q̄ ex scri= pturarū uerbis arripuerit ansam decernēdi contrariū. Nec aliud opponitur illi, q̄ totius ecclesiæ fides, quæ nusq̄ maior est aut fortior, q̄ in sacramentis. Ergo cer= te neminē esse puto, qui scintillā ullā habeat fidei, cui persuaderi possit, q̄ Christus, qui pro Petro orauit, ne fides eius deficeret: qui ecclesiam suā, supra firmā pe= tram collocauit, pateretur eam, tot seculis uniuersam, corporalium rerum signis inanibus, erronea fiducia uelut diuinis sacramentis obstringi. Si nusquam in= de quicquam legeretur, illi tamen, uerbo mentem domini poterant enarrasse, qui præsentes uersati sunt cum eo, de quibus ait ipse: Vos testes estis, qui me= cū ab initio fuistis: Docere poterat, quid debebat fie= ri, paracletus ipse, de quo dixit C H R I S T U S.

Et hic locus
fortiter pre= mit Luthe= rum ut ue= seretur ec= clezie tradis= tiodes non
scriptas.

Lucæ. xxij.

Matthæi.
vij.

Io. xv.

Eodem.

Ioānis. xvi.

Et rursus

Et rursus, quum uenerit ille, qui est spiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunq; audierit loquetur, et quæ futura sunt, annunciat uobis. Ecclesia ergo, quum tot et tales habuerit præceptores, tot uiuos euangelistas, et spiritum illum, qui ueritatem inspirat, creditur temere instituisse sacramentum, et spem in signo collocare nihili! Non credetur potius ab apostolis, non credetur potius a spiritu sancto didicisse! Certe, si quis nomen huius sacramenti, si quis ministrum, si quis uirtutem quam spondet, aestimet: uidebit rem non esse talem, quam temere creditur ecclesia suscepisse. A chrismate enim, ut inquit Hugo de sancto Victore Christus dicitur: a Christo, christianus: cuius ex quo nomen, omnes cōmunicare coeperunt, omnes unctionem accipere debuerunt, quia in Christo, omnes electum genus sumus: et regale sacerdotium. Nec ungimur excepta necessitate, nisi per episcopos, ut christianum consignent, et spiritum paracletum tradant, quemadmodum idem ait Hugo, sic ut in primiua ecclesia, spiritum sanctum per impositionem manuum dandi soli apostoli potestatem habuisse leguntur. Fructum quoq; sacramenti idem doctor declarat. Sicut (inquit) in baptismo remissio peccatorum accipitur: ita per manus impositionem, spiritus paracletus datur. Illic gratia tribuitur ad remissionem peccatorum, hic gratia datur ad confirmationem. Quid autem prodest si a lapsu erigeris, nisi ad standum

Hugo de sancto Victore.

De cōsecre-
tione. d.v.
cap. De his.

In actis ap-
postolicis.

Fructus sacra-
menti cōfir-
mationis

standū cōfirmeris. Hactenus Hugo. Cui recta quoq; consentit ratio. Quemadmodum enim in uita corporali, pr̄ter generationem, per quam, uitam consequimur, alia requiritur actio, per quam et crescimus, et ad perfectionem uirtutis perducimur, ita in spirituali uita, quæ per generationem baptismatis acquiritur, opus est sacramento confirmationis, per quam uita spiritualis ad perfectam uirtutem perducitur, et spiritus sanctus datur ad perfectum robur. Et pr̄ter sacramentum baptismi, quod adiuuat ad credendum, cōfirmatio prodest in adiutorium fortitudinis, ad audacter confitendum. Ad hoc enim ordinatur, ut homo coram persecutore, fidem confiteatur audacter. Et hoc est quod ait Melchiades: In baptismo regenerantur ad uitam, post baptisma confirmamur ad pugnam. Nam confirmatio, ad huius mundi agones armat et instruit.

Ratio insti-
tuti sacra-
menti cōfir-
mationis,

De consecra-
tione. d. v.
Spūssāctus.

DENIQUE UT LUTHERVS INTEL-
ligat, hoc sacramentum neq; nouum esse, neq; inane
figmentum, sed adeo non uacare gratia, ut spiritum
etiam gratiæ conserat ac ueritatis: afferemus in medi-
um quid beatus Hieronymus de confirmationis sa-
cramento scripsit. Ait enim: Episcopus, si imponit
manum, his imponit, qui recta fide baptizati sunt:
qui in patre, et filio, et spiritu sancto, tres personas, et
unam substantiam crediderūt. Arrianus uero, quem
nihil aliud crediderit (claudite quæso aures qui audi-

Aduersus lu-
ciferianos.

turi estis, ne tantæ impietatis uocibus polluamini) nisi in patre solo uero deo , et in Iesu Christo saluatore creatura, et in spiritu sancto utriusque seruo. Quomodo spiritu sanctum ab ecclesia recipiet , qui nec dum remissionem peccatorum consequutus est? Spiritus qui pro sanctus, nisi mundam fidem non incolit, nec habitor eius templi efficitur : quod antistitem non habet ueram fidem. Quid si hoc loco queras , quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat spiritum sanctum , disce hanc obseruationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum domini, spiritus sanctus ad apostolos descendit , et multis in locis idem factitum reperimus. Hactenus Hieronymus . Cuius sententiae, cum alia multa scripturæ loca subscribunt, tum ille multo clarissime : qui in actis apostolorum declarat, quod populus qui ante baptizatus est in samaria, descendantibus ad eos Petro ac Ioanne, ac manus eis imponentibus, accipit spiritum sanctum . Demiror igitur, quid in mentem Lutheru uenerit, ut confirmationem pro ritu tantum, ac ceremonia contendat habendam, pro sacramento uero neget, quæ non solum sanctorum testimonio doctorum, et totius ecclesiæ fidei, sed etiam sacræ scripturæ clarissimis locis ostenditur: uisibili signo manus pontificia, non gratiam tantum, sed et ipsum gratiæ spiritum conferre . Desinat ergo Lutherus confirmationis sacramentum contemnere, quod ministri dignitas, ecclesiæ auctoritas, et ipsius sacramenti commendat utilitas.

*Cur soli episcopatibus
baptizatis manus imponuntur ut accipiant spiritum sanctum.*

Actoriū. viiiij

DE SACRAMENTO

MATRIMO

N I I.

ATRIMONIVM SACRAMENTO

M **r**um omnium primum, inter primos homines celebratum, primo Christi miraculo eo honestatum, quod propter sacramenti nomine ipsum, tam diu, tam religiose cultum est: Lutherus nunc de mū, (ne coniugalem fidem tanti quisq; putet impostorum) negat esse sacramentum ullum. Et quum alia sacramēta sic sustulerit, ut in uno negaret institutum signum, in alio negaret promissam gratiā, in matrimonio negat utrūq;. Nam negat usq; promissam esse gratiam. Negat usq; institutum esse pro signo. Vnde hæc nouit? Quia non legitur, inquit. O rationem fortē, et multarum hæresum parentem. Ex hoc fonte uenenum hausit Heluidius. Nullum sacramentum admittis, cuius institutionem non legis in libro? Quem librum unq; scripsit ille, qui instituit omnia? De quibusdam, inquit, credo euangelistis Christi. Cur ergo de quibusdam, Christi non credis ecclesiæ, quā Christus omnibus præponit euangelistis, qui, non nisi membra quædā fuerunt ecclesiæ? Quamobrem, si fidis uni, cur diffidis omnibus? Si membro tribuis tantum, cur toti nihil tribuis corporis? Ecclesia credit esse sacramētū, ecclesia credit a deo institutū, a Christo traditū, traditū ab apostolis, traditū a sanctis patribus, per manus deinceps

Matrimonium.

Ratio Lutheri.

Heluidius.

Lutheri baculus arundineus.

deinceps, pro sacramento traditum, ad nos peruenisse, pro sacramento per nos tradidum posteris, ad finem usque saeculi, pro sacramento uenerandum. Hoc ecclesia credit, et quod credit, dicit. Hoc inquam, tibi dicit eadem ecclesia, quae tibi dicit euangelistas scriptisse euangelium. Nam nisi ecclesia diceret euangeliū Ioannis, Ioannis esse, nescires esse Ioannis. Nō n. ad sed disti scribenti. Cur ergo non credis ecclesiaz, quum dicit hæc Christum fecisse, hæc sacramenta instituisse, hæc apostolos tradidisse, quemadmodum credis ei, quum dicit hæc euangelistam scriptisse?

Lutheri
ratio.

Responsio.

Augustinus
Sacramen-
tum coniugij
fuisse apud
omnes gentes.

MATRIMONIVM INQUIT LVTHE-
rus, erat apud antiquos patres, erat apud gentiles, et
tamen apud neutros matrimonium erat sacramentum,
quum tamen apud utrosque, matrimonium fuerit, aequum
uerum, atque apud nos. De patribus qui sub lege erant,
et ante legem, non accedo Lutheru: imo plane censeo
matrimonium fuisse illis sacramentum, sicut fuit et cir-
cumcisio. De gentibus, alia quaestio est, quorum con-
iugium totum pendebat a moribus ac legibus cuius-
que populi, eoq; talia erant apud alias, legitima coniu-
gia, qualia haberentur alibi, perabsurda. Quidq; non
desunt, qui contra Lutherum sentiant, etiam gentium
coniugium sacramentum esse. Nam et beatus Au-
gustinus ait, q; sacramentum coniugij omnibus gen-
tibus commune est, sanctitas autem sacramenti, non
est, nisi in ciuitate dei nostri, et monte sancto eius.

In quam

In quam sententiam, qui uolet Hugonem de sancto Victore, perlegat. Q̄zq̄ si coniugium infidelium sacramentum non esset: non sequeretur tamen, quod Lutherus infert, ut ideo, ne fidelium quidem coniugium sacramentum sit. Populus enim dei in matrimonio quiddā habent sanctius, habuitq; semper, et quū primum institueretur, et quum datis a deo legibus honestaretur. Porro apud gentes, quoniam humana tantum res agebatur, adsciscere sibi coniuges, ac reijs cere, pactis ac legibus humanis solebant. In dei populo, iunctos coniugio, non licuit olim diuelli. Nam q̄ per Moysen deus permisit Hebrais, libellum repudiij, C H R I S T V S fatetur indulatum, propter duritiam populi, alioquin, uxores animo suo non satis cōmodas, intersecturi. Nam ab initio inquit Christus, non erat sic. Christianos uero, C H R I S T V S ad pristinam reuocauit sanctitatem, consecrans matrimonium indissolubili vinculo societatis, excepta fornicationis causa, inter eos, quos non humanus erat, sed deus rite coniunxit. Non sequitur igitur, ut si coniugium non fuerit sacramentum gentibus, idcirco sacramentum, aut nunc non sit christianis, aut non fuerit priscis olim patribus. Nā quod ad christianos pertinet, etiam si nusq; legeretur, ecclesia fides sufficeret. Et tamen unus ille locus ex apostolo, quem Lutherus caullo conatur eludere, manifeste docet matrimonium, non nunc tantum, sed et olim quoq; in generis humani primordijs, institutum pro sacramento

Hugo de sa-
cto Victore.

Ratiocur si
delium con-
iugium po-
tius sit sa-
cramentū:
q̄ infidelū.

mento. Quod nemini, opinor, dubium relinquetur qui locum illum ex epistola ad Ephesios perleget, et cōsiderabit attentius. Quem totum placuit inferere, propterea q̄ nullius interpretatione poterit res elucēre clarius, q̄ ipsis uerbis apostoli, qui tam aperte quod sensit, explicuit: ut ineptis Lutheri calumnijs nullum reliquerit locum. Ait enim, Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino, quoniā uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesie, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres, uiris suis in omnib⁹. Viri diligite uxores uestras, sicut et Christus dilexit ecclesiā: et semet ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ, in uerbo uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita, et uiri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum dilit. Nemo enim unq̄, carnem suam odio habuit, sed nutrit et fouet eam, sicut et Christus ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, et de carne eius, et de ossibus eius. Propter hoc, relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnū est, ego autem dico, in Christo et ecclesia.

V I D E T I S V T beatus apostolus matrimonium uiri et uxoris docet undiq̄ sacramētum esse, quod repræsentat

præsentat coniunctionem Christi cum ecclesia. Dicit enim consecratum a deo matrimonium, ut esset Christi cum ecclesia coniuncti sacramentum, atq; i=deo virum comparat C H R I S T O, uxorem eccl=siæ. Virum caput esse dicit eius corporis, quod unum facit cum scemina. Christum caput esse dicit eius cor=poris, quod unum facit cum ecclesia. Præcipuam cau=sam facit, cur vir uxorem diligat, non aliam, q; ne dis=simile signum sit Christi, quem repræsentat, et hanc potiorem causam facit, q; communè masculi et femel=lae naturam, quæ et ipsa potuisset incitare ad diligen=dum. Mulierem uero, ut virum timeat, ac reuereatur, eodem exemplo prouocat, nempe, q; illa referat eccl=siam obedientem C H R I S T O. Quæ quum ite=rum atque iterum, multis uerbis inculcasset, ne quis hanc viri cum C H R I S T O, et uxoris cum eccl=siæ collationem, putaret similitudinem esse quampi=am, dum taxat exhortandi gratia deluptam, ostendit rem esse ueram, uerum esse sacramentum, a pro=phetarum omnium primo, primocq; eius ipsius ua=ticinio, orbe iam tum recens condito, prenunciatum. Nam quum dixisset. Qui suam uxore diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit et fouet eam, sicut et Christus eccliam, quia membra sumus (inquit) corporis eius, et de carne eius, et de ossibus eius. Quæ uerba dixit apostolus, ut nos in memoriam duceret eorum uerborum, quæ uerbis istis similia, dixit Adā, quum in cōspectū eius primū adducta

Matrimonii
sacramentū
assertum ex
Pauli uer
bis.

Exponfa
Pauli uerba

Genesis. iii.

adducta est Eua. Hoc nunc os ex ossibus mis, et caro de carne mea. Et ut euidentius ostenderet apostolus, ad Christi copulam cum ecclesia, pertinere sacramentum coniunctionis Adae cum Eua, Adae uerba ipsa subiunxit: Propterea relinquet homo patrem et matrem, et adhuc rebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Hoc sacramentum, inquit apostolus, magnum est in Christo et ecclesia. Quomodo potuisse apostolus euidentius refellisse Lutherum, q̄ his ipliis uerbis, quę Lutherus inepte conatur eludere? qui ex eo quod apostolus dixit, sacramentum hoc magnum esse in Christo et ecclesia, contendit apostolum abstulisse sacramentum a matrimonio uiri et uxorū, tanq; si quis ita loqueretur, Sacramentum baptismi magnum est in ablutione animæ, negaret baptismum corporis, esse sacramentum. Aut si quis diceret, Sacramentum eucharistiae magnum esse in ipso Christi corpore, negaret panis et uini species esse sacramentum, aut si dicat, idem sacramentum esse magnum, in Christi corpore mystico, sacramentum detraheret corpori, quod sum p̄sit de uirgine? Quis unq; uidit quenq;, tam nugace glossemate, tanta se cum gloria iactantem? Nam si apostolus hoc sensisset, et sic uoluisset accipi, ut hoc sacramentum magnum esset dumtaxat in Christo, et ecclesia, neq; pertineret quicq; ad uiri et uxorū matrimonium, imminuisset robur et pondus illorum omnium, quibus, illa comparatione duarum coniunctionū commendauerit ante, coniugium. Quin alia quoq; ratione

Argutatur
Inepte Lu-
therus.Reiicitur e-
ius argutia.Prima ratio
probas Pau-
lum ad Es-
phesios. v.
sensisse de
sacramento
matrimonii

ratione nocuisset causæ, quam suscepérat, si illa protoplasti uerba, quæ per se posita, uidebātur coniuges in mutuum amorem trahere, sic traxisset ad Christū et ecclesiā, ut nihil pertinere doceret ad uirum et uxorem. Verba illa Adæ, fuisse uaticinium de Christo et ecclesiā docet apostolus: et omnes doctores sancti confirmant: et ipsa res ostendit. Nam ad primum Euæ conspectum protulit ea uerba, quibus patri et matrī præferebat uxorem, quū ipse neq; patrem habuisset neq; matrem, neq; adhuc præceptum procreandi liberos, ut parentum et liberorum collatione cognosceret, quid pater esset, aut mater. Qz si illa protoplasti uerba fuerunt uaticinium de Christo et ecclesiā, tunc aut nihil pertinuisse uidetur ad matrimonium, quod agebatur, et de quo díci uidebantur, aut illud ipsum matrimonium, uelut illius coniunctionis idoneum signum, ab ipso deo, cuius spiritu formabatur Adæ loquentis os, sacramentum instituebatur: ut eadem uerba possent, et in id, quod agebatur, et in id etiam, quod prænunciabatur, hoc est, in hominum coniugium, et Christi cum ecclesia copulam competeret, et tanq; unum sacramentum, ex re sacratissima, et eiusdem rei sacro et congruente signo, comprehendere. Præterea, ut liquido patere possit, Lutherum nihil dicere, nō hoc agit apostolus in illo loco ad ephe-sios, ut doceret ex illis uerbis, q; magnum esset sacramentum, Christus coniunctus cū ecclesia, sed ut moneret coniuctos matrimonio, ut se sic mutuo gerent, ut

Secunda
ratio.

Testia
satio.

rent, ut ipsorum coniugium, rei tam sacræ, cuius sacramentum erat, idoneum et q̄ simillimū sacramentū redderent. Lutherus igitur hoc in loco, uel oscitat ipse, atq; indiligerter et inconsulte legit illum locum, aut quod lectione competit, impietate dissimulat, quum hunc intellectum, quem attulimus, et quomodo intelligit ecclesia, respondet esse magnæ oscitantiæ, et indiligentis, inconsultæq; lectionis.

Ergo Augustinus oscitanter legit apostolum? oscitanter legit Hieronymus? oscitanter omnes, præter unum Lutherum? qui uigilantia sua depræhendit Paulum ipsum non scripsisse sacramentum, sed mysterium? O hominem oculatum, qui uiderit totā ecclasiā latinam, perperam uocare sacramentum, id quod apostolus dū græce scribebat, appellat mysteriū non sacramentū, quasi ideo latini errarēt, qui rem efferant latine: quia Paulus, in lingua græca, nō utatur latino uocabulo. Qz si, non sacramentū sed mysteriū uertisset interpres, et græcam uocem reliquisset integrum, non abstulisset tamen argumentum, quo, ex eo loco apostoli concluditur, matrimonium esse sacramentum, quum id ita esse rei totius doceat circūstans. Nam ut maxime torqueat mysterij uerbū, nunq; tamen efficiet, ut etiam si nō statuat sacramentū, ideo tollat ac neget sacramentum: neq; male aut sentire dicetur, aut loqui, qui sic loquatur: Eucharistia magnū est mysterium. Quamobrem, quum nullum sit e sacramentis, quod non idem sit mysteriū, ut pote, quod

sub

Lutherus ridicule ridet ecclesiam.

sub uisibili signo complectitur archanam et inuisibili-
lem gratiam: interpres animaduertens in illis Pauli
verbis ad Ephesios, totius loci seriem declarare pla-
nissime id mysterij genus apostolū describere, quod
uere sit sacramentum, ac præterea uidens, ecclesiā to-
tam matrimonium obseruare pro sacramento, myste-
rium illic, ut debuit ueritatem sacramentum. Qui, si uer-
bum non recte uertisset, neq; tam oscitantes erant le-
ctores, aut Hieronymus, aut Augustinus, ut uertē-
tis errorem nō depræhenderent: neq; tam proni fau-
tores coniugij, ut depræhensum sequeretur potius, q;
castigarent: præsertim, quum Augustinus græcarū
literarū peritia non cederet Lutherο, et Hieronymus,
eius linguae sine controvērsia doctissimus, adeo uirgi-
nitati fauerit, ut apud multos, matrimonio parum q;
quus fuisse uideretur. Quamobrem, ut omnes facilius
intelligant, non eos tantum, quos, per contemptum
uocat sententiarios, a Lutherο nunc appellari lecto-
res oscitantes: sed ueteres etiam ecclesiæ patres opti-
mos, et doctissimos: audiamus quid ait beatissimus
AVGVSTINV S: Non tantum (inquit) foecundi-
tas, cuius fructus in prole est, nec tantum pudicitia,
cuius vinculum est fides, uerum etiam sacramentum
nuptiarum cōmendatur fidelibus coniugatis. Vnde
dicit apostolus: Viri diligite uxores uestras, sicut et
Christus dilexit ecclesiā. Augustinus igitur sacramē-
tum uocat, quem ne dicat Lutherus oscitāter, et indi-
ligēter legisse locū, iterū atq; iterū, alijs atq; alijs ope-
ribus

Defensus in
interpretes Φ
mysterium
uerterit sa-
cramentum

Vide quos
appellat Lu-
therus osci-
tantes le-
ctores.

Augustinus

ribus in eandem sententiam, eundem locum tractat.
 Ait enim alibi: Dictū est in parādiso. Relinquet ho-
 mo patrem et matrem, et adhærebīt uxori suā. Quod
 magnum sacramentum dicit apostolus in Christo et
 ecclesia. Cur hīc non explicat Augustinus illud Lu-
 theri mysterium, errorē esse, q̄ latini uocat sacramē-
 tum, quoniam grāce Paulus appellat mysterium, nō
 sacramentum? Augustinus plus millies appellat sa-
 cramentum connubij, et sacramentum nuptiarum.
 Quemadmodum et illīc, ubi dicit, q̄ omne nuptiarū
 bonum impletum est in ipsis Christi parētibus, pro-
 les, fides, sacramentum. Cur hīc non admonuit nos
 non esse sacramentum sed mysterium? Præterea, si
 uerum dicit Lutherus sacramentum non esse, nīsi in
 Christo et ecclesia, uerum non dicit Augustinus. Nā
 neq; illud sacramentum bonum est nuptiarum, præ-
 sertim ut accipit Lutherus, qui dicit dumtaxat esse
 mysterium, neq; in Mariæ nuptijs impletum est. Et
 iterū super eadem apostoli uerba, dicit Augustinus,
 Quod in Christo et ecclesia est magnum: hoc in sin-
 gulis quibusq; uiris et uxoribus est minimum; sed
 tamen coniunctionis inseparabile sacramentum. Qz
 si Lutherus dicat non uocari sacramentū, nīsi in Chri-
 sto et ecclesia, reuincetur etiā ipsis apostoli uerbis, si
 diligenter expendantur, uel a grammatico. Nā quum
 apostolus dicat sacramentum hoc magnum est. Ego
 autem dico in Christo et ecclesia. Quod est illud sa-
 cramentum, quod magnum est in Christo et ecclesia?

Christus

August. de
 nup. et con-
 cū. ad Vale-
 rium.

Christus et ecclesia non potest esse sacramentum in Christo et ecclesia. Nemo enim sic loquitur. Necesse est igitur, ut id sacramentum quod dicit esse magnū, in Christo et ecclesia, sit illa coniunctio uiri cum coniuge, de qua dixerat. Non aliud igitur dicit apostolus, q̄ hoc, id est illa coniunctio uiri et mulieris, magnum est sacramentum in Christo et ecclesia, tanquā sacram signum in re sacerrima. Deniq; si pertinaciter neget Lutherus, in illis apostoli uerbis, coniugiū uocari sacramentum, sed tantū Christi copulam cum ecclesia, saltem non negabit istud, quin illa coniunctio uiri et mulieris, signum saltem sit sacræ illius coniunctionis, qua Christus coniungitur cum ecclesia, idq; ex institutione dei, quum primi parentes deo ipso copulante, coniuncti sunt, non autem humano ingenio inuentum postea. Istud saltem quod dixi, Lutherus si neget ex apostoli uerbis patere, negabit impudenterissime. Nam hoc, in eo loco tam s̄ape, tam aperte dicitur, ut qui non id uideat, cæcum se fateatur operet. Igitur si coniugio, quod rem tā sacram signitican, constabit etiā conferri gratiam, tunc uelit nolit, cogetur Lutherus, aut coniugiū pro sacramento suscipere, aut omnia prorsus lacmenta reijcere, quum ipso factente, signū rei sacræ cū promissione gratiæ faciant sacramentū. VIDEAMVS igitur an aliquo modo liquere possit, infundi coniugio gratiā. Nam id aperte negat Lutherus. Nusq; inquit, legitur aliquid gratiæ dei accepturū, quisquis uxorem duxerit. Honorabile coniugium

Lutheri
uerba.
Confutatio

*Ad hebreos
os. xiij.*

In sacramēto coniugij infundi gratiam.

*Secunda
ratio.
I. ad Ti. ii.*

Bernardus.

coniugium inquit apostolus in omnibus, et thorū immaculatus. Thorū macula carere non posset, si coniugium careret gratia. Nec aliunde habet coniugium, ut thorū seruet immaculatum, q[uod]q[ue] deus, cuius prouidit bonitas, ut nec rebus his, quae naturali feruntur ordine, (etiam si non ratione tantum, sed etiam sensu careant) quicq[ue] deesset eorum, quae pro cuiusq[ue] captu sint necessaria: simili benignitate curauit, ut coniugio gratiam iungeret, qua quisquis eam nolle abijcere, et fidem debitam seruaret coniugī, et ex commixtione carnalī, cuius alioqui fœda concupiscentia macularetur, non solum non contraheret labem, sed etiam proueheretur ad gloriam. Cōiugium enim non haberet thorū immaculatū, nisi quia gratia quae īfunditur coniugio, uerteret illud in bonus, quod alias esset peccatum. Quod ipsum, et alibi quoq[ue], quum de mulieris agit officio, Paulus designat apertius. Saluabitur inquit, per filiorum generationem. At si tollas coniugium, quid aliud fuerit generatio, per quam, ut apostolus ait, saluabitur in coniugio, q[uod] mors, et æterna damnatio. Nam tolle, inquit beatus Bernardus de ecclesia honorabile cōubium, et thorū immaculatū, nonne reples eā concubinarijs, incestuosis, seminifluis mollibus, masculorū concubitoribus, et omni deniq[ue] genere immundorum? Si igitur, extra coniugiū omnis generatio dānabilis est: magna uidetur gratia matrimonij, qui eundem actū (si naturā respicis) ex quo maculareris in poenam, nō solū

solum ita purgat, ut eluat labem, sed etiam sic sanctificat, ut (apostolo teste) reportet præmiū. Nec istud habet priuilegium gratiæ, nisi uirtute sacramenti, ab ipso deo, in id consecratı, ut homini ipsius cultori, foret, et in propagationis officium, quum creatus est, et in remedium concupiscentiæ, quum restitutus est. Q̄z q̄ ille ipse coniugalis actus, quid esset aliud q̄ concupiscentia, nisi deus illum faceret remedium concupiscentiæ, quem nūc sancta sacramenti gratia sic fecit concupiscentiæ remedium, ut eos qui gratiæ paternæ substantiam, quam deus infundit coniugio, negligenter nolit (ut filius prodigus fecit) effundere, non solū defendat, ne quid aquæ furtivæ litiant e cisternis alienis, sed etiam ne se inebrient suis, et sobrios haustus efficiant tam salubres, ut in uitam proficiant æternam. Nam et apostolus in illo etiam loco, ubi quantum potuit, hortabatur ad continentiam et uirginitatem, contrariam coniugali generationi uirtutem, tamen matrimonium etiam dei donum fatetur, nimirum ex illis, de quibus dicitur, omne datum optimum, omne donum perfectum, defusum est descendens a patre luminum. E T certe donum dei, quod ideo datur, ut qui accipit, in eo uite statu sit, in quo seruari beat, ne in eum decidat statum, in quē si cadit, pereat: an non habere se docet adiunctā preserua tricem gratiā? Ad hæc, quum ita dicat apostolus: Si quis frater uxore habet infidelē, et hæc cōsentit habere cū illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet

Lucr. xx.

I. Cor. vii.

Iaco. vii.

Tertia
ratio.
I. Cor. vii.

Quarta
ratio.

Genesis. iij.

Genesis
primo.

habet uirū infidelem, et hic consentit habitare cū illa, non dimitat uirū. Sanctificatus est enim uir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis, per uirū fidelem. Alioqui enim filij uestrī immūdi essent, nunc autem sancti sunt? An non his uerbis ostendit apostolus, q̄ quum integra quædam res sit coniugium, postq̄ alterutra pars ad fidē conuersa est, sanctitas sacramenti totū sanctificat cōiugium, quod prius totum fuit immundum? At cur istud coniugiu plus haberet sancti, q̄ prius, quatenus coniugiu est, nisi propter alterius accendentem fidem, accederet cōiugio sacramentalis gratia, quæ, ante baptisimū, qui sacramentorum omnium ianua est, ad infidelium cōiugium non potuit ingredi? Sed prætereamus aplm. Consyderemus huius sacramenti cōsecratorem deū. An non ille, quum primos parentes cōiungeret, coniugium benedictione sacrauit? Ait enim scriptura. Benedixit illis Deus, ac dixit: Crescite et multiplicamini. Cuius benedictio, quum in reliquis animantibus, ad corporis robur, pro cuiusq; captu sit operata: quis dubitet in homine rationis capace, uim gratiae spiritalis infusisse spiritui? nisi quis deum credat, quū infimis quibusq; bestiolis fuisset tam benignus, ut p̄ sua cuiq; natura largitus sit affluenter, homini, quem ad ipsius condidisset imaginem, tam parce manum in benedictione restringeret, ut corporis dūtaxat habita ratione, animam, illud uitæ spiraculum, quod ipse inspirauerat, et qua, maxime representabatur, tāta

ta benedictione, præteriret intactam.

I T E R V M, quum Christus homo et idem deus
versatus inter homines, nuptias non solum sua hono-
rauit præsentia, sed etiā nobilitauit miraculo, an non
docuit honorandum esse cōnubium? Quod ego certe
non video, quid honore dignum habere possit ab aliis
gratia. Neq; illum puto ad nuptias fuisse uenturum,
nisi uel iam tum haberet aliquid gratiæ coniugium,
quod ipsum Christo faceret gratum, uel ut coniugio
gratiæ ipse conferret. Quin et miraculum, quod o-
perabatur, nos admonere video, insipidam concupi-
scentiæ carnalis aquam, per occultam dei gratiam, in
optimi saporis uinū esse conuersam. Sed quid opus
est in re tam clara, tot probamenta conquirere, præ-
sertim, quum uel unus ille locus abunde iufficiat, quo
Christus ait. Quos deus coniunxit, homo non sepa-
ret. O uerbum admirabile, et quod nemo potuisset ef-
fari, præter uerbum quod caro factum est. Quis non
putasset abunde satis esse, q; primos homines, initium
generis coniunxisset deus? Atq; id ipsum fuerat in tā-
ta deitatis maiestate, nulli non admiranda benigni-
tas. At nunc, ueritate referente didicimus, quicunq;
legitimo coniugio copulantur, eos non temere, neq;
mortaliū dumtaxat ceremonijs, sed ipso deo inui-
sibiliter adstante, et intensibiliter cooperante coniū-
gi. Atq; ideo ueritum, ne quos deus iunxit:ullo sepa-
rentur ab homine. O uerbum non admiratione ma-
gis, q; gaudio pariter et timore plenum. Quis non læ-

Quinta
ratio.

Ioan. ii.

Eodem.

Ratio
sexta.
Matthæi,
xix.,

Repudii sus
ademptum
coniugibus
ab ipso Chri-
sto.

p tetur

tetur deo tantæ curæ esse suum cōiugiū, ut nō solū in-
 teresse, sed etiam præesse dignetur! Quis nō inhorre-
 scat, dū dubitet quomodo debeat tractare coniugem,
 quā non solū teneatur amare, sed etiam sic conuiuere,
 ut puram et sine macula possit deo, quo tradente recē-
 pit, reposcēti reddere! Igitur, quum deus ut dicit ipse,
 coniungat omnes, quis ab illo credet coniugio non
 infundi gratiam! An qui semper copulat, semel dum-
 taxat benedixit! Cur iungendi resumit officium, nisi
 credatur et benedicendi repetere! An sanctissimum
 illum spiritum, quem in spiritu et ueritate oportet a-
 dorare, putandum est assidue subire ministerium co-
 pulandorum coniugum, copulæ tantum cura carna-
 lis! Certe quod ad eā rem attinet, sufficeret deo, si ge-
 nus humanum, quemadmodum caetera animalia, na-
 turæ ab ipso inditæ, et hominis uitio corruptæ relin-
 queret. Sanctius igitur aliquid subesse oportet, ultra
 carnis propagandæ curam, quod augustum illud dei
 numen in coniugio peragat, id est haud dubie, quod
 antistes sacramentorū omnium coniugibus infundit,
 in coniugio consecrando gratiā. Ergo, quum tot mo-
 dis probauimus conferrī in coniugio gratiam, coniu-
 gium uero sacræ rei signum esse patet et ex apostolo,
 quod signum, quum gratiam, sicut ostendimus, adiū-
 ctam habeat, figura dumtaxat esse non possit; conse-
 quens est, ut inuitu Luthero, coniugium sacramentū
 sit, etiā si sacramenti nomine (quod tamē facit) nō ap-
 pellaret apostolus. Sed quis unq, aut ueterū aut nouo
 rum

Hugo de sā
tio Victore.

rū, nisi quos explosit ecclīa, matrimonīu dubitauit appellare sacramētū? In quo uno, quod Hugo de sancto Victore cōmemorat, duplex inuenere signū, nā et cōiugiū ipsū sacramētū est illius societatis quē in spiritu est, inter deū et animā, officiū uero cōiugij sacramētum est illius societatis, quē in carne est, inter Christū et ecclesiam. Nam si magnū est, inquit, quod in carne est, multo magis utiq̄ est, quod in spiritu est. Et si recte per scripturam sanctām deus spōsus dicitur, et anima rationalis sponsa uocatur, aliquid pfecto inter deum et animam est, cuius id, quod in coniugio inter masculum et foemīnam constat, sacramētū et imago est. Sed forte, ut expressius dicā ipsa societas, et quæ exteriū in cōiugio, pacto scederis seruatur, sacramētum est, et ipsius sacramenti res est dilectio mutua animorum, quæ ad inuicem societatis et scederis cōiugalis uinculo custoditur. Et hæc rursus ipsa dilectio, qua masculus et foemina in sanctitate cōiugij, animis uniuntur, sacramētū est, et signum illius dilectionis, qua deus animæ rationali intus per infusionē gratiæ suæ, et spiritus sui participationē, cōiungitur. Hactenus Hugo. Quāobrē, quū nō solū publica fides ecclesiæ tot āte nos sēculis, ac uetusti patres scripturarū scientia et uitę meritis insignes, sed ipse etiā beatus apl's et doctor gentiū Paulus, matrimonīu habuerint pro sacramēto, quod honorabile faciat cōnubiū, et thorū per gratiam non solum seruet immaculatum ab adulterio, sed et abluat imundiciam libidinis, et aquam conuertat

Bernardus,

cōuertat in tūnum, sanctamq; procuret uoluntatem
a licitīs nonnunq; abstinendi complexibus: nō video,
quid contra, Lutherus possit afferre, nisi q; heretici (ut
beatus ait Bernardus,) pro libitu quisq; suo, sacramē-
ta ecclesiae tanq; matris uiscera, dente uipereo, certa-
tim inter se dilacerare contendunt.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

Insignis Lu-
theri impu-
dentia.

Machina
Lutheri de-
prehensa.

IN SACRAMENTO ORDINIS NVL-
lo procedit ordine, sed hinc, atq; inde colligēs omnes
malitiæ suæ thesauros effundit, animum ostendit e-
gregie uersum ad nocendū, si respondeant uires, pro-
ponit multa, asserit atq; affirmat pessima, sed omnia
sat habens dicere, nihil prorsus ulla ratione cōfirmat.
Qua ex re uidere licet, insignem hominis impuden-
tiā, qui quum toti credere non dignetur ecclesiae, ni-
si rationem reddēti suæ fidei, sibi ut credatur uni, sine
ratione postuleret, idq; de rebus eiusmodi, de quibus,
quid credat cognoscere, nisi ecclesia docente, non po-
test. Et tamen sic postulat sibi credi, quomodo, si
quis credat non aliud agat, q; ut totam confundat,
atq; pessundet ecclesiam. Nam quid aliud molitur,
qui conatur tollere sacroſanctum sacramentum ordi-
nis, q; ut postq; mysteriorum ministri uiluerint, inci-
piant, utpote etiam, quæ per uiles ministrantur, uile-
scere sacramēta. Quem unū scopū, toto petit opuscu-

lo. De ordine igitur, quia nullo procedit ordine, colligemus hinc inde Lutheri dogmata, ut aceruum illum malorū, lector semel habeat iub oculis, quo cōspecto, nō erit (opinor) multū insumendū operē, ut illum cōarguamus, cuius īmpiam doctrinā uidebunt omnes, eo, recta contendere, ut omnem Christi fidem, possit infidelitate peruertere. Quid enim destinat aliud, qui decernit inter laicos et sacerdotes, nullum esse discrimen sacerdotij, omnes ex æquo presbyteros esse, omnes eandē habere potestatē, in quocunq; sacramentis. Sacerdotibus sacramentorū ministerium, nō nisi laicorum consensu committi! Sacramentū ordinis nihil aliud esse posse, q̄ ritum quendam eligendi cōcionatoris in ecclesia! Quicunq; non prædicat, eum non esse sacerdotem, nisi equiuoce, quemadmodū homopictus, est homo. Qui sacerdos est, rursus fieri posse laicum. Characterem enim, nihil esse. Ordinē deniq; ipsum (qui uelut sacramētum, homines in clericos ordinat, qui prædicare nesciunt) esse uere, mere, omninoq; figmentum ex hominibus natū: nihil de re ecclesiastica, de sacerdotio, de ministerio uerbi, de sacramento intelligentibus. Postremo sanctus iste sacerdos (ut q̄ castus ipse sit, coniecturā præbeat) tanq; errorē sumnum, et summā cæcitatē ponit, et captiuitatem maximam, q̄ sibi sacerdotes indixerint cælibem castitatem. Et quum Christus eos laudet eximie, qui se castauerunt ob regnū celorū: antichristus iste spurcissimus, eosdē cōparat euiratis olīm Cybelis deḡ sacerdotibus

Observa
quo tendat
Lutherus,

Lutheri no-
ua dogmata

Sacerdotū
cœlibatum
damnat. Lu-
therus.

Matthæi.
xix.

tibus idololatris. Iam dudū scio, aures pīj lectoris ex-
 horrent īmpium hunc dogmatū perniciosorum cata-
 logum, quorum fere quoduis magis fœtum est hære-
 sibus, q̄ fuīsse fertur equus ille troianus armatis . Sed
 omnium, uelutī quidā fons est, q̄ ordinē negat esse sa-
 cramentum, quo obstructo, cæteros necesse est riuu-
 los exarescere. Hoc sacramētū, inquit, ecclesia Christi
 ignorat, inuentumq; est ab ecclesia papæ. Hæc pauca
 uerba, non paruum habent et falsitatis et absurdita-
 tis aceruum . Nam et ecclesiam papæ, discernit ab ec-
 clesia Christi, quum papa sit eiusdē ecclesiæ pontifex,
 cuius et Christus. Ait ecclesiam inuenisse, quod non
 inuenit, sed accēpit institutū. Ait ecclesiam Christi,
 hoc ignorare sacramentum, quum satis constet nullā
 fere mundi plagam esse, quæ rite profiretur fidē Chri-
 sti, quin ordinem habeat pro sacramēto. Nam si pos-
 set obscurum aliquem angulū reperire (quod opinor
 non potest) in quo nesciatur sacramentum ordinis, ta-
 men angulus ille nō esset cum reliqua comparandus
 ecclesia, quæ nō Christo solum subest, sed est propter
 Christum, unico Christi uicario, papæ romano, et or-
 dinem credit esse sacramētū. Alioqui si perfest in eo
 Lutherus, ut ecclesiā papæ discernat ab ecclesia Chri-
 sti, et apud alterā, dicat ordinem haberī pro sacramē-
 to, non haberī apud alteram, proferat illam ecclesiam
 Christi, quæ contra fidem papalis (ut uocat) ecclesiæ,
 ignorat sacramentum ordinis . Interim certe perspi-
 cuū est, quū dicat hoc sacramētū ignorari ab ecclesia
 Christi

Lutheri uer-
 ba: sed uide
 q̄ absurdā.

Lutheri 2:
 lla est papas
 lis ecclēsia:
 alia Christi.

Christi, et de Christi ecclesia, dicat eos, quibus præsidet papa, non esse: utraq; ratione ab ecclesia Christi eū segregare non Romā tantū, sed Italiam totā, Germaniā, Hispanias, Gallias, Britannias, reliquasq; gētes omnes, quæcunq; romano pontifici parent, aut ordinē pro sacramento recipiūt. Quos populos omnes quū de Christi tollat ecclesia, necesse est ut aut ecclesiam Christi fateatur esse nusq;, aut more donatistarū, ecclesiam Christi catholicam, ad duos aut tres hæreticos redigat de Christo susurrantes in angulo. Sed uelut inevitabile telum promit, quod hoc sacramentū nullam habeat promissionē gratię, ullibi ut inquit positam, cuius sacramenti, uel uerbo meminisse negat, totum nouū testamentum, et ridiculū ait asserere pro sacramento dei, quod a deo institutū, nusq; potest monstrari, nec licet inquit, astruere aliquod diuinitus ordinatum, quod diuinitus ordinatū nō est: sed conandū est, ut omnia nobis claris, inquit, scripturis sint firmata. Vtrum in nouo testamento, nulla prorsus fiat huius sacramenti mentio, post excutiemus. Interim sic agam cum illo, tanq; nulla prorsus mentio fieret. Nam eodē telo se sperat omnia ferme sacramenta per fodere. Aduersus quod telum, ego in scutū, mihi idipsum ferrum conijciam, quod Lutherus ipse satetur impenetrabile. Sic enim se habent ipsius uerba. Hoc sane habet ecclesia, q; potest discernere uerbum dei, a uerbis hominum, sicut Augustinus confitetur se euangelio credidisse, motum authoritate ecclesiæ,

Lutheri ecclesia ea q; dicitur malignantium Lutheri uerba.

Lutheri uerba.
Augustinus

quæ

quæ hoc esse euangeliū prædícabat. Igitur quum istud habeat (ut Lutherus fatetur) ecclesia, q[uod] uerbum dei discernere potest a uerbis hominū, certum est istud non aliunde haberet, q[uia] a deo: nec ob aliam causam, q[uia] ne in his erraret ecclesia: in quibus non erratum esse oporteat. Sequitur igitur ex hoc fundamento, quod nobis substravit Lutherus, ut ecclesia habeat a deo, non id solū quod concedit Lutherus, discretionē uerborū dei, a uerbis hominū: sed etiam discernēdi facultatem, qua in scripturis diuinis, diuinū sensum ab humano discriminat. Alioqui enim, quid profuerit, si ecclesia (deo docente) scripturā ueram discernat a falso: et in scriptura uera, falsum sensum non discernat a uero? Deniq[ue] eadem ratione, et istud sequitur, ut et in his, quæ non scribuntur, ecclesiam suam doceat deus, ne per errorem possit falsa pro ueris amplecti: quum ex ea re non minus impendeat periculi, q[uia] si uel scripturas hominum teneat pro uerbis dei, uel e ueris dei uerbis, falsum eliciat sensum: præsertim, si falsa suscipiat sacramenta pro ueris, et traditiones hominū pro traditionibus dei, imo non traditiones hominū, sed figmenta diaboli: si suam spem in fictis, ac uanis corporalium rerum signis, (quemadmodum magi faciunt) ecclesia Christi, uelut in Christi sacramentis, collocet. Liquebat ergo manifeste ex eo, quod fatetur Lutherus, ecclesiā hoc habere, ut uerba dei discernat a uerbis hominū: Hoc quoq[ue] non minus habere, ut traditiones dei discernat a traditionibus hominū

Vidus ex suis ipsius uerbis Luther⁹

minum: quum alioqui, utrobicq; possit ex aequo uitandus error exoriri, nec id agat Christus, ne ecclesia sua hoc aut illo erret modo, sed ne erret ullo. Errare uero, maiore cum iniuria Christi non possit, q; si fiduciam in illo ponendā solo, ponat in signis, nulla prorsus fultis gratia, sed omni bono fidei uacuis atq; inanibus. Non igitur errare potest ecclesia, in suscipiendois sacramentis fidei, non magis inquam, q; errare potest in suscipiendois (qua in re ecclesiam errare non posse fatetur Lutherus ipse) scripturis. Quæ res, si se haberet aliter, multa sequerentur absurdia. Sed hoc in primis, quo nihil esse potest absurdius: q; plerisque omnia fidei christianæ dogmata, tot stabilita sæculis, ad succrescentium hæreticorum libidinem, denuo res uocarentur in dubium. Nam si nihil haberi pro certo debet, nisi quod scripturis et ijsdem (ut Lutherus ait) claris firmatum est, non solum non asseremus diuæ Mariæ uirginitatem perpetuam, sed et inexhausta suggeretur fidei oppugnandæ materia, si cui unq; libeat aut nouas excitare sectas, aut resuscitare sepultas. Nam paucissimi fuerunt hæretici, qui non reciperint scripturas: sed omnes fere ex eo, sua statuebant dogmata, q; aut ea contenderent esse firmata scripturis: aut quum illis uiderentur rationi consentanea, contrarium non definiri scripturis: quoniam ea, quæ ponebantur aduersus suam sectam, aliter cōtendebat intelligi, q; orthodoxa intelligebat ecclesia: et ne clara dicí possent, aut alio excogitato sensu, aut prolatis

q; aliunde

Plerisque omnes hæreticos scripturis niti,

aliunde ex eadem scriptura locis, in speciem ualde cōtrarijs, omnia sic turbarunt, ut uiderentur ambigua. Itaq; aduersus Arrium, nisi publica stetisset fides ecclæ: haud scio, an defuisse unq; de scripturis dispu- tandi materia. N V N C , quoniam ex ipsius Lutheri fundamento , probauimus : sacramenta , quæ credit ecclesia , non aliunde q; a deo potuisse consti- tui, etiam si nihil inde prorsus in scriptura legeretur: uideamus, an scriptura tam nullam omnino mentio- nem faciat huius sacramenti. Omnes una uoce faten- tur, apostolos in coena domini ordinatos in sacerdo- tes. Solus istud Lutherus negat, quum plane constet illic, datam potestatem conficiendi corporis Christi, quod solus confidere sacerdos potest . At non est in- quit ille, sacramentum: quia non fuit illis ulla promis- sa gratia. Vnde id nouit Lutherus ? quia non legitur inquit. Familiaris est ista Luthero cōsequentia. Non est in euangelio scriptum , ergo non est a Christo fa- ctum : quam colligendi formam , infirmat Euange- lista , quum dicit : Multa sunt facta , quæ non sunt scripta in libro hoc. Sed tangemus tamen Lutherum, aliquanto propius . Eucharistiam concedit esse sa- cramentum: quod nisi sateretur , insaniret . At ubi repperit in scriptura promissam in illo sacramēto gra- tiā? Nam ille nihil recipit, nisi scripturas: et eadēm claras. Legatur locus de coena dominica, non reperiet apud ullum euangelistarum in susceptione sacra- men- ti, promissam

ti, promissam gratiam. Legitur a Christo dictum. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum: quibus uerbis significauit semet in cruce per passionem redemptorum genus humanum, sed quum dixit ante: Hoc facite in meam commemorationem: nullam hoc facienti, id est sacerdoti consecrati, aut eucharistiā recipienti, gratiam ibi permittit, nullam peccatorū remissionem.

At nec apostolus in epistola ad Corinthis, quū interminetur male manducantibus iudicium, ullam mentionē facit de gratia bene manducantiū. Quod si quid, ex capite sexto Ioannis, gratiam promittat suscipienti sacramentū carnis et languinis domini, ne id quidem quicq̄ iuuare Lutherū potest, quippe q̄ totū illud caput negat ad eucharistiā quicq̄ pertinere. Videtis ergo, ut istā promissionē gratiæ, quam pro totius sacramenti fundamento, magnifice nobis in toto permisit operare, non potest in eo tueri sacramento, quod fere solū relinquit, nisi (quod necesse habet) pr̄ter scripturæ uerba, recurrat ad ecclesiæ fidem. Igitur quemadmodum satis est nobis, q̄ in Euangelio legimus: conficiendi sacramenti potestatem commissam his, in quorum locum succedunt sacerdotes: ita satis est, q̄ ab apostolo legimus consilium datum Timotheo: ut nemini cito manum imponeret: quæ loca plane significant ordinationem sacerdotum, non consensu communis, quo solo interueniente fieri sacerdotem posse Lutherus ait: sed sola ordinatione episcopi, idq; certa impositiōne

Matthæi.
xxvii.

I.ad Cor.xi

I.Timo.v.

I. Timo. iii. **ímpositione manuū, in qua, per exterius signum, deus infunderet interiorem gratiam, de qua gratia, quid obstat, quo minus credamus ecclesiæ dei uiui, quæ est (ut ait apostolus) columna et firmamentum ueritatis, quando eidē ecclesiæ, necesse est ipse credat Lutherus, de gratia promissa in sacramento eucharistiæ. Nam in hac fide cognoscitur, aut illius gratiæ promissio, aut certe sine promissione, donatio.**

Exo. xxviii.

D E M I R O R profecto tam uecordem esse quemq; ut dubitet, an sacerdotibus euangelicis in ordine cōferatur gratia, quum passim legantur plurima quæ significare uidentur, etiam ueteris legis sacerdotibus gratiam esse collatam. Nam Aaron, inquit deus, et filios eius unges, et sanctificabis eos, ut sacerdotio fungantur mihi. Alioqui enim, quid profuisset exterior sanctificatio in cultum dei, nisi deus pariter infusisset gratiam, qua sanctificantur interius? atq; id quoq; per Christum, cuius ueteri fides, robur et uim potuit indidisse sacramentis præcedentibus, sicut pacem fecit populum iudaicum consequendè aliquando salutis æternæ? Verum si quis id non admittat, ueteris legis sacerdotio collatam gratiam: certe non est, cur grauetur tamen, admittere gratiam sacerdotibus euangelicæ legis infundi, quia iam per Christi passionem, uenit plenitudo gratiæ.

A&torū. xiii.

IN ACTIS APOSTOLORVM, quum Bar-
nabas

In sacramēto ordinis conferti gratiam.

nabas ac Paulus segregarentur in opus, in quod eos spiritus sanctus accersiuīt, nō ante dimissi sunt, q̄ impositis manibus ordinati sunt. At cur obsecro manus eis imposuerunt apostoli? An ut corpus inani tactu pulsarent, nulla spirituali gratia prodeissent animæ? Quomodo potest ergo Lutherus hoc sacramentum dicere ecclesiæ Christi esse incognitum, quo nulla natione Christiana non utitur? Quomodo potest appellare nouum, quod instituit C H R I S T V S, quod in usu habebant apostoli? At nunq̄, inquit, appellatum est sacramentum apud ueteres doctores usq̄, excepto Dionysio. Nihil enim prorsus in reliquis patribus, de istis sacramentis legimus, inquit, nec sacramenti nomine censuerunt, quoties de his rebus loqui sunt. Recens enim est inuentio sacramotorum. Egregie sane rario est ista Lutheri, quæ et manifeste falsa est, et si foret uera, nihil tamen efficeret. Nam si ueteres de re fortassis olim nō controuersa, nihil scripsissent omnino, aut si quum scriberent aliquid, rem proprio tamen non communī sacramentorum nomine designassent, non necessario colligeretur ex eo, aut ordinem non fuisse prorsus, aut non fuisse sacramentum. Nam si quis baptismum uocet baptismum, nec addat sacramentum, dicetur ideo non habuisse baptismum pro sacramento? Præterea si solus ex antiquis patribus Dionysius ordinem scriberet esse sacramentum, uel satis esset ad euertendam Lutheri obiectiōnem, qua uideri uult inuentiōnem sacramotorum no-

Confutatur ratio Lutheri.

uam

**Sacrilegi
Lutheri cō-
tumelia in
sacrum Dis-
onygium.**

**Ad Lutherū
(si Lutherō
credas) nī-
hil est diuus
Dionysius.**

uam esse repugnat enim esse nouum, quod ab illo fa-
tetur scriptis compræhensum, quem fatetur antiquū.
Atq; istud quidem uerum esset etiam, si talis esset sa-
cer Dionysius, qualem eū depingit sacrilegus Luthe-
rus, qui ferme nihil in eo dicit esse solidæ eruditioñis,
nihil eorum quæ scribit, aut authoritate quicq;, aut ra-
tione probari, sed omnia esse illius meditata, ac prope
somnia simillima, quæcunq; in cælesti scribit Hierar-
chia. In theologia mystica, quam sic inflant (inquit)
ignorantissimi quidam theologistæ, est (inquit) etiam
perniciosissimus, plus platonizans q; christianizans.
In qua, inquit, Christum adeo non disces, ut etiam li-
scias, amittas. Expertus (inquit) loquor, hoc est (ut o-
pinor) expertus est ibi se Christum perdidisse, demū
in ecclesiastica Hierarchia, quid facit, inquit, nisi q; ri-
tus quosdam ecclesiasticos describit, ludens allegori-
js. Deniq; ut ostenderet in re q; leui diuus Dionysius
luderet operam: An mihi putas, inquit, difficile esse,
in qualibet re creata allegorijs ludere? Mihi non fue-
rit operosum meliorem Hierarchiam scribere, q; Dio-
nysij sit. Quis pacienter ferat in uiri sancti pios labo-
res sic debacchantem rabulam, quæ uere meritoq;, in
sui similem debaccharetur hæreticum? Nam et indo-
ctum uocat, et ludicrum, et scribentem non tantū so-
mnia, sed etiam perniciosa, et Christum destruentia
dogmata. Quæ tamen omnia conuitia sancto uiro ce-
dunt in gloriam, cuius opera omnia, uel hoc abunde
demonstrat

demonstrat esse bona: q[uod] uiro malo displiceant. Nam quæ consortia luci cum tenebris, Christo cum Be-
lial! At q[uod] e pijs uiri sancti libellis nihil pietatis hau-
sit, impium ipsius caput erat in causa, quandoquidem
uere scribit Horatius. Syncærum est nisi uas, quod= Horatius,
cunq[ue] infundis, aescit. Nam q[uod] ait sibi non opero-
sum esse meliorem Hierarchiam scribere, quam sue-
tit illa Dionysij, postquam scripserit, tum istud ia-
ctiter. Interea uero, rem aggreditur multo magis
operosam, Hierarchiam alteram, quæ supra firmam
fundata est petram, demoliri. Longius aliquanto nos
auexit indignatio, qua moleste ferimus in uirum san-
ctum, ab impiu[m] euomita, tam contumeliosa conui-
tia. Verum (ut coepi dicere) etiam si solus Dionysius
docuisset ordinem esse sacramentum, suffecisset illud
ad reuincendum Lutherum, afferentem nouam esse
inuentionem sacramentorum. Quum Dionysium nō
solum Lutherus fateatur antiquum, sed et totus or-
bis Christianus ueneretur ut sanctum. Cui q[uod] Lu-
therus irascitur, non aliud facit, q[uod] sola malicia, qua
nihil ferre potest, quod impijs ipsius haeresibus ad-
uersatur. At nunc ut plane liqueat q[uod] uanus undi-
que sit Lutherus, ostendam non solum Dionysium,
sed etiam Gregorium, et quem sibi patronum Luthe-
rus mentitur Augustinum, ordinem habuisse pro sa-
cramento. Præterea characterem (quem Lutherus ir-
ridet) indelebilem, etiā si nō uocetur nomine, re tamen
Lutherus
cur irasca-
tur Dio-
nysio.
aperte

aperte describi, et ab Hieronymo in sacramento baptis-
tismatis, et rationem eius haberi ab Augustino in utroq; sacramento, tam baptismi, q; ordinis. Incipiam
igitur a Hieronymo de charactere baptismatis, ut ap-
pareat manifestius character ordinis, quem et Au-
gustinus et Gregorius, ob indelebilem characterem,
cum baptismo cōparant. Igītur super illa Pauli uerba
ad ephesios: Nolite cōtristari sp̄ritum sanctum dei,
in quo signati estis, in die redēptionis: Hieronymus
in hunc lcribit modum: Signati autem sumus sp̄ritu
dei sancto, ut et sp̄ritus noster et anima imprimatur
signaculo dei, et illam recipiamus imaginem et simi-
litudinem, ad quam, in exordio conditi sumus. Hoc
signaculum sancti sp̄ritus, iuxta eloquium saluatoris
deo imprimēte signa: Hunc enim, ait, signauit pater
deus. Et Paulo post: Idcirco signatur, inquit, ut seruet
signaculum, et ostendat illud in die redēptionis pu-
rum atq; syncærum, et nulla ex parte mutilatum, et
ob id remunerari ualeat cum ijs, qui redempti sunt.
Quicunq; scripsere de sacramentorū charactere, nul-
lis unq; uerbis apertius expressere characterem (quem
animæ, per sacramenta imprimat deus) q; uerbis his
beatus expressit Hieronymus, non humano sigmen-
to (ut Lutherus singit sacramentorum exercitandus ir-
ritor) sed solidis scripturæ sacræ testimonijs. Chara-
cter enim est illa qualitas animæ, quam deus sibi no-
tam, nobis incogitabilem, imprimit, in signaculum
quo suum gregem discernit ab alienis, quod signacu-
lum,

Ephesios. v.

Hieronymus
pro charas-
ctere.Character
quid sit.

lum, etiam si uitij s maculent, et e candido reddant atrum, ex integro mutilum, e purissimo reddant impurum, nunq̄ tamen ita poterunt eradere, quin illo characteris impressi signaculo, in cuius gregē lignati sint, orbī toti maneant in iudicij die cognobiles. Nec alia ratione, tam constanter obseruat ecclesia, ut quū alia sacramēta toties iteret (quod in eucharistiæ sumptione facit ac poenitentia, coniugio, et unctione languentium) baptisma, confirmationem, atq; ordinem nunq̄ iterari permittat. In ijs enim sacramentis, sancto docente spiritu, didic̄t ecclesia characteris cōferri signaculum, quod quum deleri nō possit, iterari nō debeat. Sed ut manifeste pateat, ordini hac in parte parem esse cum baptismo conditionem: audiamus quid ait Gregorius. Quod dicitis (inquit) ut qui ordinatus est iterum ordinetur, ualde ridiculum est. Ut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine nō ualeat iterum consecrari. Videlis, ut ordinis sacramentū nō magis iterari patiatur eccl̄ia, q̄ sacramentū baptismatis, quæ res, ut dixi, pendet ab indeleto charactere. Qua de re, ut os obstruamus Lutherο, ne rursus obliganniat, figmētum esse characterem, et solum ex antiquis Dionysium, ordinem uocasse sacramentū: subiūgemus, ut polliciti sumus hac de re, etiam diui Augustini sententiam. Is igitur, quum de baptismo et ordine differit, in hunc modum scribit. Vtruncq; enim sacramentū est, et quadam consecratione utrunq; hos

In quibus
sacramētis
imprimatur
character,

Gregorius,

r mini

Non esse is-
terandum
ordinis sa-
mentum.

mijni datur: illud, quum baptizatur, et illud, quum or-
dinatur. Ideo, non licet in ecclesia catholica utrumq;
iterari. Nam si quando ex hereticorū parte uenientes
etiam præpositi, pro bono pacis, correcto schismatis er-
tore sucepti sunt, et si uisum est opus esse, ut eadē offi-
cia gererent, quæ gerebant: nō sunt rursus ordinandi,
sed sicut baptismus in eis, ita mālit ordinatio integrā,
quia in præcisione fuerat uitiū, nō in sacramētis: quæ
ubiq; sunt, ipsa sunt. Et paulo post. Neutri sacra-
mento facienda est iniuria. Et addit de sacramento or-
dinis: Sicut nō recte habet, qui ab unitate recedit, sed
tamen habet, sic etiam non recte dat, qui ab unitate
recedit, et tamen dat. Et rursus ad utrūq; reuersus ad-
iecit. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi et
ecclesiæ, quia eis illicite utuntur nō modo heretici, sed
etiam omnes impij, sed illi corrigendi sunt, et puniendi,
illa autem sunt agnoscenda et uenerāda. Videtis nūc
q; uerū sit illud, quod Lutherus tanta iactauit auda-
cia, sacramētū ordinis ecclesiæ Christi nescire. Cha-
racterem inane figmentū esse. Sacramētorum inuen-
tionem nouā esse, Ordinem, ueteribus nō habitū pro
sacramento. Quorū omniū nihil dixit, quod non ui-
detis eorū testimonio reprobatū, quos neq; de Chri-
sti ecclesia potest eximere (utpote quam illi et doctrī-
na fidei, et exemplo uirtutis illustrarū) neq; inter no-
uos numerare, nisi talis sit, ut ei mille sint anni, tanq;
dies unus. S E D ille tamen, aduersus omnes omni-
um rationes, authoritatem, fidem: uno se tuetur argu-
mento.

mēto. Omnes, inquit, sumus sacerdotes secundum il-
lud Petri: Vos estis regale sacerdotium et sacerdotale
regnum. Sed alius alio nō potest magis esse sacerdos,
quemadmodū, alius alio nō potest magis esse homo.
Igitur sacerdotes qui uocātur, nihil sunt aliud, q̄ laici
quidam, solo uel consensu populi, uel episcopi uoca-
tione, non absq; populo delecti ad concionandum:
et ordo nihil est aliud, q̄ merum sine sacramento mi-
nisterium. Resensuimus eius argumentum non solū
fideliter, sed etiam liberaliter adijcientes, quod fulci-
at, et tamen cui non excutiat r̄sum, tam h̄bēs theo-
logantis argutias! Nam si ideo nihil est ordo sacerdo-
tij, quia quilibet Christianus est sacerdos, eadem ra-
tione lequeat, ut nihil supra Saul habuerit Christus.
Nam et de Saul dixit David: Peccavi tangens Chri-
stum domini. Nihil habuerit Christus supra quenq̄
eorum, de quibus dictum est: Nolite tangere Chri-
stos meos. Nihil deniq; supra quenquam deus, eo-
rum omnium, de quibus per prophetam dixit ipse:
Ego dixi, dij estis et filij excelsi omnes. Postremo,
qua ratione christiani omnes sacerdotes sunt, eadem
etiam ratione, reges sunt. Non enim, solum dicitur
Vos estis regale sacerdotium, sed etiam sacerdotale
regnum. Sedulo conſyderandum est, serpens iste
quid destinet, quem ego certe callidiorem puto, q̄
ut ullius esse momenti putet tam friuolum argumen-
tum: sed qui tantum ideo lambit, ut mordeat, lai-
cos ideo tollit in sacerdotium, ut sacerdotes redigat in
classem

Lutheri
uerba.
I. Petri. ii.

Lutheriani
sacerdotes
laici.

Plūbea Lu-
theri ratio.

I. Re. xxiiii

Psal. C.

Nemo Lu-
thero rex
quia illi os-
mnes sunt
reges.

Lutheri
uerba.

I. Timo. v.

Lutheri
uerba.

Ad hebræ. v

classem laicorum. Nam sacramentum esse negat, et ritum tantum esse dicit eligendi concionatoris. Nā qui nō concionātur, nihil minus ait esse q̄ sacerdotes, nec aliter sacerdotes esse, q̄ homo p̄ictus est homo, cōtra Paulum apostolum, qui ad Timotheum scribens ait. Qui bene prælunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in uerbo et doctrina. Apostolus hic manifeste docet, q̄q̄ iij præcipue duplici honore digni sunt, qui quū prelbyteri sint, laborant in uerbo et doctrina. tamen et qui hoc non faciunt, non solū esse presbyteros, sed et bene præesse posse, et duplē quoq; honorem promereri. Alioqui non dixisset, maxime qui laborant in uerbo et doctrina, sed solum iij qui laborant in uerbo et doctrina. Præterea ne possit dicere Lutherus id quod dicit, officium sacerdotis erga populum nihil esse, nisi prædicare: nā missas, inquit, canere nihil est aliud, q̄ communicare se ipsum, hoc inq̄ ut appareat q̄ falsum sit, rursus audiamus apostolum. Omnis, inquit, pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his q̄ sunt ad deū, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. An non apostolus aperte declarat, etiam p̄tificis officium istud poscere, ut pro hominibus offerat sacrificium deo, quod quum scribat, q̄q̄ hebræis, tamē christianis, quos nolit iudaizare, clarum est loqui de pontifice legis utriusq; atq; ideo b̄is, Lutherū suo premerre testimonio. Nam et missam docet esse sacrificium, et offerri pro populo, quum ecclesia nullum offerat a liud

liud, et docet offerendi officium præcipuam partem esse muneris pontificij. Et certe, nisi falsum esset, quod dicit Lutherus, facile uidetis consequi, ut quum nemo nisi sacerdos possit consecrare corpus domini, si e tot sacerdotū millibus, qui concionari nesciunt, nullus uere sacerdos est, sed tantum uocatur equiuoce, quemadmodum homo pictus, uocatur homo, totus christianus orbis clerum populumq; ferme nō habet alium, q̄ idololatras, panem pro Christo colentes, et genua sua curuantes ante Baal.

I N E L I G E N D I (ut uocat) ritu, præcipuum ius tribuit populo. Nam licet uno loco tribuere uideatur episcopo aut populo ius promiscuum: quum dicit, q̄ q̄ certum sit omnes christianos equaliter esse sacerdotes, et eandē in uerbo et sacramento quocunq; habere potestatem, non licere tamen, quenq; hac ipsa uti, nisi consensu communitatis, aut uocatione maioris: alio tamen loco, superiores partes tribuit populo, quum de sacerdotibus dicit. Qui si cogerentur admittere nos omnes equaliter esse sacerdotes, quotquot baptizati sumus, sicut reuera sumus, illisq; solum ministerium, nostro tamen consensu, permisum: scirent simul, nullum eis esse super nos ius imperij, nisi quantum nos sponte nostra admitteremus.

Q V A E D V O L O C A S I conferantur, ostendunt hoc sentire Lutherum, ut populus absq; episcopo possit

Lutheri
uerba.
Sacramētū
ordinis pro
phanat Lu
therus.

I. ad Timo
theū. iiiii.
aduersus
Lutherū.
Paulus.

Ad Titū.i.

Sacerdotes
non nisi ab
episcopis
fieri.

po possit ordinare sacerdotem, episcopus sine populi consensu non possit, quum dicit sacerdotibus solum ministerium, nec id tamen, nisi populi consensu permisum. Nam si hoc uerum est, sacerdos fieri, nisi populi consensu non potest, cuius consensu solo, dicit olim praefectos ecclesijs episcopos. Negari nō potest, inquit, ecclesias olim a senioribus fuisse rectas absq; istis ordinationibus et consecrationibus, propter ætatem et longum rerum usum in hoc electis. Lutherus ubi ista repperit, ostendat ipse, mihi interim uera non uidentur. Nam si laicus quisq; æqualem habet potestatem cum sacerdote in quocunq; sacramento, et ordo sacerdotij nihil est, cur ita scribit apostolus Timotheo? Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. Et alibi ad eundem. Admoneo te, ut resuscites gratiā dei, quæ in te est, per impositionem manuum mearum. Iterum. Nemini, inquit, cito manus imposueris, neq; cōmunices peccatis alienis. Deniq; hunc in modum apostolus scribit ad Titum. Huius rei gratia reliqui te Cretę, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per Ciuitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. Habes nunc lector, semel sub oculis, apostoli pauca loca, et non multa uerba, quibus inter se collatis, facile potes depræhendere, falsa fictaq; esse omnia: quibus, tam inordinate Lutherus debacchatur in ordinem. Nam quos dicit populi consensu fieri, Paulus ostendit fieri ab episcopo, quem in hoc

hoc ait se reliquisse Cretæ, ut oppidatim presbyteros constitueret, nec tamen temere, sed sicut ipse præsens disposuerat. Vides, impositis manibus, fieri sacerdotem. Et ne dubitari possit simul conferri gratiam. uides illam manuū impositione collatā. Resuscita, inquit, gratiam quæ data est tibi per impositionem manuum mearum. Et illud quoq;. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij, In ijs te exerce. Miror igitur non pudere Lutherum, quum negat sacramentum ordinis: haud ignarus in manibus omnium uersari uerba Pauli, quæ doceant, non nisi a sacerdote fieri sacerdotem, nec sine consecratio- ne fieri, in qua et signum adhibetur corporeum, et tantum spiritualis infundatur gratiæ, ut is qui consecratur, non solum accipiat ipse spiritum sanctum, sed etiam potestatem conferendi alijs. Nouum uero qui potest esse, (q;q id Lutherus ait) de quo scribit apostolus? Quomodo ignoratum ecclesiæ, quod in omnibus C H R I S T I legitur, et nunquam non legebatur ecclesijs? Quibus ex rebus manifestum est, e tam multis, quæ, tanta cum confiden- tia, pro compertissimis Lutherus eblaterauit in ordinem: ne unam quidem syllabam fuisse ueram, sed per maliciam, fictam, falsam, q; omnia.

In sacramen-
to ordinis
conferri
gratiam.

Quantum
delyrauit
Lutherus.

DE SACRAMENTO EX-
TREMAE VN-
CTIONIS.

N S A C R A M E N T O E X T R E-

I mæ unctiōnis, Lutherus bīs ipse rīdendus,
bīs irridet ecclesiam. Primum, q̄ theologi
(ut ait) hanc unctionem appellant sacramentū (quasi
solí hoc dicant hī, quos ille uocat theologos) Deinde,
q̄ appellent extremam. Et quod ad secundum perti-
net, obijcit sibi tanq̄ ioco, quod nunq̄ soluer ferio.

N A M et ideo quoq; uere dici potest extrema,
quod extrema sit e quatuor. Postea, ut doceat non
esse sacramentum, obijcit sibi primum id, quod ne-
minem uidet non obiectum, apostoli Iacobi uer-
ba: Si infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros
ecclesiæ, et orent super eum ungentes oleo, in nomi-
ne domini. Et oratio fidei saluabit infirmum, et alle-
uiabit eum dominus, et si in peccatis sit, remittentur
ei. Hæc uerba, quæ ex ipsius etiam finitione apertis-
sime declarant, hanc unctionem sacramentum esse,
quæ, neq; signo careat uisibili, nec pmissione gratiæ,
protinus incipit phormiana confidentia, tanq̄ nihil
haberent uigoris, eludere. Ego autem dico (inquit) si
uspiam delyratū est, hoc loco præcipue delyratū est.
At ego contra non uerebor dicere, q̄ si uspiam dely-
rat Lutherus (qui fere delyrat ubiq;) hic in sacra-
mento unctionis extremæ, ad extrema usq; delyrat amen-
tiam.

Iaco. v.

Lutherus.

Author.

tiam. Omitto, inquit, quod hanc epistolam non esse apostoli Iacobi, nec apostolico spiritu dignam, multi ualde probabiliter afferant, licet cōsuetudine, autho- ritatem cuiuscunq; sit, obtinuerit. Tamen, inquit, si esset apostoli Iacobi, dicerem non licere apostolum sua authoritate sacramentum instituere, id est diuinā promissionem, cū adiuncto signo dare: hoc ad Chri- stum solum pertinebat. Sic Paulus seū accepisse a do- mino dicit, sacramentum eucharistiæ, et missum, nō ut baptizet, sed ut euangelizet. Nusq; autem legitur in euangelio unctionis istius extremæ sacramentum. His uerbis uidetis, ut apostoli uerba duobus modis eneruare conatur: primum, q; epistola nō sit apostoli: deinde, q; etiam si sit apostoli, tamen apostolus au- thoritatem non habeat instituendi sacramenta. Hæc duo q; proponat paucis, at statim ad alia transiliat, tamen præcipua tela sunt, quibus instituit hoc sacra- mentum perimere. Nam cætera quæ dicit omnia, nu- gamenta sunt, r̄idendi occasionem captatia, tanq; ec- clesia non recte sacramentum obseruet. Sed hæc duo uiuum tangunt. Nam si epistola non apostoli sit, nec apostolico spiritu digna, aut si apostolo tradente un- unctionem hanc pro sacramento, tamen nihil magis probetur sacramentū, conſequeretur omnino, ut hæc uerba nihil efficerent. Si dixisset olim fuisse dubitatū, cuius illa fuerit ep̄la, dixisset uere, neq; enim temere quicq; recipit ecclesia, omnia diligenter excussit, idq; ipsum facit, ut certiora deberent haberi omnia, quæ

f receperit:

recepérit, etiam si dumtaxat humana prudéntia regeretur ecclesia. Verum quū dicat multos asserere hanc epistolam, non solam non esse apostoli, sed esse præterea indignam apostolico spíritu: atq; istud non asserere solum, sed asserere etiam probabiliiter: probabile est illum istud probare non posse. Alioqui profert e multis aliquos, qui si ex ecclesia sunt, neq; tā multi sunt, opinor, neq; tam magni, ut pondus obtinere mereantur aduersus reliquos omnes. Adhuc produxit nullum. Ego producam unum, qui sufficere debet aduersus multos, beatū Hieronymū: quo, neq; docti- or quisq; fuit in scripturis sacris, neq;, qui ueras ac germanas, exactiore censura distinxit a dubijs. Is igitur quum aliquandiu de epistola Pauli dubitasset, sed tūc dubitasset, quum res adhuc non esset tam pleno ecclēsī consensu firmata: Iacobi tamen, quę uocatur epistola ipsius esse sine ulla dubitatione pronunciat. Nā hunc in modū scribit: Iacobus, Petrus, Iudas, et Ioānes, septem epistolas adiderunt, tam mysticas q; suc- cinctas, et breues pariter et longas: breues in uerbis, longas in sententijs, ut rarus sit, qui non in earū cecu- tiat lectione. Idem in prologo in septē epistolas cano nicas sic ait. Est enim prima earū una Iacobi, duæ pe- tri, tres Ioānis, una Iudē. Videtis ut beatus Hierony- mus idem iudicium de Iacobi profert epistola, quod de Petri, nec putat indignam apostolico spíritu. Cer- te si rationes attulisset Lutherus, quare epistola non esset Iacobi, sed tamen alterius cuiuspiam, qui eodem loqueretur

Jacobi epis-
tolaz assertis-
tur authore
Hieronymo

Iacobi epis-
tolam Lus

loqueretur spiritu, potuisset ut cuncti fieri. Nunc vero dicit esse probabile, ideo non esse, quod sit indignum spiritu apostolico. Quia in re non alium obijciam Lutherum, quam Lutherum ipsum, neque enim Lutherum quisquam aut saepius ferme contradicit, aut ualidius, quam Lutherus. Is igitur, in sacramento ordinis ait ecclesiam, hoc habere datum, ut possit discernere uerba dei a uerbis hominum. Quomodo ergo nunc dicit epistolam apostolico spiritu indignam esse, quam ecclesia, cuius iudicium (ut ait) hac in re falli non potest, apostolico spiritu iudicauit plenam? Quamobrem nunc ita se sua sapientia constrinxit undique, ut aut necessario comproberet epistolam esse apostoli, (cuius contrarium dixit esse probabile) aut dicat ecclesiam in scriptura sacra posse diiudicanda falli, quod eam posse negauerat. Quod si dicat uelut apostolico dignum spiritu comprobasse, quod apostolico spiritu sit indignum: blasphemus est in ecclesiam. Si fatetur apostolum scriptisse quod a apostolo sit indignum: blasphemus est in apostolum.

Lutherus
suo ipsius
telo pet-
fossus.

S A T I S igitur illud confutauimus (imo semet satis confutauit ipse) quod epistolam negauit, aut esse apostoli, aut dignam apostolico spiritu. Veniamus nunc ad id, in quo ut fortem virum decet, aperte oppugnat apostolum: dices, etiam si sit apostoli Iacobi, tamen non licere apostolo, sua authoritate sacramentum instituere, id est diuinam promissionem cum adiuncto signo dare. Hoc enim pertinet (inquit) ad solum Christum,
O nostri

Onostri sæculi magnam felicitatem, quibus nouus i-
ste gentium doctor exortus est Lutherus, qui hoc si-
bi arrogans, tanq; Pauli sequeretur exemplum, in fa-
ciem relistat apostolo, q; nō recta uia ingrediatur ad
euangeliū Christi, sed (quod plus est, q; si gentes do-
ceat iudaizare) arroget sibi facultatem promittendī
gratiā, et sacramenta condendi, hoc est, q; usurpet
sibi potestatem Christi, ad modum superbientis et
præuaricatis angelī, qui dixit: Ponam solium meum
ad aquilonem, et ero similis altissimo. Non est nunc
q; ægre ferat pontifex ab illo repræhendī, qui de tam
atroce criminē repræhendit apostolum. Nam quum
certum sit epistolam esse apostoli, quid aliud, q; ma-
nifeste dicit apostolum sine authoritate, et contra fas
instituere sacramentum? Imo quum neget epistolam
illius esse, tamen ne abstineret contumelia, dicit id se
dicturum etiam si esset apostoli. Ego certe et si nōnul-
lis uīsum sit, apostolis non sine spiritu sancto, quem
deus in Pentecoste misit rationem traditam esse con-
dendi sacramenti, de quo spiritu, Christus prædixerat.
Spiritus sanctus quem ego mittam, ille uos doce-
bit omnia: tamen in præsente non disputabo, utrum
apostolus authoritatem habeat instituendi sacramē-
ti, quippe quod nunc disputari non opus est, sed quū
plane constet apostolum unctionem istam pro sacra-
mento tradere, non dubito uere sacramentum esse, et
apostolum non fuisse tam impie arrogantem, ut pro
sacramento traderet populo, quod sacramentum non
esset

Esaie. xliiiij.

Ioan. xiiiiij.

esset, sed (si condendi sacramenti potestatem non habuit) uerbis illis id tradidisse populo, quod ipse accipierat a Christo, qui, ut alia mundo uolebat innoscere per Matthēum, alia per Lucam, per Ioannē alia, alia præterea per apostolum Paulum, cur fieri non possit, ut quædam etiam doceri uoluerit per apostolum Iacobum?

L V T H E R V S postq; se tam strenue q; uideatis, gesshit aduersus apostolum, iam totum se conuertit ad ridendam ecclesiam, quæ uerbis apostoli (ut dicit Lutherus) abutitur, q; non ministret, nisi ad mortem usq; ægrotanti, quum Iacobus dicat. Si quis infirmatur, non si quis moriatur, quasi ideo peccet ecclesia, q; rem tantam, quanta est sacramentum, non adhibeat temere in qualibet leui febricula, quam aliquis, nimium fortasse potando contraxerit, neq; in eo morbo, qui uel dormiendo paululum, uel abstinentio curari possit, ecclesia per sacramentum, uelit efflagitare miraculum. Ne dubitari possit, (etiam si dumtaxat infirmum scriperit Iacobus) sensisse tamē haud ægrotantem leuiter, sed eo morbo uexatum, cuius de pulsio posset ostendere, si sanaretur, sanatum sacramēto, orationes omnes quæ dicuntur super infirmum (quas nemo dubitat esse uetustissimas, non nouum inuentum eorum quos iste uocat theologos) ostendunt, non adhibendum hoc sacramentū, nisi in labore graueriter, Et tamen ut non promittunt certam salutem

Consentane
um est nō id
uoluisse Ia-
cobū : ut in
leui quolis
bet morbo
ungeretur
infirmus.

salutem corporis, ita non desperant salutem, nec ue-
niunt (quod Lutherus ait) tanq ad eos, qui iam tum
sint omnino morituri. Frustra enim tot orationibus
orarent salutem, si certo sibi sponderent mortem. Nō
igitur id agit ecclesia (quod inepte cauillatur iste) ut
sit extrema unctio, licet uocetur extrema, sed agit ut
non sit extrema, sed conualescat ægrotus. Q; si nolit
eum deus conualescere, id tamen non euacuat uim
ac uirtutem sacramenti, cuius præcipua cura non in
corpus fertur, sed animam. Nam ratio illa Luthe-
ri de efficacia signi, nihil omnino rationis habet, aut
efficaciæ. Si unctio ista sacramentum est, inquit, de-
bet sine dubio esse (ut dicunt) efficax signum eius,
quod signat et promittit. At sanitatem et restitutio-
nem infirmi promittit, ut stant aperta uerba: Oratio
fidei saluabit infirmum, et alleuiabit eum dominus.
Quis autem non uidet hanc promissionem in paucis
impleri? Quid ergo dicemus (inquit) aut apostolus
hac promissione mentitur, aut unctio ista sacra-
mentum non erit: Promissio enim sacramentalis certa est
at hæc maiore parte fallit. V E L ex hoc argumen-
to patere potest, nihil curare Lutherum, q; apertas af-
ferat calumnias, modo specie aliqua ueritatis impo-
nere possit incautis, quem non pudet ea contra theo-
logos afferre, quasi ab ipsis dicta, quæ nusquam di-
cunt. Sacramentum (inquit) ut dicunt, est efficax si-
gnum eius, quod promittit: at hoc sacramentum sa-
nitatem corporis non efficit, quam promittit. Theo-
logi

Ratio Lu-
theri.

Confuta-
tur ratio
Lutheri.

logi non istud dicunt, sed quod est efficax signū gratiæ. Sic enim diffiniunt: Sacramentum est uisibile signum inuisibilis gratiæ, non dicunt salutis corporeæ, quæ dari possit et sine gratia. Quamobrem, q̄ ait consequi, ut si hæc unctio sacramentum esset, apostolus mentiretur, Lutherus ipse mentitur. Nam sacramentum quatenus sacramentum est, non salutem promittit corporis, sed animæ, per signa corporea. Alioqui Lutherus nihilominus eodem cōcludit mendacio, nō apostolum solum, sed etiā Christum ipsum q̄q̄ unctio nō esset sacramentū. Debent n. uerba et promissiones etiā extra sacramenta ueraces esse. Igitur quū apostolus dicat sanandū per unctionē et orationē, eū q̄ infirmus est, et Christus, signa illa sequutura credentes, ut sup̄ egros manus imponeret, et bene haberent, quis non uidet, hæc sic interdū fieri, ut tamen nō fiāt semper? Neq; tamē fallīos esse qui promiserint, quum eos nemo dubitet corporalia quibuscūq; uerbis p̄miserint, nunq̄ promisiſe perpetua, quū corpus in quo fieri deberet, perpetuū esse nō possit. Spiritalia uero, quia sua natura sp̄ritus eternū uiicturus est, perpetuo consecutura pollicentur. Nam Lutheri sententia, quæ a theologis exigit, ut si sacramentū sit unctio, semper saner, ne sit signū inefficax, eo tendit ut sacramentū es se non possit, nisi reddat corpus immortale, quod ipse tamē fieri posse promittit, per orationē factā a bonis uiris nihil hæsitate fide. Nam prorsus dubiū nō esse dicit, hodie quoq; sic sanari posse quotquot uellem⁹. Lutheri
uerba.

Hoc

Lutheriana
unctio hos
mines redi-
dit immora-
tales.

Lutheri
fides.

Hoc si dicit uerum, talis fides qualis est illius, homi-
nem seruare potest immortalem. Nam quum ista si-
eri possint per fidem, non solum interdum, sed (quod
Lutherus ait) perpetuo (modo sit fides indubia, quae
nihil haesitet) credibile est fidem istam, si cuique alteri,
potissimum contigisse Lutheru, homini sic in fidem
propeso, ut fidei fauore, bonis operibus, multis in los-
cis propemodum indicat bellum. Homini præterea,
cui nunc tot et tanta mysteria reuelauit deus, et qui
nouam condit ecclesiam, quam in rem opus est et mis-
raculis. Igitur uerisimile est, quicquid fieri per fidem
potest, abunde Lutherum facere. Demiror igitur, si
uera dicit, ipsum non curare quoscunq; morientes.
Et quotidie auscultamus rumores e Germania, qui
referant resuscitatos etiam sepultos, quum interim
semper audimus non modo sanatum nullum, sed es-
tiam per illius quosdam satellites, occisos et crudeliter
trucidatos, eius causa, bonos et innocentes sacerdos-
tes, ut exemplo doceret ordinem nihil esse, figmen-
tum esse characterem, meticulo sum fuisse Dauidem,
quem pornituerit tetigisse Christum domini.

H A B S V N T Lutheri sanationes, quas nihil
uacillans eius fides operatur, absq; bonis operibus.
Nam q; occidit, non sanat, inde plane accidit, q; ut
Lutherus ait, oratio non tantum cum fide facienda
est, sed etiam a bono viro, quæres Lutherum, qui uir
bonus non est, ne quenq; sanet, impedit. **Vnctio hæc,**
sacramentum

Lutherus et
corporū et
animatum
occisor.

sacramentum non est, quia non semper sanat corpus,
 Lutherus uir sacer est, per quem et corpus, ut ferunt,
 occiditur: et certe occiduntur animæ. Iacobus aposto-
 lis nihil dignum scribit apostolico spiritu, Lutherus
 apostolico spiritu digna scribit omnia, et quæ sunt in-
 digna discernit, idq; contra totam ecclesiam, quam in
 talium discreione scripturarū fallit, fassus est ipse, nō
 posse. Quia in re, qnūm epistola Iacobi legerem, atq;
 ibi tam multa conficerem, apostolico digna spiritu,
 uehementer admiratus sum, quid in mentem uenerit
 Lutheru, ut gaudium in temptationibus, patientiam
 in aduersis, a deo petendam sapientiam, in deo fidu-
 cia nihil hæsitante, sperandum, et huiusmodi multa
 (nam talia sunt, quæ tota leguntur epistola) miratus
 inquam sum, cur Lutherus putarit indigna, quæ scri-
 berentur ab apostolo: an illa potius scribere debebat
 apostolus, populo nihil esse fructus in missa, et ordi-
 nem inane figmentum esse, et alia, quæ Lutherus scri-
 bit huiusmodi? quæ q̄q; sint omnia dignissima spiritu
 apostatico: tamen, contemnere non debet, si minora
 scribat minores apostoli. Atqui licet aliquādū (quod
 dixi) miratus sum, cur Lutheru displiceat epistola Ia-
 cobī, tamen ubi legi sēpius, et oculos intendi pressius,
 desij profecto mirari. Nā ea scribit apostolus, ut pla-
 ne uideri possit prophetico spiritu prænouisse Luthe-
 rum: ita uirū undiq; pūgit ad uiuū. Nam quum Lu-
 therus fidei prætextu cōtemnat opera: Iacobus e dī-
 uero disputat, ratione, scripturis, exemplis fidē sine
 t operibus

Al. 143. 1.
 Al. 143. 2.
 Jacobi epis-
 tola q̄ san-
 cta ac gra-
 uis sit / dis-
 gnaq; apos-
 tolico spū,

Lutherus
 contra dis-
 gna scribit
 apostatico
 spiritu.

Lutherus
 cur tam in-
 sensus sit e-
 pistola Ia-
 cobī.

Iacobi. i.

Iacobi. iii.

operibus mortuam esse. Præterea garrulam istam Lutheri petulantiam, non uno loco, uerbis inuadit a cœrīmis. Si quis (inquit) putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius uana est religio. Accedit ad hæc, q[uod] in suā lingua Lutherus aptissime uidet competere, quod illic frendit legens. Lingua inquietum malum, plena ueneno mortifero. Deniq[ue] sentit in sua dogmata uenissime dīcī: quæ de contentiosis hunc in modum scribit pluribus ibi uerbis apostolus. Quis sapiens et disciplinatus inter uos, ostendat ex bona cōuersatione operatiōnem suam in mansuetudine sapientiæ. Q[uod] si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordib[us] uestris: nolite gloriari, et mendaces esse aduersus ueritatem. Non est enim ista sapientia, desursum descendens a patre lumen, sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus et contentio, ibi inconstantia, et omne opus prauum. Quæ autem desursum est sapientia, primū quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, iudicans sine simulatione. Fructus autem iusticiæ in pace seminatur facientibus pacem.

H A E C sunt lector, quæ Lutherum commouent, ut ei nō placeat apostolus. Hæc inquam sunt, quibus apostolus aperte Lutherum ac Lutheri petulantiam, maledicentiam, impia et contentiosa dogmata, non secus

secus ac si uidisset uirum, et uerba legisset, attingit. Cuius epistolam quantumuis eam contemnat Lutherus, non dubito satis approbare christianis omnibus, unctionis extremæ sacramentum: nec tam potentem fore Lutherum, ut ullum sacramentum possit euertere, quod in salutem fidelium recipit ecclesiæ, aduersus quam, nec portæ præualebunt inferorum, nedum fraterculus unus, inferni fuliginosum posticum.

Petratio;

Authoris in
stitutum.

FECIMVS HOC LIBELLO TIBI LE=
ctor (ut spero) perspicuum, q̄ absurdè Lutherus et im-
pie tractarit sacramenta. Nam et si non attigimus o-
mnia, quæ liber ipsius continet: tamen quod attinet
ad tuenda sacramenta ipsa (neq; enim aliud erat insti-
tutum meum) tractasse rem uideor si non q̄ multis fi-
eri potuit: certe pluribus ferme q̄ necesse fuit, tan-
tum abest, ut oporteat immorari diutius. Alio-
qui et rationibus, et legibus, et doctorum sententijs,
et scripturis ipsis, non fuisset difficile rem locupleta-
re cumulatius, nisi erga et Lutherum, frustra fecisse-
mus, et erga cæteros superuacue. N A M si
Lutherum docendo conemur immutare, citius et ni-
grorem æthyops, et uarietatem pardus immutabit.

Sin alijs ostendere, quam falso, et quam maligne sentiat, ne quis ita fallatur, ut de illo sentiat bene, passim doctissimos uiros esse non dubito, qui uel ta-
centibus nobis, id multo clarius perpendant, q̄ ipse queam

queam ostendere, et si qui sint qui alienam in id operam desiderant, his abunde iam nunc opinor ostendisse me. Quum enim ex his quae differimus in clarescat omnibus, quod sacrilega statuat dogmata de sacramento illo, quod ipsius Christi corpus est (e quo sacramenta reliqua quicquid habent sacri promanat) quis dubitare potuisset, etiam si nihil adiecerissem amplius, quod indignis ille modis tractare cetera sacramenta non dubitet? Quae sicut uidetis tractauit sic, ut preter baptismum unum, et illum quoque male vexatum, et omni priuatum gratia, nec in aliud relictum, quod in contumeliam poenitentiae, tollat prorsus atque euertat omnia, in alijs signum negans, in alijs rem inficians, nec in tanta re probat quicquam, nec affert aliquid, quo confirmet sua, sat habens negare tantum, quicquid reccepit ecclesia. Quicquid creditur ab omnibus, ratione utili solus eludit, ac se denunciat nihil admissurum praeter claras et evidentes scripturas. Quas ipsas tamen, si quis afferat, uel aliquo repellit commento, uel authoris esse cuius feruntur negat. Doctorum uero nemo tam uetus est, nemo tam sanctus, nemo tantae autoritatis in tractatu sacrarum literarum, quem non iste nouus doctorculus, sanctulus, et eruditulus magna cum autoritate rejicit. Quamobrem, quum Lutherus omnes contemnat, et credat nemini, debet non indignari, si nemo uicissim credat illi. Cum quo tantum abest ut disputem pluribus, ut propemodum pugeat disputasse tam multis. Quid enim prodest amplius

cum

Lutherus relinquit baptismum in contumeliam poenitentiae.

Qualis in disputando Lutherus.

cum illo differere, qui cæteris dissentit omnibus, et nō
cōsentit sibi? qui quod alibi negat, alibi dicit: quod dī-
cit, id rursus negat? Qui si fidem obijcas, ratione
dīmīcat, si ratione serias, prætendit fidem. Si philos-
sophos alleges, appellat lcripturam, si scripturā pro-
ponas, nugatur sophismate. Quem neq; pudet quicq;
neq; timet quenquam, neq; legem putat tenere se ul-
lam. Qui ueteres ecclesiæ doctores contemnit: No-
uos e sublimi derider. Summum ecclesiæ pontificem
insectatur conuictijs. Ecclesiæ consuetudines, dogma-
ta, mores, leges, decreta, fidem, ecclesiā deniq; ipsam
adeo floccifacit uniuersam, ut nec esse fere fateatur ul-
lam, nisi fors ecclesiam illam, quam facit ipse duorū,
uel trium haeticorum, quorum sit ipse caput.

Quamobrem, quum sit eiusmodi, ut nihil statuat
principij, quod certum sit ac solidum, quod ei cum
disputante conueniat. sed sibi liberum relinqui po-
stulet, ut quicquid liber, quando liber, quoties liber,
id illi liceat et asserere, uicissim et negare, quum neq;
ratione sese, neq; scriptura, neq; moribus, neq; legis-
bus, neq; autoritate demum, uel humana, uel diui-
na patiatur astringi: non constitui cum eo differens-
dum amplius, nec aduersus eas haereses quæ nulla ra-
tione firmantur, operosa ratione pugnandum, sed
admonendos potius christianos omnes, ut tanquā
tēterrīnam pestem deuident illum, qui tam foeda por-
tenta, ipsissima Antichristi dogmata, in ecclesiam
C H R I S T I conatur inuehere. Nam si omni-

Lutherus
Protheus.

Petitiones
Lutheri in
disputando

Lutherus
ceu pestis ut-
tandus,

Lutheri
studium.

Lutherus
immedica-
bilis.

Pia cura pō
tificis erga
Lutherum.

modo curandum est, ut extirpetur, qui de quauis uāna re, schisma suscitare studuerit, quanto studio con-niti decer, ut euellatur is, qui non dissidium modo, pergit serere, et populum in pontificem, filios in pa-rentem, christianos in C H R I S T I uicarium pro-uocare, totam deniq; ecclesiam Christi (quam ille moriens amore et charitate colligauit) tumultu, ri-xis, et contentione dissoluere: uerum etiam quicquid est in ea sacrosanctum, execrabilī mente, spurcissima lingua, scelerato contactu, rescindere, temerare, pol-luere! Qui, si quam tamen de se salutis spem, si quod emendandi sui lignum daret: hortarer omnes, ut ho-minis sic affecti curam susciperent, et in hoc incum-berent, ut modis q̄ possent optimis, medicarentur: et sanitati mentis restitutum facerent: ut hæreses a se propositas reuocaret. Verum adhuc profe-cto, quæcunque solent ad mortem esse signa: omnia huic esse uideo. Quod ut censem, non tam mor-bus eius, quantumuis lethalis, memouet, q̄ ipse: quippe, qui medicinam nullam, nullam prorsus ma-num medicantis admittit. Quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? Aut quomodo tractari potest, quem si quid doces: nugatur. Si quid mones: irascitur. Si quid hortaris: obnittitur. Si quid placas: incenditur. Si quid aduersaris: insanit? Al-i-oquin si curari potuisset, quid omisit pientissimus C H R I S T I uicarius, quo pastoris sui secutus exemplum, ouem hanc errantem quereret: inueni-ret:

ret: in humeros tolleret: ac reportaret in stabulum.
 Sed heu Lupus Auerní pessimus, antecarperat, de-
 uorauerat, atq; in ínum uentrem demiserat, ubi se-
 míuius adhuc, in morte iacens, aduersus inclaman-
 tem se pastorem piúm, et perditionem eius deplo-
 rantem, espurco tartarei Lupi rictu, fœdos illos la-
 tratus eructat: quos totius gregis aures auersantur,
 abominantur, exhorrent. Nam primum, nihil o-
 mniño laceſſitus, articulos proposuit de indulgen-
 tijs, quibus, prætextu pietatis impie traduceret sum-
 um pontificem. Deinde, ut per honoris eum et
 officij ſpeciem, maiore contumelia perfunderet, eos
 transmittit romam, tanquam pontificis iudicio sub-
 mittens, sed auctos ante, declarationibus multo q̄
 effent ipſi, deterioribus: ut plane liqueret omnibus,
 pontificem non a uiro bono pioq; consulí, sed a fra-
 terculo nebulone rideri, tanquam ita stupidum, ut
 pro honore duceret, insignem et nullius unquam ex-
 empli contumeliam, barbamque (quod aiunt) uellen-
 dam præberet irrisori. Si nihil malí commereba-
 tur pontifex, cur filius degener immerentem patrem
 falsa conſpersit infamia? At si quid rome fiebat
 quod oporteret immutari, tamen si fuisset Lutherus
 (quod haberí uolebat) probus, et christianæ rei stu-
 diosus: non præposuisset priuatam gloriām suam,
 publico omnium commodo, nec scurrandi famam fi-
 bi uenatus effet, apud improbos, dormientis puden-
 da parentis

Qua nia
grassatus
Lutherus.

Gene, ix,

da parentis irridens, et reuelata commonistrans digno, sed auerſus contexisset potius, et uel coram, uel p epistolam secretius reuerenter admonuisset, apostoli

I. ad Timo.
quinto.

præceptum sequutus, qui iubet, ut maiores non rideamus, non obiurgemus, sed obsecremus. Quod si se cisset Lutherus, haud dubito quin beatissimus pontifex, (tanta est eius nulli non explorata benignitas) exercefactus benedixisset filio suo Iaphet, et pietas rettulisset gratiam, non maledixisset iratus, qui ne sec quidem adhuc maledixit illudenti, sed misertus miseri magisq; filij memor, q; irrisoris, egit cum eo per viros honoratissimos, in quorum ille conspectū pro dire non erat dignus, ut ab iniuitate desisteret. Cui tam pio ac salubri consilio tantum absuit, ut paruerit ut non solum deriserit legatum, de ipsius salute sollicitum, sed etiam nouum librū æderet e uestigio, in quo pontificis potestatem machinabatur euertere. Vocatus deinde Romam, ut uel scriptorum causam redde ret, uel temere scripta recantaret, quauis oblata securitate, non subeundi supplicij, quod meruerat, oblatto quod in rem satis esset uiatico, tamen ut insignem declararet obedientis viri modestiam, uenire contempsit fraterculus, ad pontificem, nisi regio instructus apparatu, et bellico stipatus exercitu. Sed homo cau tus appellauit ad generale concilium, nec tamē quodlibet, sed quod proxime congregaretur in spiritu sancto, ut in quocunq; damnaretur, ibi negaret esse spiritum sanctū, quem homo sanctus et spiritualis nusq; fatetur

Friuola ap-
pellatio Lu-
theri ad con-
cilium,

faretur esse, nisi in sinu suo. Quamobrem, iterum atq;
iterum admonitus, ut ab impietate resipisceret, quum
iterum atq; iterum impietatem ad impietatem adiace-
ret, adactus est tandem pientissimus pastor, ouem im-
medicabili scabie laborantem, (ne lanas attractu cor-
rumperet) ex ouili procul eijcere, et filij sui Absolomis,
(cuius uitam seruare non poterat) mortem deplorare,
dum ab arbore pendente conspicit decora cæsarie,
qua stulte superbierat. Lutherus ergo sentiens electu-
sæ societatis fidelium, facere coepit, quod deplorati so-
lent impij, qui quum in profundum uenerint, conté-
nunt. Non ingenuit, non planxit casum suum, quo
sicut Lucifer exaltatus, sicut fulgur corruarat et allisus
est, sed imitatus diaboli desperationem, diabolus eti-
am ipse, hoc est calumniator effectus, aduersus pon-
tificem in blasphemias et calumnias coepit erumpere,
et reliquis inuidens fidelibus, uelut serpens antiquus
infidelitatis laqueos tendere, ut eos e uerito scientiaz
noxiæ ligno gustates, ex ecclesiæ paradiso (unde ipse
deciderat) procuraret expelli in terram germinantem
spinas et tribulos. Ego profecto tantam hominis de-
mentiam, et miserrimum casum perq; moleste fero, cu-
picioq; ut uel adhuc (inspirante gratiam deo) resipiscat
tandem, conuertatur q; et uiuat, nec id tam ipsius cau-
sa cupio (q; ipsius etiam ut qui omnes cupiā saluos,
si possit fieri) q; ut aliquando conuersus, ac uelut fili-
us prodigus, reuersus ad misericordiam tam benigni
patris, et errorem suum confessus: in uiam reuocet, si
quos

Tandem ele-
ctio Luthero
immedicabi-
li; reliquo
gregi pros-
picit plus
pastor.
II. Re. xviii

Luca. x.

Genesios
tertio.

Lucr. xv.

Psalmo.
lxviii.
Apoca. xxii.

Regis exo
hortatio ad
omnes chris
tianos,

quos effecit errare. Cæterum si is tam profunde / e de-
mersit, ut iam super eum puteus impietatis ac despe-
rationis urgeat os suum, blateret, blasphemet, calum-
nietur, insaniat, ut qui sordet sordescat adhuc. Cæte-
ros uero christianos omnes obsecro, et per Christi ui-
scera (cuius fidem profitemur) obrestor, ut ab impijs
uerbis auertant aures, neq; schismata soueāt et discor-
dias, hoc præsertim tempore, in quo maxime oportet
aduersus hostes Christi christianos esse concor-
des. Neq; aduersus Christi uicarium, probris et de-
tractionibus auscultent: quas in pontificem fratercu-
li furore eructat, neque sacra Christo pectora haeres-
ibus impijs contaminent: quas qui seminat, charita-
te uacat, gloria turget, ratione frigeret, feruet inuidia.
Deniq; quibus animis aduersus turchas, aduersus
saracenos, aduersus quicquid est uspiam infidelium
consisterent: ijsdem animis cōsistant aduersus unum
istum: uiribus imbecillum, sed animo, turchis omni-
bus, omnibus saracenis, omnibus usq; infidelibus no-
centiorem fraterculum.

Finis.

MUSEVM
BRITAN
NICVM

Londini in ædibus Pynsonianis. AN. M. D. M. C. X. I.

XVII. Kalendas Februarij. Cum pri-
uilegio a rege indulto.

